

“Герольд Litherland” – навуковы беларускі геральдычны часопіс. Выдавец і рэдактар – Аляксей Шаланда. Намеснік рэдактара – Сяргей Амелька. Тэхнічны рэдактар – Генадзь Семянчук. Нумар дапамагалі рабіць: Юры Кітурка, Іна Крайнева, Яна Андріянава. Часопіс выходзіць раз у квартал і распаўсюджваецца толькі па замове. Наклад 100 асобнікаў. Пры перадруку спасылка на часопіс “Герольд Litherland” абавязковая. Адрас для допісаў і замоў: Рэспубліка Беларусь, 230024, Горадня-24, п/с 50. E-mail: Litherland@tut.by

ЗМЕСТ:

АРТЫКУЛЫ: Ю.Гардзееў: Крыніцы па гісторыі Горадні ў кракаўскіх сховішчах, с.55; А.Шаланда: Дакументальныя матэрыялы XVII–XVIII ст. у фондах Слонімскага краязнаўчага музея імя І.І.Стаброўскага, с.61; С.Амелька: Прыватны архіў Станіслава Пачобута-Адлянцкага з Горадні, с.74; **ПАВЕДАМЛЕННІ:** Я.Марозаў: Фальшаванне дакументаў аб шляхецкім паходжанні на Беларусі ў другой трэці XIX ст., с.80; Дз.Дук: Матэрыялы да геральдычнай карты месцазнаходжання двароў полацкай шляхты XVI–XVII ст., с.84; Зм.Яцкевіч: Удакладненні да біяграфіі Ігната Быкоўскага – вайта Ваўкавыска ў канцы XVIII ст., с.89; Г.Брэгер: Гісторыя вёскі Голдава ў Лідскім раёне, с.90; В.Пятроў: Архіў Голдаўскай прыходскай царквы Раства Багародзіцы, с.91; **КРЫНІЦЫ:** А.Шаланда: Пергаміны канца XVI–XVII ст. на лацінскай і польскай мовах у фондах Гарадзенскага дзяржаўнага гісторыка-археалагічнага музея, с.97; С.Амелька: Геральдычныя, генеалагічныя і эпиграфічныя крыніцы Беларусі: Горадня, с.119; РЭЦЭНЗІІ, с.120; **ПЫТАННІ, АДКАЗЫ, КАНТАКТЫ, ІНФАРМАЦЫЯ,** с.122; **СПІС СКАРОТАЎ,** с.132.

АРТЫКУЛЫ

Крыніцы па гісторыі Горадні ў кракаўскіх сховішчах.¹

In the article “*Sources of the history of Horadnia in Krakow depositories*” **Jury Hardzieiёў** acquaints with the data on the history of the town of Goradnia in the archives and libraries of Krakow (Poland), namely in Krakow State Archives, in the Libraries of the Czartaryski family and Jagelones, Science Library of Polish Art Academy and Polish Academy of Sciences in Krakow and also in cloistral depositories.

Як вядома, найбольш матэрыялаў па гісторыі старажытнай Горадні знаходзіцца ў архівах самога гораду, а таксама ў архівах Менску і Вільні. Геаграфія гістарычнай гарадзенскай спадчыны не абмяжоўваецца аднак толькі згаданымі цэнтрамі. Сустрэкаем яе таксама ў архіўных і бібліятэчных фондах Польшчы: Беластоку, Курніка, Варшавы і Кракава. У кракаўскіх зборах захоўваюцца як рукапісныя крыніцы, так і іканаграфічныя матэрыялы па гісторыі Горадні, якія заслугоўваюць асаблівай увагі.

Гарадзенскія дакументы траплялі ў Кракаў пераважна як падараванні прыватных асобаў.² Таму трэба звярнуць увагу на тое, што кракаўскія крыніцы па гісторыі Горадні хоць і не шматлікія, але дазваляюць істотна папоўніць сучасныя веды на тэму гораду над Нёманам, а нават правесці ўсталяўны ў гістарыяграфіі прадмету погляды, руйнуючы тым самым закаранелыя міфы.

Матэрыялы па гісторыі Горадні захоўваюцца перш за ўсё ў рукапісных зборах Бібліятэкі Ягелонскай, Навуковай Бібліятэкі Польскай Акадэміі Мастацтваў і Польскай

¹ Друкуецца са скарачэннямі ў перакладзе на беларускую мову на падставе паведамлення: “*Źródła do dziejów Grodna w zbiorach krakowskich. Wstęp do badań*”, зробленага 26.09.2002 г. у Беластоку на канферэнцыі “*Pogranicze polsko-litewsko-białoruskie. Źródła historyczne. Stan badań*”.

² Напрыклад, Фелікс Завадскі перадаў у Ягелонскую Бібліятэку рэдкія матэрыялы гарадзенскага кравецкага цэху з XVI–XIX ст. (Бібліятэка Ягелонская (далей БЯ), ркпс.3579).

Акадэміі Навук, Бібліятэкі Чартарыскіх, а таксама ў Дзяржаўным архіве ў Кракаве ў аддзеле на Вавелі (Зборы Хадкевічаў і Сангушкаў).

У кракаўскіх зборах знаходзяцца крыніцы, якія непасрэдна не адлюстроўваюць жыццё Горадні, але ў большасці сваёй прадстаўляюць сацыяльна-палітычнае жыццё рэгіёну і краю. Гэта – інструкцыі соймакаў шляхты Гарадзенскага павяту, а таксама матэрыялы соймаў, якія збіраліся ў Горадні (дыярыушы і прамовы).³

1. Дзяржаўны Архіў (ДА) у Кракаве.

Матэрыялы яго знаходзяцца ў Кракаве. У Архіве Сангушкаў захоўваюцца дакументы, якія датычаць гарадзенскіх уладанняў прадстаўнікоў гэтага роду ў XVIII ст. **Ркпс.572** змяшчае “*Opisanie palacu tudziej i dworku grodzieńskiego*” маршалка вялікага літоўскага Паўла Караля Сангушкі з 1745 г. Забудаваная палацам пасэсія знаходзілася на вуліцы Скаліманаўскай, каля Гарадніцы, а двор стаяў на галоўным Рынку горада.⁴ Далейшую гісторыю ўладанняў, якія належалі Сангушкам, сустракаем таксама ў **ркпс.787**⁵ і **ркпс.935**.⁶

Матэрыялы, важныя для вывучэння маёмасных адносін у Горадні, знаходзяцца таксама ў Зборах Хадкевічаў. Гэта, напрыклад, згадка з 30-х г. XVII ст. аб падараванні падскарбія надворнага літоўскага Паўла Валовіча гарадзенскай Фары забудаванага пляцу на вуліцы Замкавай.⁷

2. Бібліятэка Чартарыскіх (БЧ) у Кракаве.

Бібліятэка Чартарыскіх валодае копіяй з XVIII ст. фундацыйнага акту кляштара гарадзенскіх брыгідак.⁸ У гэтым дакуменце дастаткова грунтоўна апісана яго лакалізацыя на былой вуліцы Азёрскай, акрамя гэтага вылучаны ўсе набытыя і падараваныя пляцы і грунты, пададзеныя да актыкавання ў мескія кнігі ў 1636 г.

Звесткі аб Горадні можна знайсці таксама ў родавых архівах, напрыклад у Архіве Друцкіх-Любецкіх. Сярод іншага, тут захавалася дакладнае апісанне палацу Друцкіх-Любецкіх за 1810 г. (раней ён належаў Радзівілам), рахункі даходаў і выдаткаў, падзённыя хатнія рахункі за 20–40 г. XIX ст., “*Opisanie meblów i sprzętów różnych w palacu grodzieńskim*”, акт продажу гэтай нерухомасці, а таксама каштоўныя статыстычныя матэрыялы па маёнтку Станіславава за 1841–1842⁹.

У **ркпс.2583** захоўваюцца рэестры мытных камораў, якія дзейнічалі на тэрыторыі ВКЛ, у тым ліку гарадзенскай. Пачатковы аналіз дакументу сведчыць, што галоўнымі гандлёвымі партнёрамі Горадні былі гарады Прусіі, Вільня і Коўна¹⁰.

Вельмі цікавай крыніцай па гісторыі Горадні станіславоўскай эпохі з’яўляецца карэспандэнцыя падскарбія надворнага літоўскага Антонія Тызенгаўза да караля Станіслава Аўгуста¹¹. У лістах знаходзяцца паведамленні падскарбія аб штодзённым жыцці горада: стане мяшчанаў, абцяжараных пастоем расійскага войска ў 1772 г., коштах на прадукты, будове Гарадніцы, яго меркаванні на конт склікання гарадзенскай Камісіі Добрага Парадку ў 1776 г. і інш.¹²

³ Інструкцыі шляхты Гарадзенскага павяту з 1650 і 1767 г. (Навук. Бібл. ПАМ і ПАН у Кракаве, **ркпс.371**, а.129; **ркпс.1045**, а.45; **ркпс.1586**, а.40–46). Да гэтай групы належаць гарадзенскія соймавыя дыярыушы з 1744 і 1752 г. (**ркпс.661**, а.148–154; ці **ркпс.1854**), соймавыя матэрыялы з 1678–1679, 1693, 1744, 1793 г.; Бібліятэка Чартарыскіх (далей БЧ), **ркпс.176**, 177, 409/а, 584, 590 890, 2115), прамова Яна III Сабескага на сойме ў 1688 г. (БЧ, **ркпс.3709**), дыярыушы з 1726, 1752 г. (БЧ, **ркпс.1047**, 6263).

⁴ ДА у Кракаве, Адзел на Вавелі, Архіў Сангушкаў, **ркпс.572**, а.37–39.

⁵ Тамсама, **ркпс.787**: “*Percepta pieniędzy z intraty palacu grodzieńskiego i juryzdyki do tegoż należące*” за 1790–1793 г.

⁶ Тамсама, **ркпс.935**, а.47–51.

⁷ Тамсама, Архіў Хадкевічаў, **ркпс.1104**.

⁸ БЧ, **ркпс.3582**.

⁹ Тамсама, Архіў Друцкіх-Любецкіх, **ркпс.58**, 61.

¹⁰ Тамсама, **ркпс.2583**, а.67, 85 адв., 111, 113, 125, 153, 255, 257.

¹¹ Тамсама, **ркпс.714–721**.

¹² Тамсама, **ркпс.715**, а.37, 73 адв.; **ркпс.716**, а.130, 209; **ркпс.720**.

3. Бібліятэка Ягелоньская (БЯ).

У сховішчах гэтай інстытуцыі варта ўзгадаць толькі невялікую колькасць рукапісаў, якія адносяцца да гісторыі Горадні. Аднак, трэба адзначыць, што маюць яны выключны характар. Датычыць гэта перш за ўсё інвентара правоў і прывілеяў гарадзенскага кравецкага цэху за 1570–1827 г. Як вядома, па гісторыі рамесніцкіх гарадзенскіх цэхаў захавалася няшмат матэрыялаў. Паводле Юзафа Ядкоўскага цэховыя кнігі загінулі пад час першай сусветнай вайны¹³. Трэба ўдакладніць гэтую думку. Акты рамесніцкіх аб'яднанняў знішчаліся ўжо ў XVII ст.¹⁴ Таму дакументальная спадчына гарадзенскіх краўцоў са збораў БЯ можна прызнаць за найкаштоўнейшую крыніцу па гісторыі гаспадаркі Горадні Новага часу. З яе даведваемся, што ў цэхавым архіве яшчэ ў пачатку XIX ст. захоўваліся 8 арыгінальных каралеўскіх прывілеяў, цэхавыя кнігі са спісамі майстроў і чэлядзі, а таксама “вызваленных” вучняў, кнігі выбараў старшых, распараджэнняў, скаргаў і рахункаў прыходаў і выдаткаў¹⁵.

Жыццё гарадзенскіх кляштароў адкрывае складзеная ў пачатку XIX ст. гарадзенскім віцэ-дзеканам Міхалам Сезянеўскім “*Wizyta generalna XX. Karmelów Bosych Klasztoru Grodzieńskiego*”¹⁶. Звесткі аб гарадзенскіх кармелітах босых сустракаем таксама ў “*Spisie Karmelitów i Karmelitek Bosych [...] Diecezji Wileńskiej*” за 1818 г.¹⁷

Каштоўнай крыніцай, якая расказвае аб малавядомай гісторыі скасаванай яшчэ ў 1673 г. гарадзенскай пляцоўцы закону аўгустынцаў, з’яўляецца **ркпс.6586**. Гэта – напісаны пад час гарадзенскага сойму 1688 г. ліст аўгустынцаў да караля Яна III. Дакумент падцвярджае факт існавання ў Горадні кляштару з касцёлам Святой Троіцы гэтага закону і сведчыць аб яго фінансаванні “*z prowentu*” гарадзенскай эканоміі. Як вынікае з лісту, аўгустынцы пакінулі горад “*przez powietrze*”¹⁸ і, негледзячы на свае намаганні, болей у Горадню не вярнуліся. Да той жа тэматычнай групы належыць **ркпс.6325**. Ёсць гэта акт візытацыі гарадзенскага кляштару бернардынак ў 1818 г.¹⁹

У зборах БЯ захоўваецца яшчэ адная, вельмі цікавая гарадзенская крыніца²⁰. Гэта літаратурны твор, дзе апісаныя два пажары ў Горадні ў 1753 г. Аналіз верша, а дакладней дзвух вершаў, паказвае магчымую асобу аўтара – прэзydэнта Горадні Юзафа Бадаракі.

4. Навуковая Бібліятэка Польскай Акадэміі Мастацтваў і Польскай Акадэміі Навук у Кракаве (Навук. Бібл. ПАМ і ПАН у Кракаве).

У зборах гэтай інстытуцыі знаходзіцца вялікая колькасць выпісаў з кніг гродскіх і земскіх Гарадзенскага павету з XVII–XVIII ст.²¹ Захоўваюцца тут тэстаменты і матэрыялы з гаспадарчымі справамі галіны роду Масальскіх з Гарадзенскага павету з пачатку XVII ст., а таксама справы аб уладаннях гарадзенскага войта Стэфана Аляксандравіча з канца XVII ст.²²

Варта звярнуць увагу на **ркпс.5784**. Гэта выпіс з кніг гродскіх гарадзенскіх за 1721 г., які датычыць спрэчкі паміж Феліцыянам Хацкевічам, які служыў у месціслаўскага староства Яна Ліндорфа, і наваградскім падваяводай Крыштафам Кандратовічам па справе затаплення на Нёмане віцінаў. Дакумент перадае цікавыя падрабязнасці з гаспадарчага жыцця гораду, напрыклад, характар перавозімага тавару: насенне лёну, лой, жытняя мука і шэрае палатно, а таксама і накірункі экспарту, апісвае працэс збору мыта з тавараў, які адбываўся ў

¹³ Jodkowski J. Cechy grodzieńskie w wiekach dawnych.– Grodno, 1926.– S.3.

¹⁴ НГАБ у Менску, ф.1800, воп.1, спр.1, а.94.

¹⁵ БЯ, ркпс.3579.

¹⁶ Тамсама, ркпс.6331.

¹⁷ Тамсама, ркпс.6330.

¹⁸ Тамсама, ркпс.6586.

¹⁹ Тамсама, ркпс.6325.

²⁰ Тамсама, ркпс.6357, с.25–26.

²¹ Навук. Бібл. ПАМ і ПАН у Кракаве, ркпс.1586, а.404–446; ркпс.4391, а.52; ркпс.5784.

²² Тамсама, ркпс.3409; ркпс.1045, а.2, 19, 26, 37.

гарадзенскай каморы, канкрэтызуе месца тагачаснай прыстані на рацэ, якая была “*pod cegielnią jezuitów grodzieńskich*”²³.

У **ркпс.1665** захаваліся матэрыялы, якія датычаць гісторыі гарадзенскай эканоміі ў другой палове 80-х г. XVIII ст. Ёсць там кантракт Станіслава Панятоўскага з Якубам Бэкю на дзяржаву гарадзенскіх мануфактураў у 1787 г. Знаходзім таксама спіс жыхароў басняцкіх дамоў з 1788 г., звесткі аб намерах пабудовы фарбярні над Нёманам, рахункі з касы гарадзенскіх мануфактураў за 1787–1788 г., заняцця дамоў басняцкіх пад склад тытуню і аб расціранні тытунёвых карэнняў на млыне. З дакументу вынікае, што і пасля заканчэння прадпрыемальніцкай дзейнасці Антонія Тызенгаўза яшчэ доўга працавала суконная фабрыка. Згадваюцца таксама фарбярня і фолыш на рэчцы Ласасянка (сёння Фолышам называецца адзін з раёнаў Горадні). З дакументу даведваемся аб тым, што ў 1790 г. харужы надворны літоўскі Антоні Валовіч і падкаморы Марцін Бадэні атрымалі каралеўскі прывілей на арганізацыю мануфактураў²⁴.

Дапаўняе гаспадарчую тэматыку **ркпс.5750**, які пашырае нашыя веды аб гарадзенскім млынарстве ў пачатку XVIII ст. Датычыць ён застаўнага права аднаго са шматлікіх ласасянскіх млыноў, перададзенага гарадзенскім гараднічым Себасцыянам Станіславам Ваўкавіцкім Паўлу Макарэвічу. У ім гаворыцца аб трох млынах, з якіх адзін належаў гарадзенскім бернардынам. Млыны на Ласасянцы будавалі з дрэва, пра што выразна сведчыць паведамленне аб “*wolnym wrębie do puszczy na reparację młyna*”²⁵.

Няшмат, але вельмі цікавых дадзеных аб гаспадарчым жыцці Гарадніцы падае **ркпс.568**. Гэта даволі аб’ёмны дакумент пад тытулам: “*Opisanie Administarcyi Skarbu Litt^o do Roku 1791 mie[sia]ca Januaryi 20 dnia, z wyszczególnieniem Natury wszystkich Prowentów, ich wpływu oraz z dołączeniem niektórych Skarbowych wiadomości stosownie do Konstytucjów, Uniwersałów, Protokółów, Komisyi dawnych u późniejszych porządków*”, у якім шырока апісваюцца тагачасныя падаткавая і мытная сістэмы ў ВКЛ, праблемы пабудовы Мухавецкага Каналу і Тытунёвай Манаполіі. З гэтых жа матэрыялаў даведваемся аб працуючай на Гарадніцы, “*w domach manufaktur JKMc Grodzieńskich*”, тытунёвай фабрыцы і яе кіраўніках, а нават аб іх заробках. Пасля 1785 г. была яна адзінай на тэрыторыі ВКЛ. Недалёка ад фабрыкі знаходзілася тытунёвая крама²⁶.

У **ркпс.6105** захоўваецца “*Specyfikacja expensowych pieniędzy na reparację Dworku JW. Hetmana na przedmieściu grodzieńskim będącego*”. Адзначым, што ўладальнікам нерухомасці быў гетман вялікі літоўскі Міхал Казімер Агінскі, які ў другой палове XVIII ст. меў шматлікія надзелы на занеманскім прадмесці. Згаданы “*дварок*” знаходзіўся ва ўсходняй частцы занеманскага Рынку. З дакументу, даціроўка на якім адсутнічае, вынікае, што Агінскі зрабіў грунтоўны рамонт свайго “*дварка*” на агульную суму 905 злотых 22 грошы²⁷.

Ркпс.4501 утрымлівае спіс прыбыткаў і выдаткаў гарадзенскай юрыдыкі гетмана літоўскага Агінскага за 1797 г. У дакуменце апісваюцца працы па яе ўпарадкаванню і рамонце ў 1797 г., якія былі звязаныя з намерамі імператара расійскага Паўла I наведаць Горадню. У той час дах палацу пакрылі новай дахоўкай, адрамантавалі печы і вокны, пачысцілі коміны, зрабілі новую ўездную браму, перабудавалі вазоўню, а вуліцы пасыпалі пяском. Цікавыя падрабязнасці на тэму выкарыстання пасэсыі Агінскага знаходзім у “*opisanii palacu*” гетмана, якое было складзена ў 1803 г. Апісанне гэтае прадстаўляе канструкцыйны асаблівасці будынку, характар планіроўкі і абсталяванне палацу²⁸.

У **ркпс.4508** утрымліваюцца “*Akta procesowe dotyczące sprawy Michała Kazimierza Ogińskiego z miastem Grodnem o place*” за 1751–1799 г., дзе разглядаецца праблема набыцця Агінскімі гэтых зямель, а таксама падаюцца звесткі аб пляцы і яго ранейшых уладальніках з

²³ Тамсама, **ркпс.5784**.

²⁴ Тамсама, **ркпс.1665**, а.21, 21 адв., 30–33 адв., 38, 53–55.

²⁵ Тамсама, **ркпс.5750**, а.100–101.

²⁶ Тамсама, **ркпс.568**, а.27, 32, 72, 75.

²⁷ Тамсама, **ркпс.6105**, а.148.

²⁸ Тамсама, **ркпс.4501**, а.16–26, 65–68 адв., 85.

сярэдзіны XVII і ў XVIII ст.²⁹ Аб наднёманскім мураваным палацы Агінскіх згадваецца ў **ркпс.5836**³⁰.

Гаспадарча-уласніцкія справы апісаны ў **ркпс.5745**. У студзені 1752 г. ксёндз прэор вігерскіх камендулаў Ян Гвальберт за 500 злотых чырвоных перадаў у валоданне свой гарадзенскі дварок маршалку вялікаму літоўскаму Ігнату Агінскаму³¹. Дзякуючы гэтаму дакументу можна зрабіць рэканструкцыю забудовы пляцу. На ім несумненна знаходзіўся драўляны двор з вялікай колькасцю пакояў, заляў, печаў з комінамі, цукерняй і кухняй. Як вынікае з крыніцы манахі планавалі дабудаваць “*sześć nowych pokoików [...] podłogi wymościć [...] lampery w dole i górze [...] sporządzić*”. На пляцы стаялі афіцыны, стайні, шопа на чатыры карэты, якая “*tarcicami obita zamczysta być powinna*”. Вада са зробленай непадалёк студні напайняла “*koryto*”, якое камендулы планавалі тады “*przysposobić*”. Ксёндз Ян Гвальберт некалькі разоў звяртаў увагу на неабходнасць захоўваць супрацьпажарную бяспеку. Паўсюль дамінавала драўляная забудова, а таму на яго думку трэба было мець “*straż dzienna i nocną, wszelaką pilność, ostrożność od ognia ruiny*”³². Прэор як у ваду глядзеў. У 1753 г. вялікі пажар знішчыў частку горада, не пакінуўшы і камендульскіх забудоваў³³.

Ркпс.6081 інфармуе аб спрэчцы паміж кармелітамі босымі і сукцэсорамі Грыгора Агінскага, які запісаў кляштару 40 000 тынфаў, у тым ліку 25 000 тынфаў “*na erekcję kościoła*”³⁴. Сумы гэтыя былі запісаныя на індурскіх валоданнях Агінскіх. Як вынікае з рукапісу спадчыннікі магната – Пацы, Войны і Пузыны, не выканалі абяцання. Толькі па “*rozpoczęciu procederu w Trybunale Lubelskim*” у 1755–1756 г. манахі атрымалі 4 500 злотых³⁵.

Іншыя бакі адносінаў паміж прадстаўнікамі грамадскіх элітаў падаюцца ў **ркпс.5869**. Гэта – “*Memoriał do respektu wojewody witebskiego od OO. Bernardynów po solennym akcie pogrzebowym*”. Маецца на ўвазе ваявода віцебскі Марцыян Міхал Агінскі. У дакуменце гаворыцца аб выдатках сям’і на “*wilie, msze oraz dzwonienie*”. На спеўную імшу прызначалася тады 2 злотыя чырвоныя, на чытаную імшу – 12 тынфаў. Пазвонная аплата склала 111 злотых, бо бернардыны званілі 37 разоў. Сям’я Агінскіх ахвяравала таксама пэўныя квоты на імшу ў касцёле францішканаў гарадзенскіх³⁶. Выбар апошняга касцёла як месца адпраўлення жалобных набажэнстваў тлумачыцца тым, што ў першай палове XVIII ст. памерлы ваявода быў уласнікам пасэсыі на гарадзенскім прадмесці.

Гаспадарчыя справы кляштару францішканаў гарадзенскіх прадстаўляе **ркпс.4414**. У дакуменце згадваецца аб “*provizji*” неакрэсленага паходжання ў суме 140 злотых, атрыманай ксяндзом Даноўскім у 1782 г. Знаходзіцца тут таксама запіс за 1784 г. аб размяшчэнні кляштарам “*sumy 2 tysięcy zł polskich na dobrach [...] Ogińskiego hetmana wielkiego litewskiego*” і атрыманні “*provizji w dzień św. Andrzeja [...] z dworu Świsłockiego 140 zł*”³⁷. У **ркпс.4431** знаходзяцца квіты, выстаўленыя гарадзенскімі францішканаў і бернардынамі ў 1778–1779 г., якія размяшчалі пэўныя квоты на добрах індурскіх³⁸.

Найбольш цікавыя звесткі ўтрымлівае “*Kronika bernardynów grodzieńskich*” XVII–XVIII ст.³⁹ У ёй перш за ўсё падаецца гісторыя гэтай гарадзенскай пляцоўкі бернардынаў, заснаванне комплексу нерухомай маёмасці, згадваецца касцёл, пабудова яго вежы і алтароў, змешчаны таксама спісы манахаў-законнікаў.

²⁹ Навук. Бібл. ПАМ і ПАН у Кракаве, ркпс.4508, а.1–2. Гл.таксама: Літоўскі дзяржаўны гістарычны архіў (далей – ЛДГА), ф.1177, воп.1, спр.4748, а.1–9, 25–26; ф.1274, воп.1, спр.61, а.93; НГАБ у Менску, ф.1761, воп.1, спр.9, а.65–67.

³⁰ Тамсама, ркпс.5836, а.19.

³¹ Навук. Бібл. ПАМ і ПАН у Кракаве, ркпс.5745, а.28–28 адв.

³² Тамсама, ркпс.5745, а.28–28 адв.

³³ Інстытут Мастацтва ПАН у Варшаве, № 51093.

³⁴ ЛДГА, ф.694, воп.1, спр.4020, а.233–233 адв.

³⁵ Навук. Бібл. ПАМ і ПАН у Кракаве, ркпс.6081, а.7.

³⁶ Тамсама, ркпс.5869, а.139, 141.

³⁷ Тамсама, ркпс.4414, а.165, 186.

³⁸ Тамсама, ркпс.4431, а.104, 123.

³⁹ Тамсама, ркпс.369.

“*Registr expensy na ozdobę kościoła*” за 1736 г. і “*Registr expensy wystawienia wieży*” за 1738 г. сведчаць перш за ўсё аб унутранай перабудове храма. Падаюць яны багатую інфармацыю аб гаспадарчым жыцці кляштару і структуры гарадзенскага прафесійнага рамяства. У “*Regestrze...*” за 1736 г., апавядаючым пра пабудову “*cymborium*” і трох алтароў у капліцы Св.Казімера, сустракаюцца звесткі аб запрашэнні з Вільні сныцара (рэзчыка) і сталаяра. Канфрантацыя гэтых дадзеных з матэрыяламі кніг мескіх яшчэ раз падцвярджае гіпотэзу аб знікненні ў Горадні ў XVIII ст. сталарскага цэху. Можна меркаваць, што прадстаўнікі іншых будаўнічых спецыяльнасцяў, напрыклад, муляры, маляры і распілоўшчыкі паходзілі з Горадні⁴⁰.

Матэрыялы згаданай “*Kroniki...*” змяшчаюць звесткі аб рознабаковых аспектах штодзённага жыцця законнікаў. Як вядома, ксяндзы бернардыны выконвалі функцыі капелянаў у брыгідак, якія знаходзіліся па суседству. У дакуменце сустракаем інфармацыю аб тым, што за духоўныя паслугі – адпраўленне імшы і споведзь – сёстры кожны год павінны былі пастаўляць у бернардынскі кляштар жыта, пшаніцу, грыку і гарох. У хлеў бернардынаў траплялі таксама: валы, свінні, куры, качкі, гусі, індзікі, і яшчэ: масла і сыр. Сёстры акрамя гэтага былі абавязаны пастаўляць сукно на хабіты, кажухі, дровы і свечкі⁴¹.

Матэрыялы “*Kroniki...*” не абмяжоўваюцца аднак раскрыццём унутранага жыцця кляштару. На яе старонках знаходзім звесткі, якія датычаць сацыяльна-эканамічнага жыцця гораду ў перыяд Новага часу. У сувязі з фактам знікнення найстаражытных гарадзенскіх гарадскіх кніг “*Kronika...*” мае характар асабліва важнай крыніцы.

З усёй інфармацыі, якая ёсць у дакуменце, асаблівай ўвагі заслугоўвае грунтоўнае паведамленне аб ходзе судовага працэсу паміж гарадскім самаўрадам і некалькімі гарадзенскімі кляштарамі, які адбываўся ў Гарадзенскім замку ў 1721 г. Горад тады выклікаў у суд базыліянаў, бернардынаў, дамініканаў, езуітаў і кармелітаў босых, абвінавачваючы іх у незаконным захопе пэўнай гарадской нерухомасці. Як вядома, праблема развіцця кляшторных юрыдык у Горадні стала асабліва важнай ужо ў XVII ст. Можна меркаваць, што спрэчак на гэтым тле не ўдалося вырашыць на лакальным узроўні. Пасля няўдачы гарадскія ўлады не мелі іншага выбару, як толькі звярнуцца да суду вышэйшай інстанцыі. У лістападзе 1720 г. быў прыняты рэмісійны дэкрэт каралеўскага Асэсарскага Суду⁴², а гэта значыць, што справу адклалі. У наступным годзе дайшло да “*rozsądzenia spraw za kilkoma dekretemi*”⁴³.

У наступным **ркпс.438** бачым сямейную драму. Купец з Любліна італьянец Юлій Боса (July Bosso) у 1752 г. накіраваў ліст у гарадзенскі магістрат незвычайнага зместу. У ім была просьба, каб “*magistrat tutejszy [...] wziąć w areszt rozkazał*” яго жонку Маргарыту, якая кінула свайго мужа і ўжо некалькі гадоў “*z drugim żyła*”, і адаслаў яе дадому⁴⁴.

5. Кляшторныя сховішчы.

Акрамя грамадскіх інстытуцыяў звесткі аб Горадні эпохі Новага часу маюць таксама кляшторныя архівы Кракава⁴⁵. Сведчаць аб гэтым, напрыклад, матэрыялы Архіва кракаўскіх Францішканаў, сярод якіх трэба згадаць некалькі цікавых рукапісаў аб гарадзенскай пляцоўцы гэтага манаскага Закону. Перадусім адзначым працу айца Алёйзы Карвацкага. Ён, абапіраючыся на тагачасную літаратуру прадмету і багатую крыніцавую базу, прадставіў нарыс гісторыі гарадзенскага францішканскага кляштару. Шмат увагі А.Карвацкі ўдзяляе архітэктуры касцёла і кляшторным будынкам, якія знаходзіліся на юрыдыцы на занеманскім прыгарадзе ў Горадні. У касцёле знаходзіліся тры крыпты: законнікаў, Юндзілаў і Агінскага. З дадзеных гэтай працы вынікае, што францішкане мелі багаты архіў і бібліятэку, якая складалася з 517 кніг тэалагічнага, філасофскага, маральнага і гістарычнага зместу. Паводле

⁴⁰ Тамсама, а.66–69.

⁴¹ Тамсама, а.77–78.

⁴² Тамсама, а.37 адв.

⁴³ Тамсама, а.36–37, 39–44, 45–46, 48 адв.–51, 55 адв.–65 адв.

⁴⁴ Навук. Бібл. ПАМ і ПАН у Кракаве, ркпс.438, а.141.

⁴⁵ Захоўваюцца яны, напрыклад, у сховішчах Архіву Бернардынаў. Гл.: *Klasztory bernardynskie w Polsce w jej granicach historycznych*, Kalwaria Zebrzydowska, 1985.

сведчання аўтара гарадзенскія францішкане ў другой палове XVIII ст. мелі шпіталь і друкарню.

Вельмі падрабязна айцец Карвацкі інфармуе аб збудаваных пры кляштары і ў прыналежных да яго фальварках прамыслова-паслуговых прадпрыемствах. У Панемуні францішкане мелі, напрыклад, “*warzywnię*”, гумно, аборы, шпіхлеры, бровар, лазню на беразе Нёмана, дзве невялікія карчмы і цагельню, якая складалася з дзвух печаў, халупы для стрыхара і шопы для прасушкі цэглы. Кляшторная гаспадарка не абмяжоўвалася толькі земляробствам і рамяством. Істотнае значэнне мелі таксама капіталы, якія былі запісаныя на гарадзенскім, віленскім, наваградскіх кагалах, а таксама на маёнтках Агінскіх і Юндзілаў⁴⁶.

Спіс памерлых з XVII да XIX ст. у гарадзенскім кляштары францішканаў законнікаў падаецца ў працы айца Вітольда Генрыка Гралі “*Nekrolog czyli spis zmarłych w Prowincji Litewskiej ojców franciszkanów*”⁴⁷.

У фондах Архіву Літоўскай Правінцыі францішканаў захоўваюцца матэрыялы, якія датычаць унутранага жыцця кляштару, а таксама гарадзенскай францішканскай кустодыі з канца XVII–другой паловы XVIII ст. Асаблівае значэнне сярод гарадзенскіх дакументаў маюць шматлікія інвентары кляштару за 1736, 1739, 1745, 1748 г., якія ўтрымліваюць апісанні кляшторных будынкаў, гаспадарчых спраў, т.зв. “*regestry ekonomiczne*” і спісы падданных-юрысдычанаў⁴⁸.

Прадстаўлены агляд крыніц, якія датычаць гісторыі Горадні, мае характар пачатковых даследаванняў, што сведчыць аб неабходнасці далейшага больш глыбокага іх вывучэння ў шматлікіх кракаўскіх бібліятэках і архівах, а таксама больш поўнага выкарыстання беларускімі гісторыкамі ў сваіх працах.

Юры Гардзееў
(пераклаў з польскай А.Шаланда).

Дакументальныя матэрыялы XVII–XVIII ст. у фондах Слонімскага краязнаўчага музея імя І.І.Стаброўскага.

Alaxiej Šalanda in the article “*Documentary papers of the XVII–XVIII c. in the foudns of Slonim historical-archeological museum named after I.I.Stabroŭski*” gives the description of the papers of the XVII–XVIII c. from the family archive of the Slizeń, which are kept in Slonim museum. The author singles out among them the papers of the Ahinski, Slizeń, Vałowicz, Sołtan, Mialeszka and others families.

У раённых краязнаўчых музеях Беларусі звычайна вельмі бедна прадстаўлены аўтэнтчныя дакументы XVI–XVIII ст. Лепш выглядае справа з матэрыяламі XIX–пачатку XX ст., але зноў ненамнага⁴⁹. Тлумачыцца гэта шэрагам прычынаў: маладосцю самых музеяў, большасць якіх была заснавана ў савецкі час, памылковай палітыкай па збору калекцыяў найперш этнаграфічнага і ідэалагічнага характару, а таксама сістэматычнымі вывазамі пачынаючы з XVIII ст. каштоўных архіваў як магнатаў, так і шляхты ВКЛ па-за межы Беларусі (пераважна ў Расію і Польшчу). У савецкі пасляваенны час больш-менш старажытныя дакументы збіраліся ў правінцыі і перадаваліся ў нацыянальныя гістарычныя

⁴⁶ Архіў аа.Францішканаў у Кракаве, ркпс.Е-I-5, s.48-67: A.Karwacki, *Litwa, materiały do historii prowincji i konwentów OO.Franciszkanów*, t.5, Essen, 1996.

⁴⁷ Тамсама, APL-C-8 і 9.

⁴⁸ Тамсама, APL-C-2; APL-C-3.

⁴⁹ Для прыкладу прывядзем сітуацыю ў Наваградскім гісторыка-краязнаўчым музеі. У сваім адказе ад 10.09.2002 г. на наш запыт галоўны захавальнік фондаў НГКМ спадарыня Галіна Кавальчук паведаміла: “...Са старадрукаў ёсць: “Кніга Трыбунала ВКЛ” другая палова XVIII ст. і царкоўна-рэлігійная кніга ўсіх святых “Четы-минеі” на месяц кастрычнік 1703 г., ксеракопія кнігі “Novogrodecum” Львоў 1759 г. на лацінскай мове. Што датычыцца дакументаў патрэбнага перыяду [XVI–XIX ст. – А.Ш.], то іх таксама няшмат, сярод арыгінальных дакументаў:

- кніга “Исповедальный спис за 1846 год Еремичской Вознесенской церкви”;
- кніга “Исповедные росписи Лавришевской Свято-Успенской церкви за 1852 г.”;
- кніга ўліку сялянаў графа Храптовіча за 1849 г. ...” [ліст у архіве аўтара].

Іншыя пералічаныя ў лісце сп.Г.Кавальчук дакументы з фондаў НГКМ уяўляюць сабой ксэра- і фотакопіі.

архівы ці музеі ў Менску і Горадні. Шмат дакументаў проста не дайшло да нас у выніку войнаў, паўстанняў і канфліктаў, на якія так багата беларуская гісторыя. Толькі дзякуючы самаахвярнай працы нешматлікіх энтузіястаў удалося захаваць тое нямногае, што сёння прадстаўлена ў музеях, архівах і бібліятэках Беларусі. Таму, на нашу думку, для гісторыкаў будзе карысным ведаць дзе і якія дакументы, або нават дакумент, захоўваюцца цяпер.

У 2001 г. з ласкавага дазволу тагачаснай дырэктаркі Слонімскага краязнаўчага музея спадарыні Ірыны Рыгораўны Шпырковай мы азнаёміліся з дакументальнымі матэрыяламі XVII–XVIII ст., якія захоўваюцца ў тамтэйшых фондах. Адначым, што СКМ – адзін са старэйшых музеяў у Беларусі – быў заснаваны 20.09.1929 г. дзякуючы намаганням мясцовага археолага і краязнаўцы Іосіфа Іосіфавіча Стаброўскага. Менавіта ён сабраў багатыя археалагічную, этнаграфічную і нумізматычную калекцыі, шмат розных дакументаў XVI–XIX ст., старадрукаў, асобных каштоўных прадметаў па гісторыі Слонімсчыны [1, с.2–4, 7]. Аснову дакументальнага фонду склаў архіў вядомага ў гісторыі ВКЛ роду Слізняў. Сёння ён расцярушаны па архівах і фондах музеяў Беларусі. Асноўная яго частка (дакументы XVI–першая палова XX ст.) з 1955 г. захоўваецца ў НГАБ у Горадні [2]. Некаторыя з іх аселі ў фондах Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі [3, с.102–103].

Невялікая частка дакументаў са згаданага архіву засталася ў фондах СКМ [4]. Ніхто іх пакуль не апісаў, не атрыбутоваў і не ўвёў у навуковы зварот. Што ж яны сабой уяўляюць? Адразу адзначым, што аўтэнтчных дакументаў XVI ст. у фондах музея няма. Самы ранні датуецца 04.10.1603 г. Гэта – *“Прадажны вячысты ліст Гальшкі Ясенскай Васілёвай Астравухавай і яе сына Мікалая Васільевіча Астравуха, харужыча павету Ашмянскага, для Яна Палікоўскага, суддзі гродскага ашмянскага, на частку вёскі Валаскевічы маёнтку Хажовая”* [4, КП 1000/295:Д 1465]. Арыгінал гэтага лісту ў СКМ захаваўся са стратамі, праўда, яго копія з XVIII ст. захоўваецца ў НГАБ у Горадні [2, воп.1, спр.1136, а.1–2].

Родавы архіў Слізняў спецыяльна не даследаваўся. Наколькі можна меркаваць фарміраваўся ён з першай паловы XVI ст., калі яны, як перабежчыкі з Масковіі з’явіліся ў ВКЛ [5, с.205, заўвага 95; 6, с.334], і да канца 30-х г. XX ст. (храналагічныя рамкі дакументаў ахопліваюць 1559–1939 г.). Сярод матэрыялаў XVII–XVIII ст., якія датычаць непасрэдна гісторыі роду Слізняў, захоўваюцца дакументы розных магнацкіх і шляхецкіх родаў, звязаных са Слізнямі сваяцкімі, гаспадарчымі і палітычнымі сувязямі. Можна вылучыць матэрыялы, якія адносяцца да Агінскіх, Анфаровічаў, Астравухаў, Багдановічаў, Блажаевічаў, Булгакаў, Быхаўцаў, Валадковічаў, Валовічаў, Ваўжэцкіх, Ваўкоў, Войнаў-Ясянецкіх, Дароўскіх, Есьманаў, Жарноўскіх, Закрэўскіх, Камінскіх, Кандзераўскіх, Колышкаў, Корчыцаў, Мігуневічаў, Млоцкіх, Мялешкаў, Палубінскіх, Рымшаў, Солтанаў і Трызнаў. Геаграфія дакументаў ахоплівае пераважна Слонімскі і Ваўкавыскі паветы Наваградскага ваяводства, Ашмянскі павет Віленскага ваяводства, а таксама Менскае ваяводства ВКЛ.

АРХІЎ СЛІЗНЯЎ:

Агінскія (2 дакументы).

1. Позва ў суд задворны асэсарскі вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага Галене Агінскай Андрэевай Завішынай, пісаровай ВКЛ, старосціне менскай па скарзе Самуэля Леапольда Камінскага, смаленскага мечніка ў справе аб яго трох падданных, збеглых у яе маёнтка Рагозна Слонімскага павету.

Вільня, 03.12.1687 г. Польская мова, 1 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 1000/212:Д 1380.

2. Ліст прыватны Міхала Агінскага да войскага ВКЛ Н Пясэцкага ў справе аб доўгу.

Варшава, 04.04.1768 г. Польская мова, 1 арк.

Пячатка: адсутнічае.

Шыфр: КП б/н.

Анфаровічы (4 дакументы).

3. Мандат судовы вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага Уладзіслава Яну Анфаровічу, стольніку мсціслаўскаму ад Тэафіла Рымшы, стольніка чарнігаўскага ў справе па спрэчцы аб маёнтку Касцяневічы ў Ашмянскім павеце.
Вільня, 03.06.1686 г. Польская мова, 1 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/220:Д 1357.
4. Баніцыя вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага на Уладзіслава Яна Анфаровіча, стольніка мсціслаўскага па справе ксяндза Караля Мрачкоўскага, прэора Закону Святога Дамініка менскага канвенту.
Вільня, 20.11.1689 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/203:Д 1350.
5. Баніцыя вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага на Уладзіслава Яна Анфаровіча, стольніка мсціслаўскага і яго ўрадніка Рамана Шчыгельскага па справе Яна Казімера Сулькоўскага аб маёнтку Касцяневічы Ашмянскага павету.
Вільня, 03.03.1692 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/230:Д 1370.
6. Мандат судовы вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага Уладзіслава Яну Анфаровічу, стольніку мсціслаўскаму ад Андрэя Станіслава Багдановіча ў справе па спрэчцы аб маёнтку Касцяневічы ў Ашмянскім павеце.
Вільня, 12.11.1692 г. Польская мова, 1 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/209:Д 1360.

Астравухі (1 дакумент).

7. Прадажны вячысты ліст Гальшкі Ясенскай Васілёвай Астравухавай і яе сына Мікалая Васільевіча Астравуха, харужыча павету Ашмянскага для Яна Палікоўскага, суддзі гродскага ашмянскага на частку вёскі Валаскевічы маёнтку Хажовая.
Хажовая, 04.10.1603 г. Старабел. мова, 1 арк. Захаванасць дрэнная.
Пячаткі: 4 адб.
Шыфр: КП 1000/295:Д 1465.

Багдановічы (2 дакументы).

8. Інфамія вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага на Уладзіслава Яна Анфаровіча, стольніка мсціслаўскага па справе Андрэя Станіслава Багдановіча аб маёнтку Касцяневічы Ашмянскага павету.
Вільня, 14.02.1693 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/208:Д 1373.
9. Ліст вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага да NN, двараніна ЯКМ з загадам даставіць ліст баніцыйны Уладзіславу Яну Анфаровічу, стольніку мсціслаўскаму па справе Андрэя Станіслава Багдановіча.
Вільня, 14.02.1693 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/211:Д 1374.

Блажаевічы (1 дакумент).

10. Выпіс з кніг Слонімскага гродскага суду са скаргай Барбары Станіславаўны Яновой Блажаевічавай на Аляксандра Станіслававіча Падрэза ў справе аб збіцці ім 03.01.1613 г. яе сына Грыгора Янавіча Блажаевіча і з рэляцыйным квітам вознага Слонімскага павету Крыштафа Іваноўскага.

Слонім, 04.01.1613 г. Старабел. мова, 2 арк.

Пячаткі: адсутнічаюць.

Шыфр: КП 1275:Д 1467.

Булгакі (2 дакументы).

11. Позва ў суд вялікага князя літоўскага і караля польскага Аўгуста III Саса Міхалу графу Сапезе, ваяводзе-генералу зямель Падляшскіх і ксяндзу Цэзарыю Стэбноўскаму, старэйшаму айцоў Базыліянаў Жыровіцкага канвенту па скарзе Адама Булгака, слонімскага вайсковіча ў справе аб яго маёнтку Акунінава Слонімскага павету.

Вільня, 26.10.1748 г. Польская мова, 2 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 1000/200:Д 1346.

12. Позва ў суд задворны асэсарскі вялікага князя літоўскага і караля польскага Аўгуста III Саса ксяндзу Цэзарыю Стэбноўскаму, старэйшаму айцоў Базыліянаў Жыровіцкага канвенту па скарзе Адама Булгака, вайсковіча Слонімскага павету ў справе аб размежаванні яго маёнтку Акунінава з іх маёнткам Бала ці Була.

Вільня, 22.10.1751 г. Польская мова, 2 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 1000/201:Д 1356.

Быхаўцы (1 дакумент).

13. Дэкрэт суду Галоўнага Трыбуналу ВКЛ наваградскай кадэнцыі па справе аб доўгу ў памеры 627 залатых польскіх, якія пазычыў Аляксандр Замайскі ў Базыля Быхаўца і не аддаў у тэрмін, з накладаннем штрафу 2513 залатых польскіх на яго маёнтак Блужы Падасоўе ў ваяводстве Менскім.

Наваград, 24.11.1650? г. Старабел. мова, 1 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: б/н.

Валадковічы (1 дакумент).

14. Позва ў суд Галоўнага Трыбуналу ВКЛ вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага Тэадору Валадковічу, пісару земскаму менскаму і яго жонцы Рэіне Кастравіцкай па скарзе Барбары Канстанцыі Кавячынскай Друцкай-Горскай, вайтовай менскай у справе аб яе збеглым падданым Яне Шпаковічу.

Менск, 15.04.1677 г. Старабел. мова, 2 арк.

Пячаткі: адсутнічаюць.

Шыфр: КП 1000/244:Д 1372.

Валовічы (1 дакумент).

15. Выпіс з кніг Слонімскага гродскага суду з квітам павятовага генерала аб увядзенні ў валоданне маёнткам Хмельніца Слонімскага павету Гераніма Валовіча, старосціча калачэўскага.

Слонім, 10.04.1759 г. Польская мова, 2 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 1000/285:Д 1227.

Ваўжэцкія (2 дакументы).

16. Кантумацыя Яраша Аляксандра Ваўжэцкага, пісара земскага brasлаўскага на Уладзіслава Яна Анфаровіча, стольніка мсціслаўскага.

Вільня, 23.06.1688 г. Польская мова, 2 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 1000/225:Д 1348.

17. Кантумацыя Яраша Аляксандра Ваўжэцкага, пісара земскага brasлаўскага, яго жонкі Тэадоры і Еўфразыны Геранімавай Корсакавай, маршалковічавай мазырскай Касакоўскіх на Уладзіслава Яна Анфаровіча, стольніка мсціслаўскага.

Вільня, 02.04.1689 г. Польская мова, 2 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 1000/226:Д 1363.

Ваўкі (2 дакументы).

18. Рэмісія вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага па справе аб маёнтку Палонка Ваўкавыскага павету паміж Пятром Ваўком і Станіславам Янам Млоцкім, войскім закрачымскім.

Вільня, 21.03.1689 г. Польская мова, 2 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 1000/237:Д 1361.

19. Ліст вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага па справе аб маёнтку Палонка Ваўкавыскага павету паміж Пятром Ваўком і Станіславам Янам Млоцкім, войскім закрачымскім.

Вільня, 02.05.1690 г. Польская мова, 3 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 1000/243:Д 1375.

Войны-Ясянецкія (1 дакумент).

20. Позва ў суд задворны асэсарскі вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага Міхалу Войне-Ясянецкаму, браслаўскаму старосце па скарзе Тэафіла Рымшы, чарнігаўскага стольніка ў справе аб вёсцы Орпа маёнтку Касцяневічы Ашмянскага павету.

Вільня, 01.02.1695 г. Польская мова, 1 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 3630/36.

Дароўскія (1 дакумент).

21. Позва вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна Казімера Вазы ў наваградскі земскі суд Андрэю Канстанцінавічу Дароўскаму па скарзе Крыштафа Камінскага, мечніка Наваградскага ваяводства ў справе аб абрабаванні падданага і наезду на яго маёнтка Гарадзішча Голдавіцкае.

Наваградак, 06.04.1666 г. Старабел. мова, 1 арк.

Пячатка: адсутнічае.

Шыфр: КП 1000/290:Д 1471.

Есьманы (1 дакумент).

22. Выпіс з кніг Наваградскага земскага суду выраку па справе Міхала Есьмана, канюшага наваградскага з Крыштафам Сіруцем, абозным Жамойцкага княства і яго жонкай Разаліяй Каменскай *primo voto* Самуэлевай Есьмановай аб невяртанні пазыкі ў памеры 300 злотых польскіх.

Наваградак, 25.06.1683 г. Старабел. мова, 2 арк.

Пячаткі: 2 адб.

Шыфр: КП 1276:Д 1468.

Жарноўскія⁵⁰ (1 дакумент).

23. Ліст прадажны Міхала, ротмістра старадубаўскага, Яна, падстоліча парнаўскага, і іншых Жарноўскіх на маёнтка Сакалова Адынцоўшчына ці Грынкі ў Слоніўскім павеце для Францішка Корчыца, рэгента гродскага слоніўскага.

Слоніў?, 06.07.1782 г. Польская мова, 4 арк.

Пячаткі: 2 адб.

Шыфр: КП 1000/258:Д 1217.

Закрэўскія (1 дакумент).

24. Ліст вялікага князя літоўскага і караля польскага Аўгуста II Саса на падцвярджэнне права ўлеўковага Валерыяна Закрэўскага і яго жонкі Ганны

⁵⁰ Пра род Жарноўскіх у Слоніўскім павеце гл.: [7].

Обрыцкай на 7 пустых валокаў у Ашмянскім павеце Крэўскага староства і на 5 пляцаў у Крэве для іх сына Міхала Закрэўскага, мечніка браслаўскага.

Вільня, 20.03.1720 г. Польская мова, 2 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 1000/218:Д 1352.

Катлы (2 дакументы).

25. Баніцыя вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага на Самуэля Гераніма Катла, ашмянскага маршалка па справе са Станіславам Янам Млоцкім, войскам закрачымскім і яго жонкай Крысцінай Трызнянкай.

Вільня, 06.04.1684 г. Старабел. мова, 2 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 1000/246:Д 1368.

26. Рэмісія вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага па справе аб маёнтку Палонка Ваўкавыскага павету паміж Геранімам Самуэлем Катлом, ашмянскім маршалкам і Станіславам Янам Млоцкім, войскам закрачымскім.

Вільня, 12.04.1685 г. Польская мова, 4 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 1000/221:Д 1358.

Камінскія (1 дакумент).

27. Глейт вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага N Камінскаму, пісару гродскаму наваградскаму супраць баніцыі.

Вільня, 1696 г. Польская мова, 2 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 1000/245:Д 1369.

Кандзераўскія (1 дакумент).

28. Позва ў суд Галоўнага трыбуналу ВКЛ вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна Казімера Вазы Мікалаю Кандзераўскаму, мечніку слонімскаму і яго жонцы Галене з Гедройцяў па скарге Крыштафа Жарноўскага ў справе па спрэчцы аб маёнтку Сакалова Адынцоўшчына ў Слоніmsкім павеце.

Вільня, 11.08.1653 г. Старабел. мова, 1 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 1000/199:Д 1362.

Колышкі (2 дакументы).

29. Позва ў суд вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага Ярашу Цімафеявічу Колышку, скарбніку Слонімскага павету па скарге Міхала Казімера Карніцкага, мечніка Менскага ваяводства і яго жонкі Ганны Вікторыі з Мялешкаў. Слонім?, 09.08.1679 г. Польская мова, 2 арк.

Пячатка: адсутнічае.

Шыфр: КП 1000/286:Д 1472.

30. Ліст вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага да двараніна ЯKM Яна Фларыяна Колышкі з загадам даставіць Казімеру Палубінскаму, судзічу земскаму слонімскаму ў яго маёнтak Грыўда дэкрэт суду Галоўнага Трыбуналу ВКЛ наваградскай кадэнцыі ад 08.11.1692 г. і ліст баніцыйны.

Вільня, 04.12.1692 г. Польская мова, 1 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 1000/227:Д 1364.

Корчыцы (8 дакументаў).

31. Выпіс з пратаколу прызнанняў Слонімскага гродскага суду прызнання асэкурацыйных запісаў Міхала Жарноўскага, старадубаўскага ротмістра і Францішка Корчыца, ротмістра і рэгента гродскага слонімскага ад 24.09.1777 г.

Слонім, 16.05.1780 г. Польская мова, 1 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 1000/238:Д 1476.

32. Позва ў Слоні́мскі́ земскі́ суд вялі́кага кня́зя лі́тоўскага і кара́ля польска́га Стані́слава Аўгу́ста Па́нятоўска́га Франці́шку Корчы́цу, сло́німскаму гро́дскаму рэ́генту па ска́рзе Разалі́ з Гры́малаў, падча́шынай сло́німскай, ма́ці Ві́нцэнта, хару́жага Я́КМ, Казі́мера, Франці́шка і Андрэ́я Бу́лгакаў, падча́шычаў сло́німскі́х у спра́ве па спрэ́чцы аб маё́нтку Гры́нкі Слоні́мскага па́вету.

Слоні́м, 05.10.1781 г. Польска́я мо́ва, 1 арк.

Пяча́тка: адсу́тнічае.

Шыфр: КП 5957/7:Д 1776.

33. Лі́ст асэ́курацыйны́ памі́ж Франці́шкам Корчы́цам, ротмі́страм і рэ́гентам гро́дскім сло́німскім і шля́хтай Плаўска́га тра́кту з уга́дай на разме́жаванне зямель маё́нтку перша́га Гры́нкі ці Сака́лова з гру́нтамі апо́шніх.

Слоні́м?, 06.12.1782 г. Польска́я мо́ва, 4 арк.

Пяча́ткі: адсу́тнічаюць.

Шыфр: КП 5957/5:Д 1774.

34. Вы́піс вы́пісу з кні́г Слоні́мскага земска́га суду па спра́ве Франці́шка Корчы́ца, рэ́гента гро́дскага сло́німскага са шля́хтай Плаўска́га тра́кту аб ме́жах яго маё́нтку Гры́нкі ці Сака́лова ад 24.12.1782 г.

Слоні́м, 13.07.1828 г. Польска́я мо́ва, 2 арк.

Пяча́тка: 1 адб.

Шыфр: КП 5957/4:Д 1773.

35. Зме́ст спра́вы памі́ж Франці́шкам Корчы́цам, сло́німскім гро́дскім рэ́гентам і шля́хтай Плаўска́га тра́кту па спрэ́чцы аб ме́жах і́х ула́данняў.

Слоні́м?, 02.05.1783 г. Польска́я мо́ва, 2 арк.

Пяча́тка: адсу́тнічае.

Шыфр: КП 5957/3:Д 1772.

36. Лі́ст Я́на Казі́мера Мака́вецка́га, сло́німскага падка́морыя і Ды́яні́за Пта́ка, сло́німскага ка́морніка да шля́хты Плаўска́га тра́кту ў спра́ве аб разме́жаванні і́х гру́нтоў з зямля́мі маё́нтку Гры́нкі ці Сака́лова Франці́шка Корчы́ца, рэ́гента гро́дскага сло́німскага.

Слоні́м?, 16.01.1784 г. Польска́я мо́ва, 2 арк.

Пяча́ткі: адсу́тнічаюць.

Шыфр: КП 5957/2:Д 1771.

37. Лі́ст тэ́стыманія́льны́ Я́на Казі́мера Та́машэ́віча, ротмі́стра Ста́радубаўска́га па́вету да Франці́шка Корчы́ца, сло́німскага гро́дскага рэ́гента ў су́вязі са зры́вам разгля́ду яго спра́вы са шля́хтай Плаўска́га тра́кту.

Слоні́м?, 20.02.1784 г. Польска́я мо́ва, 2 арк.

Пяча́тка: адсу́тнічае.

Шыфр: КП 5957/1:Д 1770.

38. Позва ў Слоні́мскі́ гро́дскі́ суд Фла́рыяна Бруно́на Стра́вінска́га, судова́га гро́дскага сло́німскага старо́сты шля́хце Плаўска́га тра́кту: Ю́зафу Вя́нцкоўскаму, Ю́зафу і Пя́тру Ка́товічам, Андрэ́ю Плаўскаму, Я́ну і Казі́меру Ка́нстанці́навічам Плаўскім, Анта́ніну Сасу́лічу, Анто́нію Плаўскаму, Анто́нію Ча́рнушэ́вічу, Я́новай Плаўскай, Я́ўхіму Алі́заровічу, А́даму Плаўскаму, І́гнату Ба́гдановічу, А́ляксандру Паўло́вічу, Анто́нію Ка́шыкоўскаму, Мі́халу Які́мовічу, па Стані́славу Арці́мовічу Да́мініку Доўгелю́, Лю́двіка́вай Ча́рнушэ́вічавай і і́нш. па ска́рзе Франці́шка Корчы́ца, сло́німскага гро́дскага рэ́гента ў спра́ве аб ме́жах і́х ула́данняў.

Слоні́м, 06.09.1789 г. Польска́я мо́ва, 2 арк.

Пяча́тка: адсу́тнічае.

Шыфр: КП 5957/6:Д 1775.

Мі́гу́невічы (2 даку́менты).

39. Ліст вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага да двараніна ЯКМ Уладзіслава Даманьскага з загадам даставіць ліст баніцыйны Грыгору Мігуневічу па справе са Станіславам Янам Млоцкім, войскім закрачымскім і яго жонкай Крысцінай Трызнянкай.
Вільня, 20.11.1692 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/228;Д 1367.
40. Баніцыя вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага на Грыгора Мігуневіча па справе са Станіславам Янам Млоцкім, войскім закрачымскім і яго жонкай Крысцінай Трызнянкай.
Вільня, 20.11.1692 г. Старабел. мова, 2 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/229;Д 1371.
- Млоцкія (5 дакументаў).**
41. Мандат ў суд задворны асэсарскі вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага Станіславу Яну Млоцкаму, войскаму закрачымскаму і яго жонцы Крысціне Трызнянцы па скарзе Пятра Ваўка і Зоф'і Пакаслаўскай Ваўковай у справе аб маёнтку Палонка Ваўкавыскага павету.
Вільня, 06.12.1689 г. Польская мова, 1 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/214;Д 1354.
42. Позва ў суд задворны асэсарскі вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага Станіславу Яну Млоцкаму, войскаму закрачымскаму і яго жонцы Крысціне Трызнянцы па скарзе Пятра Ваўка і Зоф'і Пакаслаўскай Ваўковай у справе аб маёнтку Палонка Ваўкавыскага павету.
Вільня, 30.12.1689 г. Польская мова, 1 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/215;Д 1359.
43. Баніцыя вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага на Станіслава Яна Млоцкага, войскага закрачымскага па справе Пятра Ваўка і яго жонкі.
Вільня, 05.01.1694 г. Старабел. мова, 2 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/207;Д 1387.
44. Ліст вялікага князя літоўскага і караля польскага Аўгуста II Саса да Віктарыяна Юндзіла, гарадзенскага маршалка, Казімера Міцуты, гарадзенскага падкаморыя, Мацея Занеўскага, рэгента земскага гарадзенскага і Антонія Ляскоўскага, віцэ-рэгента гродскага гарадзенскага з загадам выехаць ў маёнтak Палонка Ваўкавыскага павету па справе Паўла Млоцкага, чашніка варшаўскага.
Вільня, 17.08.1724 г. Польская мова, 1 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/217;Д 1355.
45. Позва ў суд вялікага князя літоўскага і караля польскага Аўгуста III Саса Яну і Даніцэлі з Завішаў Млоцкім, чашніковічам варшаўскім па скарзе Юрыя Макавецкага, стольніка старадубаўскага, яго жонкі Ружы з Катовічаў і сына Тадэвуша.
Вільня, 22.11.1749 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/205;Д 1385.

Мялешкі (6 дакументаў).

46. Выпіс з кніг Уладзімірскага гродскага суду з паданым Ганнай Беластоцкай, жонкай нябожчыка Тамаша Мялешкі рээстрам спраў, прывілеяў, дэкрэтаў на вёску Беразовічы ці Бярозава ва Уладзімірскім павеце ад 28.07.1636 г.
Уладзімір, 11.02.1641 г. Польская мова, 4 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1631:Д 1466.
47. Прывілей вялікага князя літоўскага і караля польскага Уладзіслава IV Вазы на мыта мастовае для Станіслава Мялешкі ў яго маёнтку Красны Стаў Слонімскага павету.
Варшава, 07.07.1647 г. Польская мова, 1 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/296:Д 1215.
48. Позва ў суд Галоўнага Трыбуналу ВКЛ вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна Казімера Вазы Яну Граеўскаму, чашніку Валынскай зямлі, апякуну дзяцей нябожчыка Станіслава Мялешкі па скарзе Станіслава Пукшты Кляўзгеловіча ў сувязі са справай па спрэчцы аб маёнтку Дзявяткавічы Слонімскага павету.
Слонім, 20.08.1652 г. Старабел. мова, 1 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/231.
49. Позва ў суд Галоўнага Трыбуналу ВКЛ вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна Казімера Вазы Францішку і Юрыю Станіслававічам, Кацярыне і Ганне Станіславаўнам Мялешкам па скарзе Казімера Льва Сапегі, падканцлера ВКЛ, старосты аршанскага, воўпенскага, любашаньскага, адміністратара Берасцейскай эканоміі ЯКМ у справе па крыўдах ражанскіх жыдоў Ізраэля і Ценяша Шаламовічаў.
Слонім, 02.04.1653 г. Старабел. мова, 1 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/291:Д 1470.
50. Позва ў суд вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага Францішку і Юрыю Станіслававічам Мялешкам, Юрыю Мікалаевічу Правэрбусу Гедройцю і яго жонцы Галене Станіславаўне Мялешкоўне па скарзе Аляксандра Слізня, стольніка ашмянскага і стручкашага ЯКМ у справе па спрэчцы аб маёнтку Дзявяткавічы Слонімскага павету.
Вільня, 1676 г. Старабел. мова, 1 арк.
Пячатка: адсутнічае.
Шыфр: КП 1000/298:Д 1503.
51. Ліст вялікага князя літоўскага і караля польскага Станіслава Аўгуста Панятоўскага з падцвярджэннем выпісу з кніг Метрыкі ВКЛ з лістом Жыгімонта I Старога ад 19.01.1527 г. да Марціна Меляшковіча па скарзе Алены Міцуцінай і яе сына Івана ў справе па спрэчцы аб двары на Грыўдзе і зямлі Піліпаўшчыне ў Слонімскім павеце.
Вільня, 11.05.1782 г. Польская і старабел. (лацінка) мовы, 2 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/235:Д 1351.

Палубінскія (1 дакумент).

52. Позва ў суд Галоўнага Трыбуналу ВКЛ вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага Казімеру Палубінскаму, суддзічу земскаму слонімскаму па скарзе яго родных братоў: Гераніма, суддзіча земскага слонімскага, яго жонкі Галены Сухадольскай і ксяндза Габрыэля Палубінскіх, законніка Святога Дамініка, казнадзеля канвенту слонімскага ў справе па спрэчцы аб маёнтку Грыўда Слонімскага павету.

Наваградак, 03.10.1692 г. Старабел. мова, 2 арк.

Пячатка: адсутнічае.

Шыфр: КП 1000/234:Д 1216.

Рымшы (2 дакументы).

53. Кантумацыя або дэкрэт суду задворнага асэсарскага ЯКМ Яна III Сабескага ў справе па спрэчцы аб маёнтку Касцяневічы ў Ашмянскім павеце паміж Тэафілам Рымшай, стольнікам чарнігаўскім і Уладзіславам Анфаровічам, стольнікам мсціслаўскім.

Вільня, 24.02.1688 г. Польская мова, 2 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 1000/224:Д 1349.

54. Кантумацыя або дэкрэт суду задворнага асэсарскага ЯКМ Яна III Сабескага ў справе па спрэчцы аб маёнтку Касцяневічы ў Ашмянскім павеце паміж Тэафілам Рымшай, стольнікам чарнігаўскім і Уладзіславам Анфаровічам, стольнікам мсціслаўскім.

Варшава, 22.01.1689 г. Польская мова, 2 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 1000/232:Д 1347.

Слізні (12 дакументаў)⁵¹.

55. Позва ў суд Галоўнага Трыбуналу ВКЛ вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага Аляксандру Слізню, стольніку ашмянскаму і яго жонцы Галене Філіповічаўне Слізнёвай па скарзе Эразма Яна Свяхоўскага, ашмянскага падсудка, Юрыя Гедройця Пэрвэрбуса⁵², Францішка і Юрыя Мялешкаў, Міхала Казімера Карніцкага, менскага мечніка і іх жонак Кацярыны Свяхоўскай, Аляксандры Гедройцевай Пэрвэрбусовай, Ганны Вікторыі Карніцкай Мялешкоўнай, Гальшкі Калышкоўны Францішкавай і Барбары Сухадольскай Юрынай Мялешкавых у справе аб спрэчцы па вёсках Прыхілы і Кісялі маёнтку Дзявяткавічы Слонімскага павету.

Слонім, 20.03.1680 г. Старабел. мова, 2 арк.

Пячатка: адсутнічае.

Шыфр: КП 1000/222:Д 1365.

56. Копія XVIII ст. папярэдняй пазвы.

Слонім, 20.03.1680 г. Старабел. мова (лацінка), 2 арк.

Пячатка: адсутнічае.

Шыфр: КП 1000/223:Д 1366.

57. Ліст вялікага князя літоўскага і караля польскага Аўгуста III Саса з падцверджаннем права ўлеўковага Міхала і Элеаноры Слізняў, падканюшых ВКЛ на староства Крэўскае і Вішнеўскае ў Ашмянскім павеце для іх сына Стэфана Слізня.

Вільня, 12.11.1745 г. Польская мова, 2 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 1000/204:Д 1385.

⁵¹ У фондах СКМ захоўваюцца таксама дакументы Слізняў за XIX ст. Сярод іх найбольш цікавыя: “*Kopija Dekretu Wywodowego z Ksiąg Deputacyi Wywodowej Szlacheckiej Gubernij Minskij*” ад 08.06.1834 г. з вывадам роду Слізняў і каляровым малюнкам іх уласнага гербу (у экспазіцыі), “*Regestr kupionego lekarstwa w sklepach Wolkowyskich*” ад 06.11.1807 г. [4, КП 1000/276:Д 1483], Загад ад 23.07.1812 г. урадавай камісіі Слонімскага павету N Слізню даставіць з маёнтку Дзявяткавічы тры кані для аўстрыйскага войска (з курадымным адбіткам пячаткі гэтай камісіі) [4, КП 1000/263:Д 1497], “*Inwentarz folwarku Domaszkowskiego przy podaniu w posesyę arzędowną WWJPP Więckiewiczom*” ад 11.04.1818 г. і інш.

⁵² Пра род Гедройцяў Пэрвэрбусаў гл.: [8].

58. Глейт вялікага князя літоўскага і караля польскага Аўгуста III Саса Міхалу Слізню, падканюшаму ВКЛ супраць баніцыі па справе ксені Мэхзыльды Гільзеноўны, старэйшай Бенядыктынкаў віленскага канвенту.
Вільня, 24.09.1749 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/202:Д 1461.
59. Ліст вялікага князя літоўскага і караля польскага Аўгуста III Саса да Андрэя Юрагі, лоўчага наваградскага і Аляксандра Казімера Хмялеўскага, ашмянскага земскага рэгента – камісараў ЯKM з загадам увесці ў валоданне Крэўскім староствам Стэфана Яна Слізня, ашмянскага земскага пісара.
Варшава, 1750 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/288:Д 1473.
60. Ліст вялікага князя літоўскага і караля польскага Аўгуста II Саса да NN камісараў ЯKM з загадам разабрацца са скаргай Стэфана Яна Слізня, ашмянскага земскага пісара, старосты крэўскага на места Крэва аб непадпарадкаванні.
Варшава?, 1750 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/240:Д 1376.
61. Запрашэнне вялікага князя літоўскага і караля польскага Станіслава Аўгуста Панятоўскага для N Слізня на пасольскі сойм, які павінен быў адбыцца 15.07.1776 г. для абрання паслоў на сойм ардынарыіны.
Варшава, 15.05.1776 г. Польская мова, друк, 1 арк.
Пячатка: адсутнічае.
Шыфр: КП 1000/216:Д 1377.
62. Прывілей вялікага князя літоўскага і караля польскага Станіслава Аўгуста Панятоўскага Міхалу Слізню, стольніку Смаленскага ваяводства на ўрад смаленскага земскага суддзі пасля Юзафа Храпавіцкага.
Варшава?, 14.03.1781 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/241:Д 1378.
63. Ліст пленіпатэнцыйны Зоф'і з князёў Чацьвярцінскіх Слізнёвай, падкаморынай Слонімскага павету для Міхала Швыкоўскага, скарбовага пісара ВКЛ.
Слонім?, 09.07.1782 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: адсутнічае.
Шыфр: КП 1000/239:Д 1389.
64. Запрашэнне вялікага князя літоўскага і караля польскага Станіслава Аўгуста Панятоўскага для N Слізня на пасольскі сойм, які павінен быў адбыцца 21.08.1786 г. для абрання паслоў на сойм ардынарыіны.
Варшава, ? 05.1786 г. Польская мова, друк, 1 арк.
Пячатка: адсутнічае.
Шыфр: КП 1000:Д 1777.
65. Прывілей вялікага князя літоўскага і караля польскага Станіслава Аўгуста Панятоўскага Міхалу Слізню, суддзі земскаму Смаленскага ваяводства на ордэн Святога Станіслава.
Варшава?, 28.02.1792 г. Лацінская мова, 2 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП 1000/991:Д 1212.
66. Апісанне межаў фальварку Атруб'е Рафала Слізня, інстыгатара літоўскага.
Слонім?, 24.08.1797 г. Польская мова, 1 арк.
Пячатка: адсутнічае.
Шыфр: КП 1000/281:Д 1474.

Солтаны (2 дакументы).

67. Ліст вялікага князя літоўскага і караля польскага Жыгімонта III Вазы да Давыда, Яраслава і Івана Іванавічаў Солтанаў, старосцічаў астрынскіх з выракам суда ЯКМ аб перадачы Яну Станіславу Сапезе, старосце слонімскаму, ясвонскаму, маркаўскаму і мядзельскаму беспраўна прыўлашчаных іх бацькам да маёнтку Жыровічы грунту і пушчы ЯКМ Слонімскай Гуменіцкага вайтоўства памерам 220 валокаў, 6 маргоў, 12 прудоў разам з вёскай Акуніна.

Варшава, 25.04.1606 г. Старабел. мова, 2 арк.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 726:Д 859.

68. Ліст вялікага князя літоўскага і караля польскага Жыгімонта III Вазы да Івана Солтана? і яго жонкі Багданы з паведамленнем, што па скарызе Яна Станіслава Сапегі, маршалка вялікага ВКЛ, старосты слонімскага і мсцібогаўскага ў справе аб прыўлашчэнні імі да маёнтку Жыровічы пушчы ЯКМ Любішыцкай (Слонімскай) Гуменіцкага вайтоўства былі прызначаны і пасланы камісары для размежавання іх зямель з землямі Слонімскага староства.

Варшава, 01.03.1626 г. Старабел. мова, 2 арк. Захаванасць дрэнная.

Пячатка: 1 адб.

Шыфр: КП 1000/289:Д 1213.

Трызны (1 дакумент).

69. Позва ў суд вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна Казімера Вазы Крыштафу Казімеру Трызне па скарызе Самуэля Паражынскага і яго жонкі Ганны Юдкоўскай у справе аб доўгу.

Слонім?, 21.06.1667 г. Старабел. мова, 1 арк.

Пячатка: адсутнічае.

Шыфр: КП 1000/297:Д 1469.

Як відаць з пераліку, дакументы ўяўляюць сабой пераважна судовыя позовы, мандаты, дэкрэты, баніцыйныя лісты, глейты, рэмісіі, выпісы з кніг земскіх і гродскіх судов. Прывілеяў манархаў усяго тры (дакумент № 47 падаецца ў Дадатку). Падобны склад дакументальнага фонду СКМ, на нашу думку, быў абумоўлены толькі адным – нехта з супрацоўнікаў музея пры перадачы архіва Слізняў у Гарадзенскі НГАБ пакінуў частку дакументаў, на якіх добра захаваліся адбіткі вялікай і малой пячатак ВКЛ з “Пагоняй”. Звяртае на сябе ўвагу і тое, што ўсе яны так ці інакш звязаны паміж сабой, бо закранаюць гісторыю пераважна пяці маёнткаў: Дзявяткавічы, Сакалова (Грынкі) і Акуніна (Акунінава) ў Слоніmsкім, Касцяневічы ў Ашмянскім і Палонка ў Ваўкавыскім паветах. Думаем, што не памылімся, калі скажам аб даволі высокай гістарычнай і культурнай каштоўнасці згаданых дакументаў. Даследчыкі, якія вывучаюць гісторыю і радаводы Солтанаў, Мялешкаў, Слізняў і іншых родаў ВКЛ знойдуць ў іх шмат цікавых фактаў.

Асобную частку дакументальных матэрыялаў у фондах СКМ складаюць копіі або нават копіі з копіяў аўтэнтычных дакументаў XVI–XVIII ст., якія рабіў І.І.Стаброўскі, шукаючы карані свайго роду. Сустрэкаюцца сярод іх і арыгіналы. Разгледзім іх у храналагічным парадку.

АРХІЎ І.І.СТАБРОЎСКАГА:

70. Копія 20–30-х г. XX ст. з копіі выпісу з кніг судовых Расіенскага павету з лістом прадажным Каспара Грыгарэвіча на маёнтак Меднікі Медынганскай воласці для Пятра Войцахавіча Стаброўскага, старосты фрэйданскага і скуінскага, дзяржаўцы вешвянскага ад 16.09.1596 г.

Расіены, 14.11.1596 г. Старабел. мова (лацінка), 1 арк.

Подпіс: “С подлинным верно: Иосиф Иосифович Стабровский”.

Шыфр: КП б/н.

71. Копія 20–30-х г. XX ст. выпісу з кніг Галоўнага Трыбуналу ВКЛ у Вільні спраўленых з прывілеям вялікага князя літоўскага і караля польскага Яна III Сабескага Антонію Пятровічу Стаброўскаму, старосцічу фрэйданскаму і скуінскаму, вешвянскаму цівуновічу на полацкае падкаморства ад 10.01.1683 г. Вільня, 15.03.1683 г. Старабел. і польская мовы, 2 арк.
Шыфр: КП б/н.
72. Выпіс выпісу з кніг Слонімскага гродскага суду ад 31.12.1725 г. скаргі Марціна Стаброўскага на Яна Нямірыча Шчыта, любашаньскага старосту аб наездзе 18.04.1724 г. на яго маёнтак Падаліца Полацкага ваяводства. Слонім, 31.12.1820 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: адсутнічае.
Шыфр: КП б/н.
73. Выпіс выпісу з кніг спраў вячых Галоўнага Трыбуналу ВКЛ у Вільні спраўленых ад 04.05.1743 г. лісту прадажнага ад 23.04.1743 г. Войцаха і Юрыя Стаброўскіх, падкаморычаў полацкіх на маёнтак Падаліца Полацкага ваяводства для Яна Нямірыча Шчыта, старосты любашаньскага. Вільня, 1752 г. Польская мова, 4 арк.
Пячатка: 1 адб.
Шыфр: КП б/н.
74. Копія 20–30-х г. XX ст. папярэдняга дакументу. Вільня, 1752 г. Польская мова, 4 арк.
Шыфр: КП б/н.
75. Копія 20–30-х г. XX ст. з копіі выпісу з кніг Слонімскага гродскага суду з тэстаментам Мацея Стаброўскага, напісанага ў 1795 г. Слонім, 06.11.1795 г. Польская мова, 2 арк.
Шыфр: КП б/н.

Як вынікае са згаданых дакументаў, род Стаброўскіх паходзіў з Польшчы. Падобна на тое, што першым у ВКЛ недзе ў другой палове XVI ст. перасяліўся Пётр Войцахавіч Стаброўскі, фрэйданскі староста. Пададзеныя матэрыялы дазваляюць прасачыць лёс яго нашчадкаў па канец XVIII ст. Менавіта да іх належаў заснавальнік Слонімскага краязнаўчага музея І.І.Стаброўскі, жыццё і дзейнасць якога заслугоўвае асобнай манаграфіі⁵³.

ДАДАТАК:

Дакумент № 47.

Варшава, 07.07.1647 г.

Прывілей вялікага князя літоўскага і караля польскага Уладзіслава IV Вазы на мыта мастовае для Станіслава Мялешкі, двараніна ЯКМ у яго маёнтку Красны Стаў Слонімскага павету.

Папера, in folio, рукапіс, склееныя 2 арк., вадзяныя знакі не праглядаюцца. Захаванасць добрая.

Władysław [тытул не ўказаны]/

Oznaymuiemy tym Listem Naszym komu to wiedzieć należy Jż Commissarze od nas osobliwym Listem Naszym zesłani ziachawszy do Maiętnosci Vrodzonego Stanisława Mieleszka Dworzanina Naszego/ Krasny Staw nazwaney wpowiecie słonimskim leżącey у Przypatrzywyszysie

⁵³ Пакуль маем, здаецца, толькі артыкул у ЭГБ [9]. Для біёграфіі І.І.Стаброўскага будуць цікавыя матэрыялы XIX–пачатку XX ст. з яго архіву, якія таксама захоўваюцца ў фондах СКМ. Сярод іх: “Указ Его імператарскаго Величества” ад 20.04.1835 г. аб зацверджанні Стаброўскіх у дваранстве Расійскай імперыі [4, КП 7238:Д 803], або “Свидетельство” ад 18.01.1875 г., выдадзенае Гарадзенскім Дваранскім Дэпутацкім Сходам Іосіфу Іосіфавічу Стаброўскаму аб прызнанні яго дваранінам Расійскай імперыі з занясеннем у 6 частку дваранскай радаслоўнай кнігі [4, КП 7239:Д 804] і інш.

Kosztom wbudowaniu y zawszenaprawowaniu Mostow na rzece nazwaney Hrywdzie głembokiey y Sypaniu groble na/ Błocie przyteyże rzece będącym barzo topkim y doprzeprawy trudnym y niebiesiecznym nagoscincu wielkim z Pinska dosłoniama dowilna y Jnnych miast y Miasteczek Xa Litto Jdącym Myto Mosto/ we od Ludzi Kupieckich postanowili y donas na Confirmatią odesłali, My tedy chcąc Aby Poddani Naszy y wszyscy podrożni wczesny y besieczny przejazd mieli y poglądaiąc nato aby Podrożni/ Ludzie zagęsczeniem y wielkim braniem Myt Vciążeni niebyli A Vrozonemu Mielezkowi Koszt wbudowaniu Mostow podienty mogliście nagrodzić, to Jch postanowienie moderuiemy y/ Myto Mostowe ninieyszym Przywiliem wiecznie nadaimey, Jz Ludzie Kupieccy odkożdego Wozu towarem dobrze nałożonego po pułgroszku A od bydła Rogate° naprzedaż prowadzą/ cego poszelagu dawać powinni będą Stan Jednak Szlachecki Duchowny, y Poddanych Jch wpodwodach Jadących y Jnszych pieszych y Wierzchownych Jakiey kolwiek Conditiey V/ walniamy Zaczym wolno będzie Vrozonemu Stanisławowi Mielezkowi w Maiętnosci swey nazwaney Krasnym Stawie Myto Mostowe podług postanowienia naszego tu wtym Liscie/ wyrażonego wiecznie wybierać y na swoy pożytek obracać, Postrzegaiąc tego Aby mosty Całe y warowne naprawowane były, Co dowiadomosci tym Ktorem to wiedzieć należy Miano/ wicie Ludziom Kupieckim przywodząc chcemy mieć y Roskazuiemy Aby takowe Myto Krom wszelakiey trudności płacili y oddawali Na co dla lepszey Wiary ręką sie Naszą podpisaw/ szy Pieczęć W°XaLitt° Przycisnąć roskazalismy Dan w Warszawie Dnia VII. Miesiaca July Roku Pańskie° MDCXLVII° Panowania Nasze° Poskie° (sic!) XV° A Szweckiego/ XVI° Roku/ Vladislaus Rei/ Myto Mostowe w Maiętnosci Vro/ dzone° Stanisława Mielezka/ Krasny Staw nazwaney/ Stanisław Naruszewicz/ Referendarz y Pisarz/ mp.

Дакумент замацаваны малой пячаткай ВКЛ з гербам “Пагоня” (паміжаркушова кустодзея, 63 мм, захаванасць добрая). На а.1 на палях злева ёсць надпіс: “Roku Tysiąc Szescset Czterdzieste° Dziewiąte° Mca oktobra Dziesiąte° dnia/ Ten przywiley Je° Kr Mci na mostowe Przez Pana Jana Zaborowskie...”. На а.2 адв. захаваліся наступныя надпісы XVII ст.: “Procancelariam Jllmi Casimiri Leonis/ Sapieha Slonimensis Volp Lubs: Capitt.”, пад ім: “R.../ N° 4to/ Fas. Suk. Litera E Sztuka 1./ Alexander Slizień Subdapifer/ Oszmian: SRMaltis Secretarius/ mp”. Справа ад ix пазначана: “Fascyкул Sub Litt E/ N°4°”. Пад ім музейны шыфр: “СКМ КП 1000/296:Д 1215” і фіялетава чатырохвугольны штамп: “Слонимский/ МУЗЕЙ/ Инв. № 3630/53”.

Літаратура і крыніцы:

1. 70 год. Слоні́мскі раё́нны краязнаўчы музей. Памятка наведвальніку.— Слонім, 1999.— 12 с.
2. Нацыянальны гістарычны архіў у Гора́дні, ф.1663, воп.1.
3. Брэ́гер Г., Лі́нская Л. Дакументальныя матэрыялы XVI–XVIII стст. У фондах Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі.// Беларускі археаграфічны штогоднік.— Мн., 2001.— Вып.2.— С.102–116.
4. Слоні́мскі краязнаўчы музей.
5. Зимин А.А. Формирование боярской аристократии в России во второй половине XV–первой трети XVI в.— М.: Наука, 1988.— 350 с.
6. Вяроўкін-Шэ́люта У. Слі́знi.// ЭГБ.— Мн.: БелЭн, 2001.— Т.6.— Ч.1.— С.334–335.
7. Шала́нда А. Радавод Жарноўскіх гербу “Ра́галья” у канцы XVI–XVIII ст.// Слоні́мшчына вачыма навукоўцаў і краязнаўцаў: Зб.арт./ Пад рэд. І.П.Крэ́ня.— Слонім: Слонім. друк., 2002.— С.128–133.
8. Шала́нда А. Да праблемы складання сапраўднага гербоўніка шляхты Браслаўскага павету ВКЛ другой паловы XVI–XVIII ст.// Браслаўскія чытанні: Мат-лы V-й навукова-краязнаўчай канферэнцыі, прысвечанай 935 годдзю першай згадкі Браслава ў пісьмовых крыніцах.— Браслаў, 2001.— С.101–104.
9. Звяру́га Я., Лукашэ́віч А. Стаброўскі І.І. // ЭГБ.— Мн.: БелЭн, 2001.— Т.6.— Ч.1.— С.395.

Аляксе́й Шала́нда

Прыватны архіў Станіслава Пачобута-Адлянніцкага з Гора́дні.

In the articles “The private archive of Stanisław Paczobut-Adlanicki from Horadnia” **Siarhiej Amelka** acquaints with the home archive of M.Stanisław Paczobut-Adlanicki, which contains the ancestral papers of the Paczobut, Sarasiek, Piacienczyc and other Horadnia noble families from the XVIIth to the XXth c.

Багатыя прыватныя архівы, якія тычацца беларускіх зямель, знаходзяцца цяпер пераважна ў Расіі, Польшчы, Літве і Украіне. Толькі некаторыя з іх захаваліся ў Беларусі. Найбольш каштоўны і вялікі – гэта збор Радзівілаў, які перахоўваецца ў НГАБ у Менску. Там

жа знаходзяцца прыватныя архівы Горватаў, Друцкіх-Любецкіх, Хмараў, Плятэраў-Зыбергаў, Брахоцкіх, Булгакаў і Любамірскіх [1]. Пэрлінамі НГАБ у Горадні з'яўляюцца дакументы з архіваў Слізняў і Быхаўцаў [2]. Усе яны добра вядомыя і выкарыстоўваюцца шматлікімі даследчыкамі. Між тым, суцэльнай “*terra incognita*” для гісторыкаў з'яўляюцца родавыя архівы, якія знаходзяцца ў прыватных руках. Шмат хто думае, што такіх увогуле не існуе, маўляў, усё павывозілі розныя акупанты, або было знішчана пад час шматлікіх войнаў. Магчыма, гэтаму спрыяе і пазіцыя самых ўладальнікаў, якія звычайна не зацікаўлены ў шырокай вядомасці сваіх сямейных збораў. Праўда, мала хто з імі на гэту тэму размаўляў і працаваў, бо сярод гісторыкаў і архівістаў распаўсюджаны даволі ўстаялы стэрэатып аб прыватных архівах як нязначных і малакаштоўных. Пашырана таксама думка, што звычайна такія архівы не ўтрымліваюць старажытных дакументаў, а ахопліваюць матэрыялы ў лепшым выпадку за другую палову XIX–пачатак XX ст. У выніку, у гэтым напрамку археаграфічная праца ў нас амаль зусім не вядзецца, у адрозненне, напрыклад, ад Расіі ці Польшчы.

Аб тым, што такая праца мае плён сведчыць нашае знаёмства з прыватным родавым архівам спадара Станіслава Станіслававіча Пачобута-Адлянніцкага. Сп. Станіслаў жыве ў Горадні і паходзіць са старажытнага беларуска-літоўскага шляхецкага роду Пачобутаў-Адлянніцкіх гербу “*Здарбожац*”, які вядомы ў Гарадзенскім павеце ВКЛ з канца XV–пачатку XVI ст. Радавод яго даволі добра распрацаваны А.Рахубай [3, s.15–32], Ю.Пажэцкім [4] і Л.Хмяльніцкай [5]. З ласкавага дазволу ўладальніка мы азнаёміліся з архівам, які налічвае больш за 300 адзінак захоўвання. Найбольш ранні дакумент датуецца 10.05.1625 г. Больш матэрыялаў за XVII ст. намі не выяўлена. Прыкладна 8% складаюць паперы XVIII ст. Ніжэй падаем іх спіс:

1. Ліст прадажны Валянціна Іванавіча Сарасека для Сямёна Фёдаравіча Сарасека на маёнтак Сарасецкі ў Сарасеках Гарадзенскага павету.
Сарасекі, 10.05.1625 г. Старабел. мова, 2 арк.
Пячаткі: 5 адб., не захаваліся. (Гл.: Дадатак).
2. Ліст вызнаны Крыштафа Камароўскага, ваяводы берасцейскага і ваўкавыскага старосты для ксяндза Францішка Альшэўскага, гвардыяна айцоў Францішканаў гарадзенскага канвенту вячыстага права на маёнтак Ласосна Гарадзенскага павету.
Горадня?, 1704 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: адсутнічае.
3. Ліст прадажны Міхала Станіслававіча Пяцельчыца для Самуэля і Яна Стэфанавічаў Пачобутаў на ніву Зуброўскую ў маёнтку Пяцельчыцах Гарадзенскага павету.
Пяцельчыцы, 04.11.1718 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: адсутнічае.
4. Выпіс з кніг гродскіх спраў судовых Наваградскага ваяводства па справе Казімера Іжоўскага, каморніка наваградскага з Дыянізам Ладзятай, наваградскім стражніковічам аб доўгу ў памеры 10 бітых талераў.
Наваградак, 09.05.1722 г. Польская мова, 4 арк.
Пячаткі: 2 адб., невідочныя.
5. Выпіс з кніг гродскіх судовых Наваградскага ваяводства аб адкладзе справы Казімера Іжоўскага, каморніка наваградскага з Дыянізам Ладзятай, наваградскім стражніковічам у сувязі з хваробай апошняга.
Наваградак, 10.05.1723 г. Польская мова, 2 арк.
Пячаткі: 2 адб., невідочныя.
6. Выпіс з кніг гродскіх судовых Наваградскага ваяводства з выракам па справе Казімера Іжоўскага, каморніка наваградскага з Дыянізам Ладзятай, наваградскім стражніковічам.
Наваградак, 08.11.1723 г. Польская мова, 4 арк.
Пячаткі: 2 адб., адб. № 2 невідочны.

7. Ліст улеўковы Аляксандра Ягняткоўскага, падчашага вількамірскага для Крыштафа Камароўскага, кухмістра ВКЛ на фальварак Лосна (Ласосна?).
Горадня?, без даты. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: адсутнічае.
8. Тэстамент Адама Пачобута-Адлянціцкага.
Пачобуты?, 09.01.1725 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: адсутнічае.
9. Выпіс з кніг гродскіх Гарадзенскага павету з інтрамісійным квітом генерала ЯКМ Станіслава Яна Кулікоўскага таго ж павету па справе Ваўжыньца Пяцельчыца, ашмянскага лоўчыца аб перадачы прададзенага маёнтка ў Пяцельчыцах Мацею, Самуэлю і Яну Парахвяновічам Пачобутам.
Горадня, 11.05.1725 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: 1 адб., не захавалася.
10. Ліст квітацыйны Юдыты Мажанкі для ксяндза Банавентуры Данісевіча, гвардыяна айцоў Францішканаў наваградскага канвенту аб атрыманні ад яго 100 злотых польскіх.
Наваградак, 24.02.1729 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: адсутнічае.
11. Ліст вызнаны Юрыя і Станіслава Пачобутаў-Адлянціцкіх для Францішка Барташэвіча і Юрыя Былеўскага на пазыку 1100 злотых польскіх.
Пачобуты, 08.08.1747 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: адсутнічае.
12. Рэляцыйны квіт генерала ЯКМ Гарадзенскага павету Антонія Шчарбінскага аб перадачы позвы ў суд Яну Гурскаму, эканому солаўскаму князя Радзівіла, ваяводы віленскага.
Горадня, 01.08.1772 г. Польская мова, 1 арк.
Пячатка: адсутнічае.
13. Копія лісту Ігната Якуба князя Масальскага, біскупа віленскага да ксяндза Антонія Клячкоўскага і ўсіх айцоў Францішканаў гарадзенскага канвенту.
Вільня, 19.08.1772 г. Лацінская мова, 1 арк.
Пячатка: адсутнічае.
14. Ліст згодлівы паміж Янам Гурскім і гарадзенскім канвентам ксяндзоў Францішканаў.
Горадня?, 24.01.1773 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: адсутнічае.
15. Рэстр дакументаў ксяндзоў Францішканаў гарадзенскіх па справе з панам Янам Гурскім, эканомам солаўскім князя Радзівіла, ваяводы віленскага з 1771 па 1774 г.
Горадня?, без даты. Польская мова, 1 арк.
Пячатка: адсутнічае.
16. Інтэррагаторскія (абвінаваўчыя) пункты для інквізыцыі па справе ксяндзоў Францішканаў гарадзенскіх з панам Янам Гурскім, эканомам солаўскім князя Радзівіла, ваяводы віленскага.
Горадня?, без даты. Польская мова, 1 арк.
Пячатка: адсутнічае.
17. Ліст аблігацыйны Андрэя Сарасека і яго жонкі Кацярыны Глябоўскай для Юрыя Мацеявіча Пачобута на 100 злотых польскіх.
Сарасекі, 27.01.1776 г. Польская мова, 1 арк.
Пячатка: адсутнічае.
18. Выпіс (эксцэрт) актаратаў і выраку пры іх ужытым з рэстру спраў судоў магдэбурскіх наваградскіх ад 24.09.1777 г. па справе жыдоў Ізраэлёвічаў супраць Мацея Тавяньскага, экс-прэзідэнта Наваградака.
Наваградак, 20.11.1777 г. Польская мова, 2 арк.

Пячатка: 1 адб., невідочная.

19. Ліст аблігацыйны застаўны Яна Пачобута і яго жонкі Канстанцыі з Пачобутаў для братаў Юзафа і Марціна Пачобутаў на 7 злотых і 6 грошаў.

Пачобуты?, 20.05.1782 г. Польская мова, 2 арк.

Пячатка: адсутнічае.

20. Ліст пленіпатэнцыйны Яганны з Быхаўцаў Булгакавай, чашніковай Слонімскага павету для брата Яна Быхаўца, маршалка Ваўкавыскага павету па справе аб маёнтку Аравы ў Аршанскім павеце.

Слонім?, 12.08.1782 г. Польская мова, 2 арк.

Пячатка: адсутнічае.

21. Ліст-забяспячэнне Ігнацыя Мараўскага генерала-лейценанта Войск ВКЛ, маршалка Трыбуналу Галоўнага ВКЛ для ксяндза Акурсыя Даноўскага, гвардыяна айцоў Францішканаў гарадзенскіх па справе з панам N (Янам?) Гурскім, дыспазытарам гарадзенскіх юрыздык князёў Радзівілаў.

Вільня, 17.02.1784 г. Польская мова, 2 арк.

Пячатка: адсутнічае.

22. Копія лісту Ігната Якуба князя Масальскага, біскупа віленскага па справе жыда Гіршы Абялёвіча.

Вільня, 02.12.1787 г. Лацінская мова, 1 арк.

Пячатка: адсутнічае.

23. Лінія (радавод) паноў Юр'евічаў Сарасекаў.

Сарасекі?, 1797 г. Польская мова, 2 арк.

Пячатка: адсутнічае.

Як вынікае з прыведзенага рээстру, згаданыя ў ім дакументы XVII–XVIII ст. пераважна належаць да Пачобутаў і родаў, якія звязаныя былі з імі сваяцкімі сувязямі – Пяцельчыцаў і Сарасекаў. Акрамя гэтага, звяртаюць на сябе ўвагу паперы з архіваў гарадзенскіх і наваградскіх Францішканаў. Даволі значную частку архіва складаюць дакументы XIX ст. Сярод іх вылучым:

24. Ліст асэкурацыйны Міхала Антонавіча Ігнатавіча для жонкі Марыяны з Пачобутаў на суму 500 злотых, запісаных на палове яго маёнтку ў ваколіцах Пуцілкі і Пяцельчыцы ў Гарадзенскім павеце.

Пачобуты, 23.05.1804 г. Польская мова, 2 арк.

Пячатка: адсутнічае.

25. Рээстр выправы Кацярыны з Белакозаў Балтрамеевай Сарасекавай.

Сарасекі?, без даты (пачатак XVIII ст.). Польская мова, 2 арк.

Пячатка: адсутнічае.

26. Позва ў гарадзенскі земскі суд Якубу Пачобуту па скарге Міхала і Юзафа Пачобутаў.

Горадня, 24.07.1806 г. Польская мова, 2 арк.

Пячатка: адсутнічае.

27. Выпіс з кніг гродскіх Гарадзенскага павету з вызнаным лістом вознага таго ж павету Юзафа Барцэвіча аб перадачы позовы ў гарадзенскі земскі суд Якубу Пачобуту па скарге Міхала і Юзафа Пачобутаў.

Горадня, 26.07.1806 г. Польская мова, 1 арк.

Пячатка: 1 адб., невідочная.

28. Загад ніжняга земскага суду Гарадзенскага павета Паўлу Пачобуту, дзорцу ваколіцы Пачобуты.

Горадня, 24.05.1819 г. Польская мова, 1 арк.

Пячатка: адсутнічае.

29. Копія дзвух лістоў аблігацыйных застаўных Тэрэсы Юр'евай Сарасекавай і яе сыноў Антонія і Бернарда Сарасекаў для Марціна, Пятра і Яна Уладзіслававічаў Пяцельчыцаў на 64 і 75 злотых польскіх ад 30.05. і 15.06.1815 г.

- Сарасекі?, 24.06.1838 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: адсутнічае.
30. Выпіс з метрычных кніг Уснарскага касцёла запісу хросту Якуба сына Мацея Сарасека і Петранэлі з Кулікоўскіх ад 14.07.1801 г.
Уснар, 20.09.1841 г. Лацінская, польская, расійская мовы.
Пячаткі: 3 адб.
31. Рэстр выправы Ганны Юзэфы з Тамашэўскіх Янавай Адамавай Адляніцкай Пачобутавай.
Без месца, 20.01.1857 г. Польская мова, 1 арк.
Пячатка: адсутнічае.
32. Тэстамент Кацярыны Пачобут спярша Францішкавай Эйсымонтавай, а пасля Міхалавай Пачобутавай.
Пачобуты, 17.03.1857 г. Польская мова, 2 арк.
Пячатка: адсутнічае.
33. Пасведчанне Гарадзенскага дваранскага сходу для Паўла сына Францішка Адляніцкага Пачобута аб прызнанні ў дваранстве Расійскай імперыі.
Горадня, 30.12.1864 г. Расійская мова, 1 арк.
Пячатка: 1 адб.
34. Выпіс з метрычных кніг Крынкаўскага касцёла запісу хросту Канстанцыі дачкі Андрэя і Ганны з Клячкоўскіх Сідаровічаў ад 08.07.1842 г.
Крынкi, 25.05.1870 г. Расійская мова, 1 арк.
Пячатка: 1 адб.
35. Пасведчанне Гарадзенскага дваранскага сходу для Антонія сына Вінцэнта Юзафа Андрэевіча Адляніцкага Пачобута аб прызнанні ў дваранстве Расійскай імперыі.
Горадня, 18.08.1876 г. Расійская мова, 1 арк.
Пячатка: 1 адб.

Найбольш масава ў архіве прадстаўлены дакументы за XX ст. Частка з іх належала Пачобутам-Адляніцкім і родам, якія былі звязаныя з імі. Гэта – прыватныя лісты, квітэнцыі, распіскі, пасведчанні, пашпарты, кантракты і г.д. Пачобутаў, Сарасекаў, Пяцельчыцаў, Глябовічаў, Эйс(ы)монтаў, Ядкоўскіх і інш. Яны значна дапаўняюць тую інфармацыю, якая змешчана ў матэрыялах XVII–XIX ст., звязваюць сучасных прадстаўнікоў згаданых родаў з іх даўнейшымі продкамі. Ёсць у архіве дакументы, якія былі набытыя сп. Станіславам Пачобутам-Адляніцкім у розных асобаў. Сярод іх зборы: Грамжынскіх Яна і Міхала з Горадні (вул.Рэзніцкая) і Новага Двара (Сакольскі павет), уладальнікаў часткі маёнтку Адверна (судовыя дакументы, дзельчыя лісты, квіты аб выплаце падаткаў, купчыя, прыватная перапіска за 1903–1908 г.) (**16 дакументаў**); Богуша Івана Варфаламеевіча з Новага Двара (Сакольскі павет) (акладныя лісты Гарадзенскай казёнай палаты за 1904–1912 г.) (**2 дакументы**); Семянчука Уладзіміра Восіпавіча з Горадні (вул.Сасновая, 3) (пасведчанні, даведкі, квіты і інш. за 1909–1953 г.) (**20 дакументаў**); Паўлюкевіча Фелікса Вікенцьевіча з Горадні (Загарадная слабада) (аб’ява падатковага інспектара 2-га ўчастка Гарадзенскага павету за 1913 г.) (**1 дакумент**); Дзюрбейкаў Мар’яна і Андрэя з вёскі Каўбасіна (школьныя пасведчанні за 1920 г.) (**2 дакументы**); Смаля Дарафея з вёскі Кавальчукі (Свіслацкая гміна) (пасведчанні, страхавыя лісты сельскагаспадарчага банка, прадажныя лісты за 1927–1936 г.) (**7 дакументаў**); Дуброўшчыка Івана Пятровіча з вёскі Пярэселка (Грандзіцкі сельскі савет) (паведамленні, падатковыя квіты за 1948–1967 г.) (**16 дакументаў**) і інш. Праца па вопісу дакументальнага фонду за XX ст. намі працягваецца.

Аналізуючы фарміраванне шляхецкага архіву роду Пачобутаў-Адляніцкіх, мы можам зрабіць наступныя высновы: па-першае, склад дакументаў прадстаўлены паперамі не толькі гэтага роду, але і іншых шляхецкіх і не толькі родаў; па-другое, частку архіва складае дакументальная спадчына, набытая шляхам закупкі; па-трэцяе, у архіве знаходзяцца дакументы культавых устаноў. Сам архіў канчаткова не сфармаваны, бо стала папаўняецца новымі матэрыяламі. Каштоўнасць яго ў тым, што шляхам вывучэння згаданых дакументаў

можна амаль цалкам аднавіць гісторыю і радаводы Пачобутаў (асабліва галіны Станіслава-Антонія бацькі Станіслава), Сарасекаў, Пяцельчыцаў у XVII–XX ст. Са словаў уладальніка частка дакументальнай спадчыны Пачобутаў-Адлянцкіх знаходзіцца ў іншых галінах роду, што дае нам новыя перспектывыныя напрамкі для пошукаў. Акрамя гэтага, ў ГДГАМ ёсць 30 адзінак захоўвання за 1683–1791 г. архіву Пачобутаў (да 1939 г. колькасць спраў была большай, сярод іх і наблітацыйны дакумент пачатку XVI ст. лёс якога невядомы) [6].

ДАДАТАК:

Дакумент № 1.

Сарасекі, 10.05.1625 г.

Ліст прадажны Валянціна Іванавіча Сарасека для Сямёна Фёдаравіча Сарасека на маёнтак Сарасецкі ў Сарасеках Гарадзенскага павету.

Папера, in folio, рукапіс, 1 арк., вадзяныя знакі не праглядаюцца. Пячаткі (5 адб.) не захаваліся.

арк.1.

Я Валентей Иванович Соросекъ земенин гсдрьскій повету городенского/ чыню явно и сознаваю тым моим листом добровольным вечыстое/ продажи записом въдомо чынены всимъ вовець и кождому/ зособна комубы отом ведати належало тепер и напотомъ/ будучого веку людемъ, иж што маючи я садибку мою власную отчыстую/ неленную ани винную и ни в яком долгу никому вперед даты сего листу моего/ незаведеную ани обтяжоную волную и свободную названую Соросе/ цкую в Соросеках над рекою Одлою в повете городенском лежачую/ которая лежыт боками обема одним пры садибе Грышка Кузми'/ ча другим пры садибе Яна Павловича концами одним упирает/ до садибы Панаса Федоровича другим до улицы сполной всихъ/ пнов Соросеков а будучы я велми человекомъ подупалымъ/ и подубожалымъ такъ иж вже ратунку и подможеня ни:/ одкуль и нудъ метъ немогучы, тогды тую садибку мою/ Соросецкую и на ней зъ садом оцовым и хмелевым, земе/ нину гсдрьскому повету городенского пану Семену Федоровичу Со:/ росеку за певную суму пензей, за копь семнадцать грошей лич:/ бы Литовское которая вже мене вся сполна од него дошла/ правом николи не одзовным? навечно продалом и заразомъ в моц/ владзу в спокойное держане и уживане урадовне через возного по/ даль завель и поступилъ, а самъ зо всего права и дедицтва/ моего тое садибы вырекль, и тым записом моим вырекаю/ и на особу его пна Семена Соросека дети и потомство его/ вечьными часы вливаю, волен есть пан Семен Соросекъ ту/ ю садзibu спокойне держачы вшеляких пожитков з нее пры/ ходячих на себе брати уживати, а тую садибку кому/ хотечы оддати продати даровати заменяти и ку на:/ лепьшому пожиткови своему оборочати, а я Валентей Соро/ секъ самъ жона дети и потомки мои вже од дня и даты/ того листу моего в тую садибу ани вжадные пожитки и прыналеж/ ности ее вступовати, з моцы владзы держаня и уживаня/ его пна Семена Соросека дети и потомковъ его тое са:/ дибы одыймовати и перешкоды жадное в держаню ему/ тое садибы и всих пожитков до нее належачых чынити'/ не маю и моцы мети не буду под заплаченем ему Семену/ Соросеку заруки семнадцати копь грошей Литовскихъ/

арк.1 адв.

изнагороженемъ всихъ шкодъ и накладовъ, словьне/ мянованыхъ, под которые заруки шкоды и евик/ цью и маетности нигде не маю тогды особу мою/ поддаю и оную с тым записом моимъ обтяжаю, а то/ для обороны ему Семену Соросеку тое садибы од кож/ дого вступъ и переказъ чынячого до выйстя давности/ земское десети год, и на том даль тот мой лист под/ печатю моею, А иж самъ писати не умею, тогды/ под печатми из подписами рукъ людей добрых землян/ гсдрьских повету городеньского пна Яроша Петел/ского, пна Мартина Кундича пна Томаша/ Брозовского возного повету городеньского,/ Писанъ у Соросеках року тисеча шесть сотъ,/ двадцать пятого мца мая десятого дня./

Vstnie proszony/ piaczętarz od oso/ by w liście pomie/ nioney Jarosz petjel/ sky ręką własną mp/ Ustnie prorzoni pieczentar od osoby/ wyrz mienowaney w tem liscie Jan/ poczobut renką swą/

usstne prossony/ piecentar od ossob/ wissiey mienoniei/ tomasz brozowssky/ wozni renka sswa/ usstnye proszony piecz/ entar Martyn Kundzyc/ poczobut renką swą/ .

Літаратура і крыніцы:

1. НГАБ у Менску, ф.694, 986, 1030, 1324, 1503, 1588, 3250, 3258.
2. НГАБ у Горадні, ф.1663, 1664.
3. Jan Władysław Poczobut Odlanicki. Pamiętnik (1640–1684)./ Oprac. A.Rachuba.– Warszawa, 1987.– 430 s.
4. Porzecki J. Okolica Poczobuty i Poczobutowie.// Magazyn Polski.– 1994.– №1/2.– S.51–55.
5. Хмяльніцкая Л. Адляніцкія-Пачобуты гэрбу “Здарбожац” на Віцебшчыне.// Годнасць.– 1997.– №2.–С.31–39.
6. ГДГАМ, КП № 9216, 15112, 15113, 15115, 15116.

Сяргей Амеляка

ПАВЕДАМЛЕННІ

Фальшаванне дакументаў аб шляхецкім паходжанні на Беларусі ў другой трэці XIX ст.

Царская палітыка “разбора” шляхты, якая праводзілася на Беларусі з канца XVIII ст. у фіскальных інтарэсах, а таксама з мэтай абмежавання колькасці гэтага бунтарнага асяроддзя і выкаранення апазіцыйных памкненняў, паставіла цэлае саслоўе ў становішча абвінавачвання, вымусіла даказваць сваё шляхецтва, многіх нізвергла на ніз сацыяльнай лесвіцы. Галоўнай ахвярай палітыкі “разбора” стала шматлікая дробная шляхта. На падставе ўказа ад 19 кастрычніка 1831 г. аб праверцы дакументаў аб дваранскім паходжанні, паводле падлікаў польскай даследчыцы І.Сікорскай-Кулешы, на тэрыторыі Беларусі і Літвы да 1834 г. 80 тыс. з яе была нізведзена ў саслоўе сялянаў, да 1857 г. гэтая колькасць узрасла да 100 тыс., пасля 1857 г. – да 200 тыс.⁵⁴ Спачатку працэдура верыфікацыі – гэтага надзейнага і адначасова завуалюванага сродка прачэсвання саслоўя – была даверана шляхецкаму самакіраванню: дваранскім дэпутацкім сходам, маршалкам. Аднак, шматлікія злоўжыванні выклікалі сур’ёзныя нараканні іх дзейнасцю з боку ўладаў, якія пазней паставілі справу доказу дваранства пад свой поўны кантроль. У сваёй запісцы 1832 г. у Заходні камітэт гарадзенскі губернатар М.Мураўёў абвінавачваў дваранскія сходы, што яны надалі дваранскую годнасць “*всякому сброду*” і без усялякіх на тое падстаў⁵⁵.

Здавалася б, дзеля таго, каб захаваць дваранскае званне патрабавалася няшмат – прадставіць дакументы аб валоданні кім-небудзь з продкаў дадзенай асобы зямлёй, або – аб прыналежнасці да шляхты, хаця б зямельнай уласнасці і не меў. Але ў шмат каго ніякіх дакументаў не аказалася: яны па розных прычынах не захаваліся – былі знішчаны войнамі і пажарамі, згублены, апынуліся за мяжой. Частку сваіх родавых архіваў беларуская шляхта здавала на захоўванне ў манастыры. У 20–30-я г. XIX ст. многія з іх былі зачынены, дакументы вывезены, страчаны, расцярушаны.

Сярод прычынаў страты дакументаў былі і такія, пра якія згадвае сучаснік тых падзеяў Станіслаў Мараўскі: “*Шляхта наша, акрамя рабункаў, канфедэрацыяў..., яшчэ на той час мела поўныя скрыні найцікавейшых і разнастайных папераў, дакументаў, пергамінаў. Здраджаная потым у хуткім часе і пазбаўленая тых скарбаў гарадскімі адвакатамі, панічамі, прайдзісветамі і нягоднікамі, якія ў яе тыя доказы пазабіралі, абяцаючы скласці на іх аснове радаводнае дрэва. Тымі злачынцамі вялікай рукі, якія потым тыя паперы каму іншаму прадалі за бясцэннак або іх на шынках прапілі. Гэтыя злодзеі можа першыя сваёй злачыннай рукой паламалі лёсы тых простых і даверлівых людзей, падрыхтавалі сённяшні побыт няшчаснай аколічнай шляхты*”⁵⁶.

Больш таго, як сцвярджаў урадженец Віцебшчыны Максімільян Маркс, па ўстаноўленай працэдуры легітымацыі наўрад ці кожнаму сотаму прадставілася б магчымасць

⁵⁴ Sikorska-Kulesza J. Deklasacja drobnej szlachty na Litwie i Białorusi w XIX wieku.– Warszawa, 1995.– S.103.

⁵⁵ Касмылѳ В. Шляхецкая годнасць – за тры рублі серабром.// Беларуская мінуўшчына.– 1998.– №1.– С.42.

⁵⁶ Sikorska-Kulesza J. Deklasacja drobnej szlachty... – S.66.

дакументальна даказаць сваё дваранства⁵⁷. Прыватныя купчыя і дарчыя дагаворы, якія меліся на руках, не служылі моцным і пераканаўчым давадам тым, хто трапіў у бюракратычную пастку папярвых доказаў.

Адказам на сартаванне шляхты, якая ўпарта трымалася за сваю выключнасць, і на ўскладненне працэсу доказу сваіх правоў стаў масавы характар фальшавання дакументаў на Беларусі ў 30-40-я г. XIX ст. На дапамогу шляхце, у якой па розных прычынах не аказалася патрэбных папераў, прыйшлі шматлікія спецыялісты па падробцы, якія асабліва развяліся ў Вільні, Менску і Горадні. Моцна тады пагрэлі рукі на гэтай справе і мясцовыя чыноўнікі. Карпаратыўная салідарнасць, з аднаго боку, і імкненне пажывіцца за кошт “*братоў па класе*”, з другога, штурхала іх на шлях, які вёў да разладу з законам. Многія шляхцічы зацвердзіліся ў дваранстве па паддробленых дакументах. Разам з тым, знайшлося нямала авантурыстаў, ахвочых з дапамогай паддробленых папераў, патрапіць у прывілеяванае саслоўе.

Менск у першай палове XIX ст. ператварыўся ў своеасаблівую сталіцу фальшывак, паколькі тут быў больш слабы, ў параўнанні з Вільняй, паліцэйскі нагляд. У 1835 г. менская паліцыя арыштавала нейкага Чайкоўскага, вучня гімназіі, які артыстычна падрабляў почыркі розных эпох і навогул аказаўся высокакваліфікаваным палеографам. Пры вобшуку на яго кватэры былі знойдзены бланкі былых польскіх каралёў, аркушы чыстай паперы старажытнага вырабу, якую ён са згоды чыноўнікаў вырываў з архіўных спраў. На асобных аркушах ужо былі часткова напісаны фальшывыя звесткі. Для іх падмацавання ён меў таксама падробленыя пячаткі каралёў Рэчы Паспалітай сярэдзіны XVII–XVIII ст.: Яна Казімера, Аўгуста III, Станіслава Аўгуста. З турмы Чайкоўскі ў хуткім часе ўцёк і сляды яго згубіліся⁵⁸.

Следчы па гэтай справе інфармаваў, што “*у горадзе амаль няма чыноўніка, які б у гэтым так ці інакш не ўдзельнічаў*”. Фальшаванне дакументаў у Менску настолькі шырока распаўсюдзілася, што губернатар прызначыў адмысловых чыноўнікаў дзеля сочкі за асобамі, якія мелі да гэтага дачыненне. Бацька славутага Максіма Багдановіча Адам згадваў, што ў 50-я г. менскі губернскі маршалак А. Лапа разам з сакратаром дэпутацкага сходу Гаўсманам “*немало состряпали дворянских документов, за хорошие деньги, мелкой шляхте...*”⁵⁹.

Пан Багуслаўскі ў 1830-я г. абвінавачваў свайго “*сабрата па класу*” Крэчкоўскага ў незаконным, па чужых і паддробленых дакументах, атрыманні дваранскага звання. У даносе на імя гарадзенскага губернатара Мураўёва ён указваў, што “*такія падлогі былі ў розных месцах*”, што рэвізская казка ў Берасцейскім казначэйстве не згодна з дадзенымі Гарадзенскай палаты, бо ў яе “*уводзіліся напярэйкі*”⁶⁰.

Масавы характар фальшавання дакументаў прымусіў урад прымаць контрмеры – ствараліся спецыяльныя камісіі па праверцы актавых кніг і прадстаўленых доказаў. Для праверкі дзейнасці дваранскіх дэпутацкіх сходаў на прадмет выяўлення ўсялякага роду падлогаў дакументаў, якія служылі падставай на дваранскае званне, імператарскім указам ад 19 снежня 1833 г. былі створаны рэвізійныя камісіі: для губерняў Віленскай, Гарадзенскай і Беластоцкай вобласці, а таксама Менскай, Магілёўскай і Віцебскай, абавязаныя штомесячна даносіць у Герольдыю Расійскай імперыі, якая кантралявала “*чысціню*” дваранства, пра сваю дзейнасць. У склад гэтых камісіяў увайшлі чыноўнікі міністэрства юстыцыі і ўнутраных спраў, корпусу жандараў ды губернскія страпчыя. Яны абавязаны былі пранумараваць і прашнураваць усе актавыя кнігі, перакрэсліць усе чыстыя аркушы, палі і прабелы. З часам меры перасцярогі супраць падробак становіліся ўсё больш жорсткімі – у 1834 г. пасля

⁵⁷ Касмылёў В. Крымінальныя шляхі доказаў дваранскай годнасці шляхтай Беларусі (канец XVIII–60-я гады XIX ст.).// Гістарычная навука і гістарычная адукацыя ў Рэспубліцы Беларусь: Стан і перспектывы развіцця.– Мн., 1999.– С.100.

⁵⁸ Улашчак Н.Н. Предпосылки крестьянской реформы 1861 г. в Литве и Западной Белоруссии.– М., 1965.– С.91.

⁵⁹ Богданович А. Мои воспоминания.// Неман.– 1994.– №5.– С.23.

⁶⁰ НГАБ у Горадні, ф.1, воп.19, спр.46, а.1–3.

праверкі ставілася пячатка на кожны ліст. Камісіі выявілі “шматлікія беспарадкі ў нумарацыі лістоў, у вопісах”, перамену пячатак і ўнясенне ў кнігі падробленых дакументаў.

Адкрыты ў 1804 г. Гарадзенскі дваранскі дэпутацкі сход да 1829 г. разглядзеў 2198 спраў і прызнаў у дваранстве 1806 родаў (па аднаму роду магло быць 2–3 і больш спраў-рашэнняў), з якіх 372 роды атрымалі зацвярджэнне Герольдыі. Усе гэтыя справы належала праверыць створанай пры губернскім сходзе Гарадзенскай рэвізійнай камісіі. За тры гады дзейнасці яна рэвізавала 795 спраў, з якіх “прызнаны грунтоўнымі” толькі 282, астатнія 513 спраў прызнаны “неадпаведнымі” патрабаванням⁶¹. Праца камісіі ішла марудна. Разгляд спраў ускладнялі старабеларуская і лацінская мовы, цяжка зразумелыя для яе членаў, старажытны почырк дакументаў, на падставе якіх шляхцічы ўносіліся ў радаводную кнігу⁶².

Камісія выявіла шмат недахопаў у дзейнасці Гарадзенскага дэпутацкага сходу: адсутнасць неабходных дакументаў у справах, адсутнасць арыгінальных дакументаў і наяўнасць “нікім не засведчаных і не заслугоўваючых даверу” копіяў. Цікава, што шляхту “понуждали к доставлению (патрэбных – аўт.) документов, но и эти отношения не возымели желаемого успеха, в продолжении двухлетнего существования комиссии едва несколько родов представило требуемые ... документы”⁶³. Непрадстаўленне мясцовай шляхтай неаднаразова патрабаваных у яе папераў можа сведчыць не інакш, як аб іх адсутнасці.

Створаныя ў 30-я г. XIX ст. рэвізійныя камісіі не змаглі належным чынам вырашыць пастаўленыя перад імі задачы. Многія актавыя кнігі засталіся без праверкі, а ў правяраных не ўсе аркушы былі пранумараваны, чыстыя аркушы і палі перакрэслены неахайна. Усё гэта спрыяла далейшай фальсіфікацыі старажытных дакументаў. У актавых кнігах з’явіліся ўстаўкі відавочна падробленых папераў, спісаных дробным почыркам. Было выяўлена, напрыклад, што ў “правяраных” кнігах Гарадзенскай губерні сапраўдныя пячаткі заменены фальшывымі, а ў кнігі ўключаны падробленыя акты. Такім чынам, праверка 1833–1835 г. не дала асаблівых вынікаў, бо рэвізоры – жандарскія афіцэры, следчыя, губернскія і павятовыя страпчыя – самі не былі спецыялістамі ў гістарычнай дакументацыі.

У верасні 1838 г. быў заключаны ў астрог берасцейскі губернскі сакратар Фёдар Аксюк, які ад імя берасцейскага павятовага прадвадзіцеля дваранства выдаў падробленае пасведчанне на дваранства 28-гадоваму В.Мядуніцкаму. Калі падлог выявіўся, Аксюк спрабаваў знішчыць уліку. Дваранін Карл Чыжэўскі, які выконваў ролю пасярэдніка, прапанаваў Мядуніцкаму выклапатаць для яго ілжывае пасведчанне, а Аксюка ўгаварыў гэта пасведчанне скласці, з-пад арышту ўцёк. Рашэнне Берасцейскага ўезднага суда было суровым: Аксюка пазбавіць усіх правоў стану і аддаць на ваенную службу ў папраўчы батальён, а ў выпадку няздольнасці да службы – саслаць у Сібір на пасяленне. Арыштаваны на час следства Мядуніцкі, “як ён сам падлога не рабіў, але ўдзел у ім прымаў не па злой задуме, а больш па глупству і легкадумнасці”, караўся трохтыднёвым турэмным зняволеннем з утрыманнем у турме за ўласны кошт і ад далейшай адказнасці быў вызвалены⁶⁴.

У пададзеным у 1839 г. віленскаму генерал-губернатару спісе дваранаў Гарадзенскай губерні, якія мелі права да ўдзелу ў дваранскіх выбарах, чытаем наступнае: Дваранін Пружанскага ўезда Адольф Барэйша рашэннем уезднага суда ад 31 снежня 1838 г. пазбаўлены агульнага даверу за падложна зробленую прыпіску ў актавую кнігу. Памешчыкі Лідскага ўезда – лідскі ўездны суддзя Людвіг Бялінскі і засядацель лідскага ўезднага суда Геранім Скіндэр – атрымалі 30 верасня 1836 г. вымову Крымінальнай палаты за састаўленне вызначэння на дваранства сялянам Сокалам. Памешчык Берасцейскага ўезда Марцін Бухавецкі атрымаў вымову Крымінальнай палаты 18 снежня 1838 г. за запіс у сказкі двараніна Міхаіла Радзевіча. Дваране Берасцейскага ўезда Карл Чыжэўскі і Вікенцій

⁶¹ Тамсама, ф.1, воп.1, спр.852, а.13, 21–21 адв.; воп.11, спр.619, а.20 адв.–21.

⁶² Тамсама, ф.1, воп.11, спр.194, а.9 адв.

⁶³ Тамсама, ф.1, воп.11, спр.348, а.6–8.

⁶⁴ НГАБ у Горадні, ф.1, воп.11, спр.841, а.1–3 адв.

Медуніцкі асуджаны Крымінальнай палатай за састаўленне падложнага пасведчання. Іх справа перададзена ў Сенат⁶⁵.

Супраць падлогу дакументаў-доказаў на дваранства быў накіраваны ўказ Сенату па Герольдыі ад 8 лютага 1840 г.⁶⁶ Тым не менш... У 1842 г. у Гарадзенскай губерні была выкрыта і прыцягнута да адказнасці вялікая група чыноўнікаў, пагрэўшых рукі на вырабе фальшывых дакументаў для розных родаў на доказ імі свайго дваранства. Тады былі арыштаваны і асуджаны шляхцічы Антон Іюч, Венядзікт Казноўскі, архіварыусы гарадзенскага ўезднага суда Міхаіл Цюрпіцкі і наваградскага Іван Трушыньскі, пісар лідскага магістрата Фаўстын Курневіч – усяго 12 чалавек. На чале гэтай злачыннай групы стаяў 66-гадовы адвакат Шукевіч. Галоўным выканаўцам падлогаў быў Антон Петрыкевіч. Сферай дзейнасці групы з'яўляліся Горадня, Наваградск, Ліда. Аднак, яна мела сувязь з чыноўнікамі ў Магілёўскай і Валынскай губернях, у Вільні і Ваўкавыскім уездзе. Мелася таксама паддробленая пячатка, у вырабе якой падазраваўся жыхар Горадні М.Ляпінер. Яна паўтарала пячатку, якой у 1834 г. камісія замацоўвала актавыя кнігі.

Для разбору гэтай справы была створана спецыяльная следчая камісія. Пры вобыску ў Шукевіча была знойдзена значная колькасць дакументаў і чарнавых папераў, пісаных яго рукой ад імя розных асобаў і “*под числами древних времен*”, а таксама рэестр дакументаў для многіх родаў з указаннем даты іх напісання і году, пад якім яны ўносіліся ў актавыя кнігі. Пры аглядзе актавых кніг Лідскага, Наваградскага і Гарадзенскага ўезднага судоў, а таксама Лідскага магістрату камісія выявіла шмат падлогаў: падробленыя і падчышчаныя подпісы чыноўнікаў, завяраўшыя акты, несупадзенне дакументаў з іх вопісамі, выклікалі сумненне пячатка, ледзь заўважнае напісанне іншых слоў замест вытраўленых. Праўда, старажытнасць почыркаў, адсутнасць вопісаў дакументаў у шматлікіх актавых кнігах ускладнялі выяўленне падлогаў. Больш таго, узнікла небяспека закрануць інтарэсы ўжо легітымаваных дваранаў, бо сапраўдныя дакументы вымаліся і знішчаліся, а замест іх укладваліся фальшыўкі.

Усе гэтыя падробкі не маглі быць зроблены без доступу да актавых кніг, якія захоўваліся ў архівах. Не дзіўна, што сярод паплечнікаў Шукевіча былі загадчыкі архіваў, якія на ноч выносілі гэтыя кнігі з архіва на кватэру, дзе спыняліся яго памагатыя. На кнігах ускрывалі шнуры, разагравалі пячаткі, укладвалі загадзя напісаныя фальшывыя дакументы і прыкладалі сваю пячатку. З гэтых жа кніг па заданню Шукевіча атрымлівалі звесткі аб патрэбных фактах, якія ўпісвалі ў падробленыя паперы. У другіх выпадках прама ў кнігах, у сапраўдных актах выпраўлялі прозвішчы.

52-гадовы Антон Іюч прызнаў, што па даручэнню Шукевіча пісаў шмат якіх дакументы для розных асобаў і ўносіў іх у актавыя кнігі. За перапіску дакументаў ён атрымліваў па 1 рублю срэбрам за кожны аркуш. У актавых кнігах было выяўлена нямала дакументаў, пісаных рукой Іюча. Са сваімі памагатымі Шукевіч расплачваўся грашыма, адзеннем (шынялі, фракі). Грошы давалі тыя, каму былі патрэбныя паперы. Так, дваранін Белакоз з Гарадзенскага павету заплаціў 62 рублі срэбрам за патрэбны яго роду дакумент. У актах Наваградскага суду выявілі падложныя акты роду Радзевічаў за 1720 і 1763 г.

Злачынцы былі асуджаны на пазбаўленне дваранскай годнасці, права на яе доказ і высылку ў Сібір, пазбаўлены афіцэрскіх званняў тыя, хто іх меў, і разжалаваны ў салдаты⁶⁷.

Фальшаванне дакументаў абуджала вялікія эмоцыі ў Пецяярбургу. Там набірала моцы думка, што ў заходніх губернях маса людзей “*уцискаеца*” ў шляхецкі стан на падставе фальсіфікатаў. Ды й навогул, на самую беззямельную шляхту царскія чыноўнікі глядзелі як на “*фальшывую шляхту*”.

Заклапочаны бесперапыннымі спробамі фальсіфікацыі дакументаў на дваранства, віленскі генерал-губернатар Ф.Мірковіч ініцыяваў указ 1842 г., які ўзнаўляў праверку актавых кніг і дзейнасць спецыяльных камісій. Камісіі працавалі дзесяць гадоў (да 1852 г.) і

⁶⁵ Тамсама, ф.1, воп.11, спр.757, а.46 адв.–47, 62 адв.–63, 66, 69.

⁶⁶ Тамсама, ф.1, воп.1, спр.852, а.7 адв.

⁶⁷ НГАБ у Горадні, ф.1, воп.11, спр.1605, а.4–70 адв.

павінны былі даць заключэнне па кожнай актавай кнізе, па кожнаму дакументу – сапраўдны ён ці не, і чаму менавіта. Але і на гэты раз, па сведчанню архіварыуса Цэнтральнага архіву ў Віцебску А.Сазонава, які неўзабаве меў справу з апрацаванымі дакументамі, яны аказаліся не ў стане ўберагчы ад фальсіфікатараў актавыя кнігі, якія былі для іх вялікай спакусай⁶⁸. У шматлікіх павятовых установах былі зроблены заключэнні толькі на частку дакументаў. Так, з 2521 актавай кнігі Драгічынскага і Бранскага архіваў заключэнні былі зроблены толькі па васьмі⁶⁹.

Доказаў падробак мноства – судовыя працэсы ў Вільні, Горадні, Менску, Віцебску, Коўне, Пінску. У 1833 г. паліцыя выкрыла ў Вільні і на Жамойці групу падробнікаў з дзевяці чалавек, якія выраблялі і прадавалі шуканыя “на рынку” паперы⁷⁰.

На мноства падробленых актаў, спрытна ўшытых у кнігі ў абыход шнураў і пячатак камісіяў 1833–1835 і 1842–1852 г., указывалі і архівісты, якія працавалі ва ўтвораных у пачатку 1850-х г. архівах Вільні, Віцебска і Кіева, куды былі перададзены на захаванне земскія і гродскія кнігі, пачынаючы з 1799 г. Асабліва шмат сфальшаваных актаў архівісты знаходзілі ў актавых кнігах Менскай губерні. Мікіта Гарбачэўскі, дырэктар Віленскага архіву ў 1853–1879 г., звярнуў увагу на тое, што з мора паступаўшых у яго архіў дакументаў ледзь адзін са ста быў аўтэнтчным – астатнія з’яўляліся фальсіфікатамі. Паводле апошняга царскага архіварыуса Спрогіса, у Віленскім архіве налічвалася 40–80 тысяч фальшывак⁷¹.

Аналагічная з’ява мела месца і на Украіне. Кіеўская цэнтральная рэвізійная камісія кваліфікавала шляхту, якой было адмоўлена ў легітымацыі, на чатыры катэгорыі. У адну з іх уваходзілі “асобы, якія прадставілі дакументы няпоўныя, неадпаведныя ці несапраўдныя”. У гэтую групу ўваходзіла 229 з амаль 20 тысяч шляхецкіх сямей, дэкласаваных толькі на працягу 1840–1844 г.⁷²

У 1855 г. жыхар Горадні Вікенці Маеўскі падаў свае паперы ў мясцовы дэпутацкі сход. Сярод іх – выпісы з дакументаў 1665, 1707 і 1761 г. на права валодання маёнткамі. Сход накіраваў іх у Сенат, які, ў сваю чаргу, даручыў гарадзенскаму губернатару “належным чынам даследаваць сапраўднасць выпісаў з актавых кніг Гарадзенскага земскага і гарадскога судаў”, звярнуўшы асаблівую ўвагу, ці не парушаны ў апошніх шнур і пячаткі⁷³.

Урадавыя меры па выяўленню фальшывак вызначаліся маштабнасцю, але малаэфектыўнасцю. Боязь шляхты апусціцца на ніжэйшую прыступку сацыяльнай лесвіцы і імкненне далучыцца да прывілеяванага стану тых, хто на тое не меў падстаў, былі мацнейшымі за пагрозлівыя пастановы і аўтарытэтныя камісіі.

Яўген Марозаў

Матэрыялы да геральдычнай карты месцазнаходжання двароў полацкай шляхты XVI–XVII ст.⁷⁴

У канцы XVI–пачатку XVII ст. геральдычныя выявы, а дакладней ужыванне састаўных гербаў, на абшарах ВКЛ набылі нават большую папулярнасць, чым у Польшчы [1, с.118]. Полацкая шляхецкая геральдыка, як і ў цэлым па краіне, развівалася пад непасрэдным уплывам рэнесансавага і барокавага мастацтва [2, с.3]. У Полацку з пачатку XVII ст. геральдычныя матывы знайшлі вельмі шырокае прымяненне ў аздабленні печавых грамадзянскіх і культавых пабудов.

⁶⁸ Касмыллёў В. Шляхецкая годнасць – за тры рублі серабром. // Беларуская мінуўшчына. – 1998. – №1. – С.42.

⁶⁹ Караў Д. Архіўная спадчына Вялікага княства Літоўскага і беларускія архівы ў канцы XVIII–пачатку XX ст. // Спадчына. – 1996. – №1. – С.12–13.

⁷⁰ Sikorska-Kulesza J. Deklasacja drobnej szlachty... – S.75.

⁷¹ Тамсама. – S.76–77.

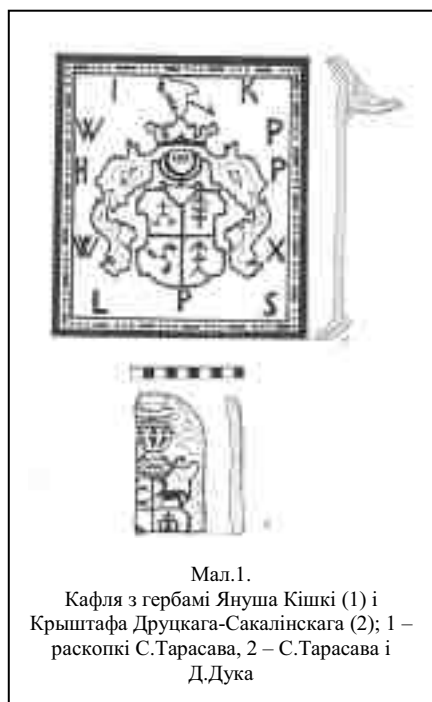
⁷² Beauvois D. Polacy na Ukrainie. 1831–1863: Szlachta polska na Wołyniu, Podolu i Kijowszczyźnie. – Paryż, 1987. – S.125.

⁷³ НГАБ у Горадні, ф.1, воп.5, спр.1863, а.1–3.

⁷⁴ Праца выканана пры падтрымцы і ў межах праекта Беларускага Рэспубліканскага Фонда фундаментальных даследаванняў, нумар праекта Г02М–019.

Найбольш шматлікая і разнастайная група кафлі выраблялася ў Полацку па замове прыватных асобаў. Большасць яе дайшла да нас у выглядзе невялікіх фрагментаў, некаторыя з іх датаваныя [3, с.107]. На кафлі звычайна змяшчаліся гербы сярэдняй і заможнай шляхты, а таксама прадстаўнікоў буйных княжацкіх і шляхецкіх родаў, такіх як Дарагастайскія, Друцкія-Сакалінскія, Зяновічы, Кішкі. Найбольшую цікавасць выклікае кафля з састаўнымі гербамі.

На аснове супастаўлення шматлікіх фрагментаў удалося зрабіць графічную рэканструкцыю знешняга выгляду кафлі з выявамі гербаў роду Кішкаў (мал.1:1). Уся кафля знойдзена С.В. Тарасавым на Верхнім замку падчас назірання за будаўнічай траншэяй ў 1993 г.

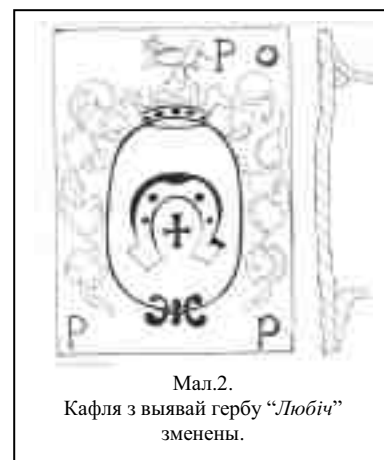
На вонкавай паверхні пласціны змешчана выява геральдычнай тарчы нямецкага тыпу з падзелам на чатыры часткі. У правым верхнім вуглу размешчаны герб “Дуброва” (падкова з трыма крыжамі), пад ім – герб “Трубы”. Злева ўверсе – герб “Ліс”, ніжэй – “Касьцеша”. Тарча ўвенчана рыцарскім гелмам з каронай і птушыным крылом, працягтым стралой, у кляйноце. Малая колькасць шчылінаў у гелме сведчыць аб даўняй радавітасці ўладальніка. Вакол тарчы змешчаны намёт у выглядзе парасткаў. Па ўсяму люстэрку кафлі – над тарчай, па баках намёта і пад ім – пачаргова адціснуты лацінскія літары “IKWPHWXLPS”. Шырокая двухступчатая рамка аздоблена рэльефным стужкавым арнамантам з рапортам (тры кропкі-рыска). Акрамя стандартнай абрэвіатуры “WXL”, што азначае: “*Wielkie Xięstwo Litewskie*” (“*Вялікае княства Літоўскае*”), астатнія літары з’яўляюцца пачатковымі ад імя ўладальніка герба і яго пасады.

Адлюстраваны на полацкай кафлі герб належаў Янушу Кішцы – апошняму прадстаўніку гэтага роду, які памёр у 1653 г. і не пакінуў пасля сябе нашчадкаў па мужчынскай лініі. Надпіс на лаціне расшыфроўваецца як: “*Ianusz Kiszka Woiewoda Polocki Hetman Polny WXL Parnawski Starosta*” (Януш Кішка, ваявода полацкі, палявы гетман ВКЛ, парнаўскі староста). Кафля з ініцыяламі Я.Кішкі была зроблена ў прамежку часу, калі ён займаў пасаду палявога гетмана, г.зн. паміж 1635 і 1646 г. [4, с.111].

Цікава адзначыць той факт, што тры браты апошняга пакалення Кішкаў змясцілі на полі тарчы аднолькавыя гербы. Уверсе, у правым вуглу тарчы, размешчаны асабісты герб Кішкаў – “Дуброва”; пад ім – герб “Трубы” Ганны Радзівіл, бабкі па бацькоўскай лініі Януша Станіслававіча і яго братоў, злева ўверсе – герб “Ліс” маці Эльжбеты Сапегі, а пад ім старажытны герб Хадкевічаў – “Касьцеша”. На тарчы з чатырохчастковым дзяленнем (“*scutum quadripartitum*”) гербы змяшчаліся наступным чынам: у галоўным полі (справа ўверсе) – родавы герб уладальніка, злева ўнізе – герб жонкі дзеда.

Падчас раскопак у двары былога Езуіцкага калегіўма намі выяўлены невялікі фрагмент “гербавай” кафлі, якая належала старажытнаму роду князёў Друцкіх. Прадстаўнікі буйной галіны гэтага роду – Друцкія-Сакалінскія – займалі розныя пасады ў Полацку і Полацкім ваяводстве.

Уцалела няпоўная выява тарчы з чатырохчастковым дзяленнем. Тарчу вячае рыцарскі гелм з княжацкай мітрай (мал.1:2). У правым верхнім вуглу змешчаны ўласны герб Друцкіх – меч паміж чатырма паўмесяцамі, звернутымі рагамі адзін да аднаго. Гэтая

пласціна належала князю Крыштофу Міхайлавічу Друцкаму-Сакалінскаму (каля 1580–1639), які з 1625 г. займаў пасаду полацкага кашталяна (1625–1639) [4, с.114].

Па вызначэнню Н.І.Здановіч, кафля з выявай гербу “*Ляліва*” была выраблена ў самым пачатку XVII ст., не пазней 20-х г. [3, с.105, мал.9]. Знойдзена яна была падчас раскопу на вул.Леніна, 35 у выглядзе шматлікіх фрагментаў і паходзіць з развалу печы адной драўлянай пабудовы, якая існавала ў XVI–пачатку XVII ст. [5, с.4, 9]. У ніжняй частцы амаль квадратнай пласціны (19х19 см) пасярэдзіне на тарчы складанай формы змешчаны герб “*Ляліва*” (ляжачы паўмесяц з шасцікутнай зоркай над ім). Над тарчай – гелм і кляйнот з пёрамі, на фоне якіх дублюецца выява гербу “*Ляліва*”. Разам са сцягной і кутняй кафляй былі знойдзены фрагменты гзымсавых пласцінаў і кафлі-каронак з аднаго пячнага набору.

Трэба адзначыць, што ў акрэслены перыяд нам невядомы ніводны прыклад выкарыстання “*гербавай*” кафлі прадстаўнікамі сярэдняй шляхты (полацкая шляхта сярэдняй рукі пачала змяшчаць свае гербы на люстэрку печы толькі з другой чвэрці XVII ст.). Можна дапусціць, што кафля з гербам “*Ляліва*” адлюстроўвае герб полацкага ваяводы Мікалая Мікалаевіча Дарагастайскага (каля 1530–1597) [6, с.46] (ці, паводле Г.Люлевіча і А.Рахубы, Мікалая Алехнавіча [7, с.205]), які таксама займаў пасады стольніка ВКЛ і старосты ваўкавыскага і лепельскага.

Аднак печ, складзеная з гэтай кафлі, знаходзілася ў пабудове іншага ўладальніка. Па звестках пісьмовых крыніцаў і па выніках археалагічных даследаванняў устаноўлена, што двор ваяводы і шэраг іншых двароў полацкага патрыцыяту, знаходзіліся на Верхнім замку [8, с.70]. Печ з гербам “*Ляліва*” М.Дарагастайскага размяшчалася ў пабудове невядомай на сённяшні дзень асобы, магчыма, прадстаўніка заможнага шляхецтва. Можна меркаваць, што гэты чалавек быў на службе ў ваяводы, лічыў гэта за гонар і, каб падкрэсліць сваю службовую прыналежнасць, адбудаваў печ з гербам “*Ляліва*”. На карысць гэтай гіпотэзы можна прывесці факт адсутнасці ініцыялаў уладальніка і пачатковых літар яго пасады на пласціне кафлі. Заўважым таксама, што аднатыпных фрагментаў кафлі нідзе больш на пасадзе не выяўлена.

“*Гербавая*” кафля з выявай стралы, накіраванай джалам угару, знойдзена Н.І.Здановіч у развале печы падчас раскопак каля дзіцячай мастацкай школы і ў шурфе каля Лютэранскай кірхі [3, с.106, мал.8:3–4]. Па кутах прамавугольнай пласціны бачны літары: “*T*”, “*S*”, “*C*”, “*P*”. Па аналогіі з рэчамі, знойдзенымі разам, кафля папярэдне датавалася першай паловай–сярэдняй XVII ст. [3, с.106].

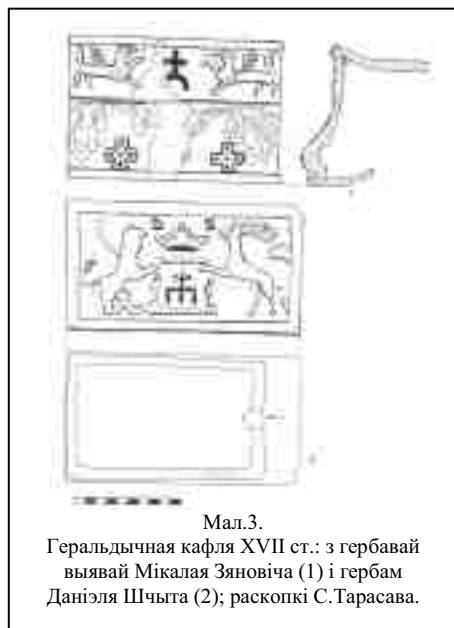
Герб, адлюстраваны на кафлі, належаў старадаўняму полацкаму роду Селяваў [4, с.114]. Як ужо згадвалася, звычайна першыя дзве літары з’яўляюцца абрэвіатурай імя і прозвішча ўладальніка гербу. На сённяшні дзень вядомы Ян Селява, падчасы полацкі, які згадваецца ў 1674 г. [9, с.333]. Менавіта яго ініцыялы змешчаны па кутах уверсе пласціны кафлі і расшыфроўваюцца як “*Ian Sielawa*”. Астатнія літары сведчаць аб пасадзе ўладара і, згодна з пісьмовым паведамленнем, павінны змяшчаць: “*Podczaszy Połocki*”, але справа ў тым, што пасады падчашага і чашніка ў XVII ст. былі чыста намінальнымі і вызначалі шляхецкую годнасць, таму дапушчальна, што кафля была створана пасля таго, калі Ян Селява заняў пасаду чашніка. Не выключана, што літара “*C*” можа з’яўляцца ўказаннем на пасаду харунжага (“*Chorąży*”). Такім чынам, поўны тэкст зашыфраванага паведамлення неабходна чытаць: “*Ian Sielawa Czasznik (Chorąży?) Połocki*”.

Невялікая колькасць гістарычных звестак пра дзейнасць гэтай асобы дазваляе толькі прыблізна акрэсліць час стварэння серыі кафлі з гербам “*Селява*”. Зроблена яна была напрыканцы XVII ст., а ў адзін набор з пячнай кафляй з выявай букета ў вазе (першая палова–сярэдня XVII ст.) магла трапіць пасля перабудовы печы.

Геральдычная кафля канца XVII ст. была знойдзена пры даследаванні рэшткаў печы № 3 каля будынку былога Езуіцкага калегіўма. Пласціна (24х18 см) ўтрымлівае выяву герба “*Любіч*” зменены (мал.2). Уверсе пласціны з правага боку чытаюцца літары: “*P*” і “*O*”, а ў ніжнім правым куце – літара “*P*”. У Полацкім ваяводстве герб “*Любіч*” зменены належаў тром знакамітым шляхецкім родам Герцыкаў, Стаброўскіх і Шантыроў [10, с.161]. Аднак той

факт, што толькі прадстаўнікі роду Шантыроў (Вінцэнт і Ян) у канцы XVII ст. былі прадстаўнікамі Ордэну езуітаў, дае падставы вызначыць прыналежнасць знойдзенай кафлі да роду Шантыроў [9, s.602]. Самы знакаміты прадстаўнік гэтага роду, ураджэнец Полацка Станіслаў Шантыр (каля 1763–1848), з’яўляўся аўтарам шэрагу твораў, у тым ліку па гісторыі каталіцкай царквы ў Расійскай імперыі [11, s.357].

На аснове наяўнага матэрыялу праведзена графічная рэканструкцыя знешняга выгляду “*геральдычнай*” гзымсавай кафлі (мал.3:1). Вонкавы бок пласціны двухчастковы, малюнак падзелены па гарызанталі на верхні плоскі і ніжні прафіляваны кампазіцыйны рад. Ніжні аздоблены расліннай арнаментыкай, малюнак верхняй часткі складаюць выявы двух звернутых адзін да аднаго фантастычных жывёл, якія трымаюць герб “*Дэшпат*”. Гзымсавая кафля з родавым гербам Зяновічаў належала Мікалаю Багуславу, які займаў пасаду полацкага кашталяна 1618–1621 г. [4, с.116].

Паяскавай кафлі ў Полацку знойдзена вельмі мала. На адной цэлай пласціне змешчана выява герба “*Радван*” у атачэнні звяроў: ільва і алень (мал.3:2). Тарча перададзена вельмі ўмоўна. Гелм і намёт адсутнічаюць, таму карона надзета непасрэдна на тарчу. Вакол кароны чытаюцца літары: “*D*” і “*S*”. Выява перададзена невысокім, аднолькавым па вышыні рэльефам, з усёй кампазіцыі дакладна перададзены толькі ўласна герб, карона і ініцыялы ўладальніка.

Герб “*Радван*” (касцельная харугва з крыжам) меў шмат варыяцыяў. У полацкім ваяводстве ён належаў шляхетнаму роду Шчытоў [10, s.251]. Ініцыялы (пачатковыя літары “*D*” і “*S*”) дазваляюць вызначыць ўладальніка кафлі – “*Daniel Szczyt*” (Даніэль Шчыт). Даніэль Шчыт займаў пасаду полацкага падсудка (памочнік земскага судзі), акрамя гэтага згаданы як пасол соймаў (пад 1623, 1626, 1629 г.) і дэпутат скарбовага трыбуналу ВКЛ [9, s.321]. Зыходзячы з гэтых дадзеных

можна акрэсліць прыблізны час стварэння паяскавай кафлі – другая чвэрць XVII ст.

Картаграфія знаходак полацкай “*геральдычнай*” кафлі (мал.4) дае ўяўленне аб размяшчэнні двароў ўладальнікаў гербаў у горадзе Полацку. Так, кафля з гербам Януша Кішкі адпавядае пісьмовым звесткам аб месцазнаходжанні двара ваяводы на Верхнім замку [12, с.14–15]. У цэнтры замку, непадалёк ад Сафійскага сабору, у XVI–XVII ст. назіраецца вольная ад якіх-небудзь забудовы плошча [8, с.68]. Размяшчэнне двароў полацкай знаці магло быць на тэрыторыі сучаснай гарадской бальніцы, а дакладней у яе паўночна-заходняй частцы. Гэтая тэрыторыя ў археалагічным плане амаль не даследавалася. Назіранне за будаўнічай траншэяй у 1993 г. каля корпусу інфекцыйнай бальніцы выявіла вялікую колькасць знаходак пячонкай кафлі, сярод якіх былі пласціны з гербам М.Б.Зяновіча. Фрагменты гзымсавай кафлі з гербам Зяновічаў знойдзены таксама на тэрыторыі цэнтральнай часткі Вялікага пасада і маглі належаць розным прадстаўнікам гэтага роду.

Пласціны з гербам Яна Селявы знойдзены ў развалах печы дзвух пабудов у розных частках Вялікага пасаду. Адзін будынак, відаць, знаходзіўся недалёка ад уезду на пасад з паўднёвага боку Верхняга замку, на вул.Вялікай (сучасная вул.Леніна) [8, с.68]. На гэтай жа вуліцы, толькі бліжэй да ўсходняй форткі, знойдзена кафля з гербам М.Дарагастайскага. З цэнтральнай часткі Вялікага пасада (месца раскопу 1987–1988 г.) паходзіць кафля з гербам “*Радван*” і ініцыяламі Даніэля Шчыта.

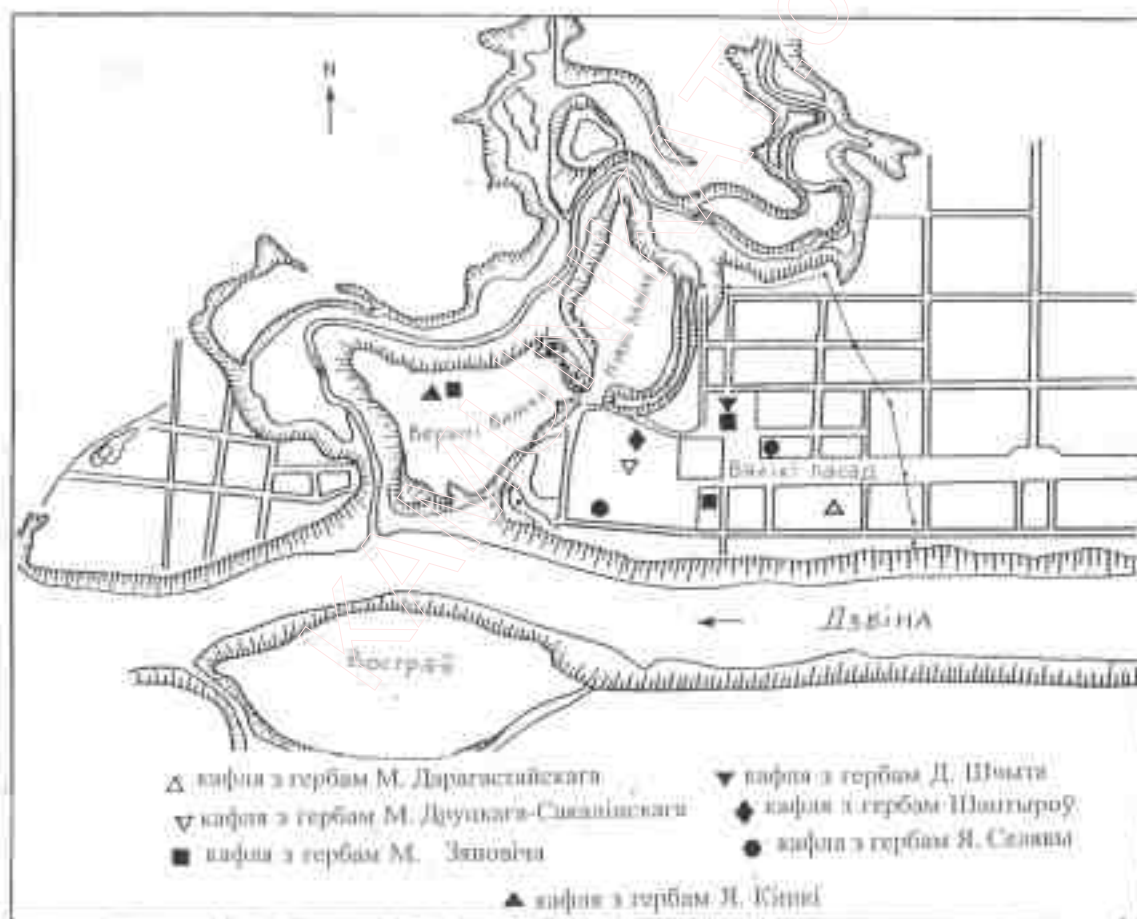
За ўвесь час археалагічнага вывучэння Ніжняга замку ў Полацку не было знойдзена колькі-небудзь значнай колькасці кафлі за выключэннем адзінкавых знаходак. Гэты факт сведчыць на карысць таго, што Ніжні замак з часоў свайго заснавання так і не здолеў увайсці

ў рысу адміністрацыйна-гаспадарчай забудовы найбольш заможнай і ўплывовай часткі палачан.

З канца XVI ст. нам вядомы пласціны з выявай гербу Мікалая Мікалаевіча Дарагастайскага, кафля з “геральдычнымі” арламі і гербам “Гжымала”, а таксама з дзяржаўным гербам “Пагоня”. Большасць полацкай “гербавай” кафлі была зроблена ў другой чвэрці XVII ст. (пласціны належалі Янушу Кішцы, Крыштофу Міхайлавічу Друцкаму-Сакалінскаму, Даніэлю Шчыту, Мікалаю Багуславу Зяновічу). Апошнімі дзесяцігоддзямі XVII ст. датуецца кафля з выявай гербу Яна Селявы.

Працяг археалагічнага даследавання ў Полацку дазволіць вызначыць новыя групы полацкай “гербавай” кафлі. Перспектыўным накірункам у гэтым плане можа быць археалагічнае вывучэнне паўночнай часткі Верхняга замку, дзе знаходзіліся дамы полацкай знаці. Не менш важкім і важным накірункам будзе з’яўляцца працяг даследавання Вялікага пасаду – самай вялікай і шчыльна заселенай часткі гораду.

Каштоўнасць кожнай знаходкі кафлі з геральдычнымі матывамі цяжка пераацаніць. “Гербавая” кафля – гэта надзейны датуючы матэрыял. Яе вывучэнне дазваляе праводзіць сінхранізацыю паміж рознымі групамі архітэктурна-дэкаратыўнай керамікі і акрэсліць, такім чынам, узровень развіцця рамяства ў адпаведны прамежак часу.

Мал.4.
Месцазнаходжанне кафлі з гербамі полацкай шляхты.

Літаратура і крыніцы:

1. Grala H. “Ex Maschoniaortum habent”. Uwagi o sfragistyce i heraldyce uchodźców moskiewskich w państwie polsko-litewskim w XVI–XVII w.// Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego nowej serii.– 1999.– T.IV.– S.101–130.
2. Шаланда А. Перыядызацыя гісторыі геральдыкі Беларусі.// Герольд Litherland.– 2001.– № 1.– С.3–7.
3. Здановіч Н.І. Полацкая кафля канца XVI–XVII ст.// ГАЗ.– 1997.– № 12.– С.103–125.

4. Дук Д.У. Аб прыналежнасці некаторых груп полацкай кафлі з геральдычнымі матывамі.// Каштоўнасці мінуўшчыны – 4: Помнікі археалогіі: праблемы аховы і вывучэння: Матэрыялы канферэнцыі. Мінск, 23 лістапада 2000 г./ Пад рэд. С.Марцэлева.– Мн.: Лекцыя, 2001.– С.108–119.
5. Здановіч Н.І. Справаздача пра археалагічныя даследаванні па вул.Леніна, 35 у г.Полацку ўлетку 1992 г. Кн.1.// Архіў ІГ НАНБ, воп.1, спр.1450.
6. Wolff J. Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego. 1386–1795.– Kraków, 1885.– 351 s.
7. Urzędnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy./ Oprac. H.Lulewicz i A.Rachuba.– Kórnik, 1994.– 255 s.
8. Тарасаў С.В. Полацк IX–XVII ст.: Гісторыя і тапаграфія.– Мн.: Беларуская навука, 1998.– 183 с.
9. Niesiecki K. Herbarz Polski. W 10 t.– Lipsk, 1841.– T.8.– 652 s.
10. Kojalowicz W.W. Herbarz rycerstwa W.X.Litewskiego t.zw. Compendium.– Kraków, 1897.– 527 s.
11. Podręczna encyklopedia kościelna./ Oprac. J. i R. Archutowskich.– Warszawa–Kraków, 1913.– T.37–38.– 410, [2] s.
12. Полоцкая ревизия 1552 г./ К изданию подготовил И.И.Лаппо.– М., 1905.– 236 с.

Дзяніс Дук

Удакладненні да біяграфіі Ігната Быкоўскага – войта Ваўкавыска ў канцы XVIII ст.

Паводле гербоўніка Адама Банецкага Ігнат Быкоўскі паходзіў з роду Быкоўскіх гербу “Грыф” [1, с.276–283; 2, с.25]. Ягонымі бацькамі былі слоніўскі дэпутат на Галоўны Трыбунал ВКЛ 1735 г. Юзаф Быкоўскі сын Аляксандра, харужага слоніўскага, і Тэрэза з Германаў. У іх акрамя Ігната быў яшчэ сын Тадэвуш, які ўзяў шлюб з Брыгідай Камаеўскай. У сваю чаргу дзед Ігната Аляксандр быў жанаты на Барбары Рошчыц і з’яўляўся сынам Яна Янавіча Быкоўскага, слоніўскага земскага пісара, і Юстыны з Жардэцкіх [1, с.282].

Сам Ігнат ажаніўся з Марынай Палубінскай удавой па Камаеўскаму і зрабіў даволі добрую кар’еру. У 1775 г. ён атрымаў урад ваўкавыскага канюшага, у 1783 г. – ваўкавыскага гродскага суддзі, а ў 1787 г. – мечніка Ваўкавыскага павету [1, с.283].

На падставе даследаваных намі актавых кніг Ваўкавыскага магістрату можна удакладніць пэўныя факты яго біяграфіі. У 1775 г., відаць адначасова з урадам канюшага, ён атрымаў прывілей на ваўкавыскае войтаўства і заступіў на гэтую пасаду ў 1776 г. [3, а.59 адв.]. У дакуменце элекцыі Ваўкавыскага магістрату ад 29.06.1783 г. войт і канюшы Ігнат Быкоўскі названы яшчэ падкаморыям ЯKM і суддзёй Галоўнага Трыбуналу ВКЛ [3, а.63]. Першая згаданая намі пасада была намінальнай, а другая – выбарнай. Пад час наступнай элекцыі 29.06.1784 г. Ігнат названы ваўкавыскім гродскім суддзёй і канюшым, а таксама шамбелянам ЯKM [3, а.71 адв.]. Апошняя пасада таксама была намінальнай. З аналагічнай тытулатурай ён сустракаецца і пад час элекцыі 29.06.1785 г. [3, а.72 адв.]. У дакуменце ж элекцыі 29.06.1786 г. войт Ігнат Быкоўскі названы суддзёй гродскім і мечнікам Ваўкавыскага павету, а разам з тым і шамбелянам ЯKM [3, а.74], што на год раней, чым згадваў А.Банецкі. У 1788 г. ён апошні раз зафіксаваны ў крыніцах з тытулам шамбеляна [3, а.75 адв.]. У наступныя 1789–1791 г. Ігнат згадваецца ўжо толькі як суддзя гродскі ваўкавыскі і войт Ваўкавыска [3, а.76–77].

Паводле дакументу 1781 г. Ігнат Быкоўскі валодаў войтаўскім маёнткам у Шаўлічах [4]. Вядома, што апошнія знаходзіліся ў Ваўкавыскім сельскім савеце і былі знішчаны ў часы Другой сусветнай вайны. Акрамя гэтага ён валодаў домам і пляцам у Ваўкавыску. Па плане канца XVIII ст. ягоны дом знаходзіўся паміж езуіцкім касцёлам і домам хірурга Бэрка [5, с.232]. Паводле прызнання ад 24.11.1793 г. ён прадаў пляц у Заполлі на вуліцы Ізабелінскай Францу Кулешу, ваўкавыскаму падчашаму, за 130 злотых [6, а.28 адв.–29].

Літаратура і крыніцы:

1. Boniecki A. Herbarz polski.– Warszawa, 1900.– Т.2.– 396 s.
2. Малы гербоўнік Наваградзкай шляхты./ Склад. С.Рыбчонак.– Мн.: БелНДДАС, 1997.– 161 с.
3. НГАБ у Менску, ф.1795, воп.1, спр.63.
4. НГАБ у Менску, ф.1752, воп.1, спр.10.
5. ЭГБ.– Мн.: БелЭн, 1994.– Т.2.– 537 с.
6. НГАБ у Менску, ф.1795, воп.1, спр.9.

Зміцер Яцкевіч

Гісторыя вёскі Голдава ў Лідскім раёне.

У XV–XVII ст. назва паселішча ў дакументах фігуруе ў формах “Овдово”, “Олдово”. У XV–XVI ст. існавала некалькі маёнткаў пад гэтай назвай. Адзін з маёнткаў Голдава пры каралі польскім і вялікім князі літоўскім Казімеры Ягайлавічу (памёр у 1492 г.) уваходзіў у склад вялікакняскага Беліцкага павету (цяпер вёска Беліца Лідскага раёну), які па прывілеям караля трымалі беліцкія баяры Шымко і Барташ Ганусавічы. Потым кароль Казімер пажалаваў Голдава гаспадарскаму баярыну Герману Дзетрыховічу (Дзітрыковічу), а беліцкім баярам узамен даў землі ў Ваўкавыскім павеце. Аднак, браты Ганусавічы не атрымалі ад Казімера падцвярджальных дакументаў, і вялікі князь Аляксандр (з 1492 г.) адабраў у іх землі. Тады баяры Ганусавічы пачалі аспрэчваць у Г.Дзетрыховіча Голдава, як даўнейшую даніну караля Казімера, і ў 1498 г. Аляксандр падцвердзіў ім валоданне маёнткам.

У 1495 г. берасцейскі намеснік Сенка (Сямён) Алізаравіч купіў двор Голдава ў жалудоцкага баярына Пятрашкі Міхайлавіча, што яму падцвердзіў вялікі князь Аляксандр. У гэты час іншы маёнтак Голдава належаў васілішкаўскім баярам Васку і Івану Міхайлавічам (відаць, братам Пятрашкі) і іх стрыечнаму брату Станку Дашкавічу. Іван узяў за сына гаспадарскага пісара Ігната Мікіцініча, якому і запісаў па сваёй смерці сваю частку маёнтка. Васка Міхайлавіч і Станко Дашкавіч пазычылі ў Ігната пэўную суму грошай, аднак, у тэрмін не вярнулі, і ў 1503 г. яму былі перададзены ў валоданне іх часткі маёнтка за доўг. Ігнат Мікіцініч з жонкай Марынай, не маючы дзяцей, узялі сабе за сына гаспадарскага маршалка, астрынскага дзяржаўцу Аляксандра Іванавіча Хадкевіча і ў 1518 г. запісалі яму і яго старэйшаму сыну Івану навечнасць маёнтка Голдава. У 1526 г. А.І.Хадкевіч прыкупіў да Голдава дварэц (фальварак) Нячэча (цяпер вёска ў Лідскім раёне) і іншыя землі і лясы ў навакольных баяраў. На жаль, далейшую гісторыю гэтага маёнтку Голдава адследзіць не ўдалося.

Больш звестак пра маёнтак Голдава, які купіў С.Алізаравіч. Памёр ён каля 1506 г., пакінуўшы адзінай дачцэ Настасі Сямёнаўне Алізараўне ўсе свае маёнткі, у тым ліку і Голдава. Спачатку яна выйшла замуж за князя Януша Міхайлавіча Сангушку-Ковельскага, а пасля яго смерці (паміж 1516 і 1520 г.) – за князя Івана Міхайлавіча Вішнявецкага, будучага эйшышкага, а потым чачэрскага і прапойскага дзяржаўцу. Паміраючы, Настасся Алізараўна

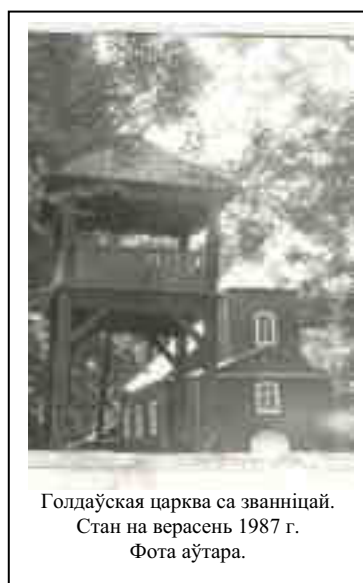

Сядзібны дом у Голдава (1920–30-я г.).
Стан на верасень 1987 г.
Фота аўтара.

запісала трэцюю частку сваіх маёнткаў, у тым ліку, відаць, і Голдава, мужу, якому ў 1538 г. кароль падцвердзіў гэты запіс. Тады ж князь І.М.Вішнявецкі ажаніўся ў другі раз на Магдалене Дэспатаўне, якой запісаў ва ўласнасць Голдава і іншыя маёнткі. Па смерці мужа у 1542 г. Магдалена Дэспатаўна неўзабаве выйшла замуж за луцкага старосціча князя Аляксандра Фёдаравіча Чартарыйскага, будучага валынскага ваяводу (з 1566 г.), і ў 1551 г. запісала Голдава мужу. У 1569 г. князь А.Ф.Чартарыйскі перад смерцю напісаў тэстамент, якім маёнтак Голдава перадаваў у пажыццёвае валоданне сваёй жонцы, пасля смерці якой уладанне павінна было

перайсці на карысць іх сына князя Міхайлы Чартарыйскага. У 1571 г. памерла і ўдава, але ў яе тэстаменце Голдава не фігуруе, відаць, яго ўжо трымаў паводле асобных запісаў сын князь Міхайла, які ў сваю чаргу напісаў тэстамент у 1582 г., але і ў гэтым дакуменце Голдава няма. Ёсць звесткі, што ён прадаў маёнтак у 1581 г. саноцкаму кашталяну пану Трызне. З тых часоў род Трызнаў валодаў Голдавым больш за сто гадоў. Аднак, трэба яшчэ дадаць, што побач з гэтым маёнткам існаваў яшчэ адзін, невялікі маёнтак Голдава, які ў 1567 г. належаў былому васілішкаўскаму зямяніну (пасля судова-адміністрацыйнай рэформы 1565 г. – лідскаму) Яроцкаму Яраславічу Станкевічу, а потым нейкаму яго сваяку – лідскаму зямяніну Войцаху Янавічу Станкевічу, якому у 1571 г. кароль дазволіў пабудаваць у маёнтку вольную карчму.

Відаць, у Чартарыйскіх купіў маёнтак Голдава каралеўскі дваранін Ян Грыгоровіч Трызна, які фігуруе ў дакументах з 1566 г. У 1613 г. яго сыны Адам і Аляксандр (будучы лідскі падкаморы) Янавічы Трызны падзялілі паміж сабой бацькоўскія маёнткі, прычым першаму дастаўся маёнтак Лебяда (зараз вёска ў Лідскім раёне), а другому – маёнтак Голдава. У дакуменце згадваецца, што побач з панскім дваром ужо існавала мястэчка Голдава з праваслаўнай царквой св.Спаса, якую заснавалі і надзялілі фундушамі продкі братоў Трызнаў. Ёсць звесткі, што ў 1633 г. пры Голдаўскай царкве Аляксандр Трызна заснаваў праваслаўны манастыр. Паміраючы бяздзетным, ён запісаў маёнтак Голдава ў пажыццёвае валоданне сваёй жонцы Крысціне Давыдаўне Швяйкоўскай, у якой у 1634 г. маёнтак выкупіў брат нябожчыка Адам Трызна і яго жонка княжна Альжбета Друцкая-Горская. Пазней (ужо ў пачатку 1660-ых гадоў) маёнткам Голдава валодаў іх сын Казімер Крыштаф Трызна, які развёўся са сваёй жонкай Ганнай Ломскай і, стаўшы манахам, узначаліў базыліянскі Свята-Духаў манастыр у Вільні, а з 1680 г. быў абраны беларускім праваслаўным біскупам. У манастве ён вядомы як Клеменс (Клямент) Трызна. У 1680 г. кароль Ян III Сабескі падцвердзіў мястэчку Голдава старажытныя прывілеі на таргі і кірмашы. У 1685 г. Клеменс Трызна перад сваёй смерцю запісаў Голдаўскаму праваслаўнаму манастыру фундуш на землі і сялянаў. Пасля яго смерці

Голдаўская царква са званніцай.
Стан на верасень 1987 г.
Фота аўтара.

Голдавам валодала яго сястра Тэадора Соф'я Трызнянка, жонка Мікалая Стэфана Паца. У 1690 г. маёнткам валодаў ужо ваўкавыскі стольнік Уладзіслаў Юрый Трызна (сын Клеменса Трызны?), які памёр пасля 1714 г. Голдава тады было ў валоданні розных застаўных пасэсараў, у якіх у 1718 г. маёнтак выкупіў троцкі падсудак Францішак Міраслаў Вянцковіч. Тады ж ён перавёў Голдаўскі праваслаўны манастыр з царквой у унію, а у 1721 г. запісаў ужо уніяцкаму манастыру фундуш на зямлю і сялянаў. У 1762 г. у пасаг па жонцы маёнтак Голдава атрымаў скарбны ВКЛ Антоні Важынскі. У 1791 г. маёнткам валодаў яго сын Фелікс Важынскі, які ў 1795 г. у Голдаве пабудаваў новую царкву Раства Багародзіцы на месцы заняпаўшага манастыру. Маёнтак Голдава належаў Важынскім да пачатку XX ст.

У другой палове XIX–пачатку XX ст. Голдава знаходзілася ў Лебядскай воласці Лідскага павету Віленскай губерні. У 1866 г. у паселішчы налічваўся 21 дом і 247 жыхароў.

У 1886 г. у сяле Голдава таксама быў 21 дом, пражывала 204 сяляніна і 98 мяшчанаў, у сяле былі дзве праваслаўныя царквы, цагельня, піцейны дом. У 1905 г. у маёнтку Голдава Важынскіх было 668 дзесяцін зямлі і пражывала 23 жыхара, а у сяле Голдава – 262 дзесяцін зямлі і 279 жыхароў. У 1909 г. у вёсцы Голдава налічвалася 25 сялянскіх двароў (42 сям'і), 286 жыхароў-сялянаў, якія валодалі 215 дзесяцінамі зямлі, 44 канямі, 128 галовамі буйнай рагатай жывёлы і 160 галовамі дробнай жывёлы. У 1921 г. Голдава ўваходзіла ў Лебядскую гміну Лідскага павету Наваградскага ваяводства.

У вёсцы Голдава захавалася драўляная царква Раства Багародзіцы, пабудаваная ў 1795 г., побач – драўляная каркасная дзвух'ярусная званніца. Царква і званніца – помнікі беларускага народнага драўлянага дойлідства. На праваслаўных могілках існавала драўляная царква святых Канстанціна і Алены, пабудаваная на сродкі мясцовага святара айца Брэна ў 1867–1870 г. Царква згарэла ў 1970-я г. У былой панскай сядзібе захаваўся драўляны сядзібны дом з элементамі стылю неабарока, пабудаваны ў 1920-я г., і некаторыя драўляныя гаспадарчыя пабудовы.

Герман Брэгер

Архіў Голдаўскай прыходскай царквы Раства Багародзіцы.

У цяперашні час у Рэспубліцы Беларусь існуе шэраг архіваў – ад нацыянальных да архіваў розных устаноў і арганізацый. Дакументы, што захоўваюцца ў іх, дазваляюць

глыбока і ўсебакова даследаваць гістарычны працэс. Аднак, даволі багатыя зборы дакументаў захоўваюцца ў фондах культавых установаў пры дзеючых цэрквах і касцёлах. На жаль, даследчыкі іх амаль не выкарыстоўваюць з-за звычайнага няведання месцазнаходжання згаданых матэрыялаў. У выніку дакументы з такіх архіваў не ўлічаны, не апісаны, не пашпартызаваны і з'яўляюцца аб'ектам цікавасці суб'ектаў з яўна крымінальнымі схільнасцямі, а не гісторыкаў. Таму адной з актуальных задач сучаснай беларускай палявой археаграфіі з'яўляецца не толькі выяўленне і пастаноўка на ўлік архіваў касцёлаў, цэркваў і іншых інстытуцыяў (часткова гэтая праца была зроблена), але і іх навуковая апрацоўка.

У гэтым сэнсе хочам звярнуць увагу на збор дакументаў, які захоўваецца ў Голдаўскай прыходскай царкве Раства Багародзіцы Лідскага раёна Гарадзенскай вобласці. Дадзены архіў складаецца з 64 спраў, якія захоўваюцца ў шафах у дапаможных памяшканнях царквы. Да цяперашняга часу згаданыя матэрыялы нікім не даследаваліся. Дакументы не класіфікаваны і не сістэматызаваны, вопісаў не існуе, лісты не пранумэраваны і ў большасці не прашнураваны. Частка кніг з пашкоджанымі аркушамі.

Дакументальны фонд царкоўнага архіва падзяляецца на наступныя часткі:

- афіцыйныя дакументы;
- дакументы аб фінансавай дзейнасці царквы;
- інвентарныя вопісы царквы і яе маёмасці;
- матэрыялы аб рэлігійнай дзейнасці царквы;
- царкоўны летапіс.

Да першай групы адносяцца: *“Книга указов Литовской консистории”, “Слова и приветствия высокопреосвященного Иосифа, Митрополита Литовского и Виленского”, “Разные печатные и письменные бумаги правительства, относящиеся к делам Голдовской Рождества Богородицкой церкви (1885–1887 г.)”, “Ведомость Литовской епархии Виленской губернии Лидского уезда Благочиния приходской Голдовской Рождества Богородицкой церкви за 1886 год”, “Журнал входящих бумаг причта Голдовской Рождества Богородицкой церкви за 1854 год”* і інш. У гэтых справах утрымліваюцца дакументы з Літоўскай епархіі, якія датычаць розных бакоў царкоўнай дзейнасці, а таксама афіцыйныя паперы, прысланыя з МУС Расійскай імперыі і іншых урадавых установаў. Апошнія ўяўляюць сабой загады, цыркуляры, распраджэнні па пытаннях адукацыі, правядзення малебнаў за цара, аб тлумачальнай рабоце, якую павінна было праводзіць духавенства.

Да другой групы адносяцца: *“Книги на записку прихода денежных сумм и капиталов Голдовской церкви”, “Книга на записку расхода денежных сумм и капиталов Голдовской церкви”, “Клировые ведомости”, “Книга для отметки поступающих денег от братчиков и прихожан по приговору 1877 г.”, “Кассовая книга Голдовской церкви”* і інш. Гэтыя дакументы захаваліся найбольш поўна. Яны даюць уяўленне аб памерах прыбыткаў, іх крыніцах, выдатках царквы, выплатаў святарам.

Трэцюю групу складаюць вопісныя кнігі, у іх ліку *“Главная церковная и ризничная опись Рождества Богородицкой Церкви состоящей Виленской губернии Лидского уезда в местечке Голдове”, “Опись фундушных строений Голдовской Рождества Богородицкой Церкви за 1902 год”* і інш. Вопісы ўтрымліваюць звесткі аб архітэктурных асаблівасцях храма, яго ўнутраным інтэр'еры, коштах маёмасці і г.д.

Чацвёртую групу складаюць дакументы, якія адносяцца да культавай дзейнасці царквы: *“Книги брачных обысков”, “Список прихожан Голдовской церкви”, “Исповедные росписи”* і інш. З іх мы можам даведацца аб колькасці зарэгістраваных шлюбаў, узросце тых, хто браў шлюб, смяротнасці, нараджальнасці, складзе сялянскіх сем'яў.

Да пятай групы адносіцца толькі адная кніга – *“Летапіс Голдаўскай царквы”*. У ёй 45 аркушоў, з іх запоўнены 39. З 39 па 42 аркуш запісы былі зроблены іншай рукой і значна пазней. Цяжка дакладна вызначыць дату напісання першай часткі. Закончана яна была прыкладна ў канцы 50-х г. XIX ст. Другая частка ахоплівае 80-я і наступныя гады да 1913 г. Летапіс мае цвёрдую вокладку карычневага колеру (памеры: 34x21 см).

Акрамя архіву ў царкве была бібліятэка, з якой да сёння захавалася 62 кнігі, з іх – 10 дагматычных, столькі ж прапаведных, а астатнія рознага зместу, больш за ўсё жыццяў святых.

Такім чынам, асноўную масу складаюць дакументы, якія адносяцца да гісторыі Голдаўскай царквы Раства Багародзіцы, яе святароў і прыхажанаў. У той ці іншай меры яны адлюстроўваюць дух эпохі, жыццё мясцовых людзей, падзеі, якімі жыла царква ў той час. Дзякуючы захаваным матэрыялам мы можам мяркаваць аб прычце дадзенай царквы, іх адукацыйным і культурным узроўні, ролі ў грамадскім жыцці Лідчыны XIX–пачатку XX ст.

ДАДАТАК.

Вопіс спраў, якія захоўваюцца ў царкоўным архіве:

1. *“Беседы святого отца нашего Василия Великого”,* Кіеў, 1829 г.
2. *“Дополнительная ризничная опись Рождество Богородицкой Церкви Виленской Губернии Лидского уезда в местечке Голдове”. Частка 1,* 1839 г.
3. *“Книга указов Литовской консистории”,* 1839 г.
4. *“Книга брачных обысков Лидского благочиния Голдовской церкви”,* 1843 г.
5. *“Книга добавочных обысков брачных Голдовской церкви Лидского благочиния”,* 1843 г.
6. *“Книга Лидского Благочиния Голдовской церкви расхода церковных денег”,* 1843 г.
7. *“Книга брачных обысков Голдовской Церкви”,* 1844 г.
8. *“Книга брачных обысков Голдовского прихода”,* 1845 г.
9. *“Книга Голдовской церкви проекта и содержания духовенства правил о хранении денег”,* 1846–1848 г.
10. *“Книга Голдовской Церкви брачных обысков”,* 1846–1854 г.
11. *“Исповедные росписи”,* 1849 г.
12. *“Исповедные росписи”,* 1850–1852 г.
13. *“Разныя печатные и письменные бумаги правительства, относящиеся к делам Голдовской Рождества Богородицкой церкви”,* 1853–1857 г.
14. *“Журнал выходящих бумаг причта Голдовской Рождество Богородицкой Церкви”,* 1854 г.
15. *“Книга на записку прихода денег Голдовской Рождество Богородицкой Церкви Лидского Уезда и Благочиния”,* 1860–1877 г.
16. *“Книга для записи членов Голдовского братства”,* 1864 г.
17. *“Книга на записку расхода денег Голдовской Рождество Богородицкой Церкви Лидского благочиния”,* 1864–1877 г.
18. *“Клировые ведомости Голдовской Церкви”,* 1876–1908 г.
19. *“Книга для отметки поступающих денег от братчиков и прихожан Голдовской Церкви по приговору”,* 1877 г.
20. *“Книга на записку прихода денежных сумм и платежей Голдовской Рождество Богородицкой Церкви”,* 1877 г.
21. *“Книга для записи предбрачных обысков Голдовской церкви”,* 1879–1894 г.
22. *“Книга на записку прихода денежных сумм и капиталов Голдовской церкви Лидского благочиния”,* 1880–1882 г.
23. *“Ведомость Литовской епархии Виленской губернии Лидского уезда и Благочиния приходской Голдовской Рождество Богородицкой Церкви”,* 1882 г.
24. *“Ведомость Литовской епархии Виленской Губернии Лидского уезда и Благочиния приходской Голдовской Рождества Богородицкой Церкви”,* 1886 г.
25. *“Книга на записку прихода и расхода денежных сумм и капиталов Голдовской Церкви Лидского благочиния”,* 1886–1888 г.
26. *“Главная церковная и ризничная опись Рождество Богородицкой Церкви состоящей Виленской губернии Лидского уезда в местечке Голдове”.*

27. *“Дело Голдовской церкви и причта”*, 1894 г.
28. *“Кассовая книга Голдовской Церкви”*.
29. *“Книга на записку расхода денежных сумм и капиталов Голдовской Рождества Богородичной Церкви”*.
30. *“Обыск брачный Голдовской церкви”*, 1895–1901 г.
31. *“Опись фундушных строений Голдовской Рождество Богородницкой Церкви”*, 1902 г.
32. *“Книга на записку прихода и расхода денежных сумм и капиталов Голдовской Рождество Богородницкой Церкви Лидского Благочиния”*, 1903 г.
33. *“Опись Церкви и ее имущества”*, 1909 г.
34. *“Книга на записку прихода денежных сумм и капиталов Голдовской церкви Лидского благочиния Лидского уезда”*, 1912 г.
35. *“Описная книга Голдовской церкви”*.
36. *“Посемейный список прихожан Голдовской Церкви”*, 1926 г.
37. *“Список прихожан Голдовской церкви”* (Дата – ?).
38. *“Слова и приветствия высокопреосвященного Иосифа Митрополита Литовского и Виленского”*.
39. *“Учёт потреб по Голдовскому приходу”*, 1962 г.

Валеры Пятроў

Дэмаграфічнае развіццё вёскі Бершты ў часы Расійскай імперыі.

Праблема дэмаграфічнага развіцця беларускай вёскі ў часы Расійскай імперыі належыць, на нашу думку, да ліку недастаткова даследаваных у айчынай гістарычнай навуцы. Роля дэмаграфічнага фактару ў гістарычным працэсе звычайна недаацэньваецца. Між тым у архівах Беларусі захоўваецца велізарная колькасць крыніцаў па гэтай праблеме, значная частка якіх яшчэ не кранутая даследчыкамі. Да асноўных групаў гэтых крыніцаў належаць: матэрыялы рэвізскіх перапісаў, царкоўныя і касцельныя метрычныя кнігі, гаспадарчыя інвентары маёнткаў. Уніклівы аналіз азначаных дакументаў дазваляе праводзіць вельмі грунтоўны аналіз дэмаграфічных працэсаў на ўзроўні асобных мікрарэгіёнаў (вёсак, мястэчкаў, прыходаў). Яшчэ адным вельмі перспектыўным кірункам даследавання з’яўляецца гісторыя асобных сялянскіх сем’яў. Безумоўна, такія даследаванні патрабуюць велізарных высілкаў, страты часу для апрацоўкі агромністай колькасці дадзеных пры адначасовай нібы сціпласці атрыманых вынікаў. Гэта з’яўляецца ў значнай ступені прычынай іх адноснай малалікасці ў нашай гістарыяграфіі.

У дадзеным артыкуле намі праведзены аналіз дэмаграфічнага развіцця вёскі Бершты ў перыяд з канца XVIII ст. да пачатку XX ст. Гэтая вёска належала да Гарадзенскага казённага лясніцтва, а пазней стала цэнтрам воласці ў Гарадзенскім уездзе. На падставе аналізу матэрыялаў рэвізскіх перапісаў, метрычных кнігаў і гаспадарчых інвентароў мы паспрабавалі вызначыць асноўныя тэндэнцыі і асаблівасці дэмаграфічных працэсаў у Берштах у акрэсленым часавым адрэзку.

Першыя звесткі адносна насельніцтва Берштаў адносяцца да 1795 г., калі быў праведзены рэвізскі перапіс насельніцтва, першы пасля ўваходжання заходнебеларускіх зямель у склад Расійскай імперыі. Дадзеныя гэтага перапісу адносна вёсак Гарадзенскага лясніцтва ўтрымліваюцца ў матэрыялах наступнага перапісу 1811 г. На іх падставе мы ведаем, што ў 1795 г. у Берштах налічвалася 66 двароў і 248 душаў мужчынскага полу [1]. На адзін сялянскі двор прыходзілася ў сярэднім па 3–4 мужчыны, а гэта значыць, што звычайная сям’я складалася з 6–8 асобаў. Бершты належалі па тагачасных мерках да ліку вялікіх вёсак. Мясцовыя жыхары мелі 29 прозвішчаў, што ўжо само па сабе было сведчаннем старажытнасці гэтага сельскага паселішча.

Даволі падрабязныя звесткі пра склад насельніцтва ўтрымлівалі таксама і гаспадарчыя інвентары маёнткаў. Часта яны змяшчалі пералік усіх сялянаў з указаннем іх узросту.

Паводле інвентара Гарадзенскага лясніцтва за 1803 г., колькасць жыхароў вёскі Бершты складала 170 мужчынаў і 185 жанчынаў [2]. Цяжка адказаць на пытанне, чым было абумоўлена істотнае разыходжанне колькасці мужчынскага насельніцтва ў матэрыялах рэвізіі 1795 г. і інвентара 1803 г. Аднак у гістарычнай навуцы найбольш дакладнай крыніцай адносна складу насельніцтва прынята лічыць дадзеныя рэвізскіх сказкаў.

У 1811 г. быў праведзены наступны рэвізскі перапіс, які, праўда, улічваў толькі мужчынскае насельніцтва. Паводле яго дадзеных колькасць мужчынскіх душаў у Берштах дасягнула 273 чалавек [1, а.124 адв.]. Такім чынам, за 16 гадоў, што прайшлі пасля папярэдняга перапісу, мужчынскае насельніцтва вёскі вырасла на 17%. За гэты перыяд з ліку жыхароў, зафіксаваных перапісам 1795 г., памерлі 54, 10 маладых хлопцаў былі ўзятыя рэкрутамі ў царскае войска, 14 чалавек перасяліліся ў іншыя вёскі (пайшлі ў прымакі ці наняліся парабкамі), а 4 – збеглі ў невядомым кірунку. Такім чынам, страты мужчынскага насельніцтва дасягнулі 82 чалавек. Аднак за гэты ж час нарадзіліся 122 хлопчыкі, што забяспечыла даволі высокі прырост.

Узроставая структура мужчынскага насельніцтва вёскі на 1811 г. выглядала наступным чынам: ад 1 да 9 гадоў – 106 чалавек, ад 10 да 19 – 47, ад 20 да 29 – 35, ад 30 да 39 – 22, ад 40 да 49 – 19, ад 50 да 59 – 10, ад 60 да 69 – 17, ад 70 да 79 – 11, ад 80 да 89 – 4, ад 90 да 99 – 1. Дзеці да 10 гадоў складалі 38,8%, мужчынскага насельніцтва вёскі, у той жа час калі мужчыны ўзростам за 40 год – 22,7%. Вельмі высокай была дзіцячая смяротнасць – больш за палову дзяцей не дажывалі да ўзросту 10 гадоў. Такое становішча з’яўлялася характэрным на той час для ўсёй тэрыторыі Беларусі і многіх краінаў Усходняй Еўропы ўвогуле. Разам з тым сустракаліся і выпадкі доўгажыхарства. Так, сялянін Берштаў Рыгор Касцевіч, які памёр у 1811 г., пражыў, калі верыць дадзеным рэвізскай сказкі, 107 гадоў.

Вайна 1812 г. мела трагічныя наступствы для жыхароў пушчанскіх вёсак. Аб гэтым яскрава сведчаць вынікі рэвізскага перапісу 1816 г., паводле якіх у Берштах налічваліся ўсяго 192 душы мужчынскага полу і столькі ж жаночага. У параўнанні з дадзенымі пяцігадовай даўніны страты мужчынскага насельніцтва склалі 81 асобу ці амаль 30% [3, а.3]. Гэтыя страты былі вынікам рабункаў з боку вайсковых аддзелаў у 1812 г. Да лічбаў рэвізскага перапісу 1816 г. блізкія дадзеныя гаспадарчага інвентара Гарадзенскага лясніцтва за 1815 г. Паводле гэтага дакумента ў Берштах налічваліся 184 мужчынскія душы і 161 жаночая [4, а.38–39].

Паводле дадзеных гаспадарчага інвентара 1844 г. насельніцтва Берштаў складалі 718 жыхароў, у тым ліку 328 мужчынаў і 390 жанчынаў. А ў інвентары 1850 г. прыведзена ўжо лічба 779 чалавек, з іх 369 мужчынаў і 410 жанчынаў [5, а.8–33]. Пры гэтым працаздольных сялянаў налічвалася 387 чалавек, а непрацаздольных (дзяцей, старых і калекаў) – 392. У параўнанні з 1844 г. прырост склаў 61 асобу, ці 8,5%. У гэты час у вёсцы налічвалася 76 сялянскіх двароў. Такім чынам, у сярэднім на 1 двор прыходзілася трохі больш за 10 душаў.

У канцы 1850 г. быў праведзены таксама рэвізскі перапіс насельніцтва (IX рэвізія). Паводле яго дадзеных у Берштах налічвалася 813 чалавек, у тым ліку 387 мужчынаў і 426 жанчынаў [6]. У параўнанні з перапісам 1816 г. колькасць жыхароў вырасла на 112%, што было вельмі высокім паказчыкам [7, а.11]. Калі ж параўнаем гэтыя лічбы з дадзенымі перапісу 1795 г., мы атрымаем, што колькасць мужчынаў у вёсцы павялічылася на 56 %. У матэрыялах перапісу 1850 г. утрымліваліся таксама звесткі рэвізіі 1834 г. адносна мужчынскага насельніцтва. За гэтыя гады ў Берштах памерла 76 мужчынаў, 24 хлопцы былі забраныя ў войска, а 2 падаліся ў невядомым кірунку. Але адначасова нарадзіліся 188 хлопчыкаў. Можна падлічыць, што ў 1834 г. у вёсцы была 201 асоба мужчынскага полу.

Узроставая структура мужчынскага насельніцтва вёскі на 1850 г. выглядала наступным чынам: ад 1 да 9 гадоў – 113 чалавек, ад 10 да 19 – 111, ад 20 да 29 – 58, ад 30 да 39 – 51, ад 40 да 49 – 37, ад 50 да 59 – 11, ад 60 да 69 – 4, ад 70 да 79 – 2. Дзеці да 10 гадоў складалі 29,2%, мужчынскага насельніцтва вёскі, у той жа час калі мужчыны ўзростам за 40 год – усяго 14%. Апошні паказчык у параўнанні з 1811 г. зменшыўся амаль у два разы. Невядома, чым патлумачыць той факт, што доўгажыхароў у вёсцы стала менш.

Сялянскіх двароў у Берштах у 1850 г. было ўжо 85. У сярэднім на адзін двор прыходзілася 9–10 сялянскіх душаў. Самай вялікай у Берштах была сям’я Дамініка Ількевіча, якая складалася з 18 асобаў. У сям’і Івана Даніловіча налічвалася 17 душаў. Колькасць прозвішчаў вяскоўцаў у параўнанні з 1811 г. вырасла з 29 да 38. Новыя прозвішчы звычайна прыносілі з сабой мужчыны, якія прыходзілі ў Бершты ў прымакі.

Наступны рэвізскі перапіс быў праведзены ў 1858 г. На жаль, адносна Берштаў нам ўдалося адшукаць толькі дадзеныя пра колькасць мужчынскага насельніцтва, якое складалася з 315 асобаў. У параўнанні з 1851 г. колькасць мужчын зменшылася амаль на 19%. Якія былі прычыны дэмаграфічнага спаду? Паводле рапарту дзяржаўнага чыноўніка Наглоўскага, які пабываў у Берштах у кастрычніку 1854 г., сяляне паведамілі яму: “...что в прошедшее лето они терпели большой недостаток в продовольствии, что собирали известные им питательные травы и древесную кору, толкли её и примешивая к муке пекли хлеб и этим питались, что действительно в одной деревне Бершты умерло до ста человек от разных болезней, лихорадки, горячки и холеры, продолжавшихся у них более двух месяцев (...) Убыль 100 душ происходила в течение двух лет, в 1853 г. они (сяляне – С.Т.) кроме лихорадки и горячки поражены были и холерою, а в 1854 г. повсеместный тифус оставил у них следы своей свирепости...” [7, а.2 адв., 11 адв.]. Паводле дадзеных метрычных кнігаў Глыбоцкага праваслаўнага прыходу, да якога належала большасць жыхароў Берштаў, у 1854–1855 г. у вёсцы памерлі 205 асобаў, а нарадзілася ўсяго 20 дзяцей [8]. Такім чынам, за два гады насельніцтва Берштаў скарацілася на 180 чалавек, што складала 22% ад дадзеных рэвізіі 1850 г. У 1856 г. колькасць памёрлых і навародкаў у вёсцы было амаль аднолькавым. Але пасля цяжкіх гадоў і людскіх стратаў звычайна неўзабаве пачынаўся хуткі дэмаграфічны рост.

У 1869 г. у Берштаўскай воласці адбылося надзяленне сялянаў зямлёй у сувязі з рэфармаваннем дзяржаўнай вёскі, а пры гэтым было падлічана і мужчынскае насельніцтва. У вёсцы Бершты колькасць мужчынскіх душаў дасягнула 371, а сялянскіх двароў было 79 [9, а.4]. З 1859 г. мужчынскае насельніцтва вёскі вырасла на 56 чалавек (18%). Жыхары Берштаў у 1869 г. мелі 35 прозвішчаў.

Імклівы дэмаграфічны рост ствараў праблему малазямелля. Бацькоўскія надзелы драбіліся паміж сынамі, якія заводзілі новыя гаспадаркі. У 1895 г. з ліку 48 поўных надзелаў зямлі, нададзеных берштаўскім сялянам у 1869 г., непадзеленымі засталіся толькі 12, а з 28 палавінных – 17. На той час у Берштах налічвалася ўжо 603 душы мужчынскага полу. За 27 гадоў прырост склаў 62,5% [10, а.59–68]. Калі ж параўнаць паказчык 1895 г. з лічбамі 1795 г., то прырост склаў 143%, альбо, іншымі словамі, колькасць мужчынаў павялічылася за сто гадоў у 2,4 разы. Паводле ж дадзеных губернскай адміністрацыі за наступны 1896 г., у Берштах налічваліся 1184 жыхары, з іх 612 мужчынаў і 572 жанчыны [11]. Вёска складалася са 137 двароў. На адзін двор прыходзілася ў сярэднім 8–9 асобаў.

Імклівы рост насельніцтва працягваўся і напачатку ХХ ст. У 1909 г. у Берштах налічвалася ўжо 1460 жыхароў [12, а.492]. Прырост за 13 гадоў склаў 23%. Калі ж параўнаць з дадзенымі за 1816 г., дык за 95 гадоў насельніцтва вёскі павялічылася на 280%, альбо амаль у тры разы. Працягваўся і працэс драблення сялянскіх гаспадарак. У 1913 г. з 235 гаспадароў Берштаўскай сельскай грамады ўсяго толькі 3 захавалі поўныя зямельныя надзелы, вызначаныя іх дзядам люстрацыяй 1869–1870 г. Жыхары вёскі напярэдадні першай сусветнай вайны мелі 39 прозвішчаў.

Пэранаселенасць прымушала сялянаў пакідаць родную вёску ў пошуках заробкаў. Напрыклад, у 1911 г. у Берштаўскай воласці налічвалася звыш 200 сялянаў, якія падаліся на заробкі ў ЗША і Канаду. Толькі ў 1911 г. годзе 30 чалавек з воласці выехалі на заробкі ў Амерыку, а 25 перасяліліся ў Сібір [13, а.16]. Усё большая колькасць вяскоўцаў выезджала ў вялікія гарады, найперш у Санкт-Пецярбург і Вільню. Гэтая міграцыя трохі запаволіла тэмпы дэмаграфічнага росту, хаця і не зняла ўсёй вастрыні праблемы перанаселенасці.

Аналіз дэмаграфічнага развіцця вёскі Бершты сведчыць, што да 1860-х гадоў перыяды хуткага росту насельніцтва чаргаваліся са значнымі спадамі, выкліканымі вайной 1812 г. і

голадам 1854–1855 г. У выніку за перыяд з 1795 г. па 1859 г. колькасць мужчынскага насельніцтва вырасла толькі прыкладна на траціну. Напэўна, такімі ж былі і тэмпы росту ўсяго насельніцтва вёскі. А ў 1860 г. распачаўся вельмі імклівы дэмаграфічны рост. Відавочных дэмаграфічных спадаў ужо не назіралася. Асноўнай прычынай гэтаму было паляпшэнне ўмоваў жыцця сялянства. Аднак вынікам сталі праблема перанаселенасці і зямельны голад. Адным са шляхоў выйсця са складанага становішча стала міграцыя сялянаў у гарады і ў далёкае замежжа. Праўда, гэта не ратавала сітуацыі. Дэмаграфічная праблема вельмі істотным чынам паўплывала на паводзіны беларускага сялянства ва ўмовах распаду традыцыйнага аграрнага грамадства. З асаблівай сілай гэта праявілася ўжо пасля першай сусветнай вайны.

Табліца.

Дэмаграфічнае развіццё вёскі Бершты ў 1795–1909 г.

	1795	1801	1811	1816	1850	1859	1869	1896	1909
Мужчыны	248	170	273	192	387	315	371	612	Н.зв.
Жанчыны	Н.зв.	185	Н.зв.	192	426	Н.зв.	Н.зв.	572	Н.зв.
Разам	Н.зв.	355	Н.зв.	384	813	Н.зв.	Н.зв.	1184	1460

Крыніцы:

1. НГАБ у Горадні, ф.27, в.7, спр.26.
2. НГАБ у Горадні, ф.1143, в.1, спр.84.
3. НГАБ у Горадні, ф.24, в.7, спр.31, а.3.
4. НГАБ у Горадні, ф.143, в.1, спр.50, а.38–39.
5. НГАБ у Горадні, ф.1143, в.1, спр.52, а.8–33.
6. НГАБ у Горадні, ф.27, в.2, спр.72.
7. НГАБ у Горадні, ф.1, в.28, спр.584, а.11.
8. НГАБ у Горадні, ф.291, в.1, спр.4–5.
9. НГАБ у Горадні, ф.31, в.2, спр.2410, а.4.
10. НГАБ у Горадні, ф.14, в.1, спр.248, а.59–68.
11. НГАБ у Горадні, ф.14, в.1, спр.118.
12. НГАБ у Горадні, ф.17, в.1, спр.341, а.492.
13. НГАБ у Горадні, ф.305, в.1, спр.39, а.16.

Сяргей Токць

КРЫНІЦЫ

Пергаміны канца XVI–XVII ст. на лацінскай і польскай мовах у фондах Гарадзенскага дзяржаўнага гісторыка-археалагічнага музея.

Багатыя зборы ГДГАМ акрамя пергамінаў на старабеларускай мове (Гл.: “ГЛ” № 1–2 за 2002 г., с.23–36) маюць даволі значную калекцыю пергаміновых дакументаў канца XVI–XVII ст. на лацінскай і польскай мовах. Па зместу яе можна падзяліць на тры часткі: 1) прывілеі вялікіх князёў літоўскіх і каралёў польскіх; 2) лісты прыватных асобаў і 3) лісты гарадскіх і цэравых уладаў. У першую групу ўваходзяць 7 дакументаў:

1. Канфірмацыйны прывілей **Уладзіслава IV Вазы** для айцоў закону Святога Францішка Пінскага канвенту дароўнага лісту ад 11.01.1639 г. **Альбрэхта Станіслава Радзівіла**, князя на Алыку і Нясвіжы, канцлера ВКЛ на вёску Кашэвічы ў Пінскім павеце ад 15.03.1639 г., пісаны ў Вільні (№ 3).
2. Канфірмацыйны прывілей **Уладзіслава IV Вазы** для паннаў манастыру закону Святога Базыля ў Вільні пры царкве Святой Троіцы розных фундацыяў і лібертацыя на іх віленскую камяніцу на Конскай вуліцы ад 30.06.1639 г., пісаны ў Вільні (№ 4).
3. Канфірмацыйны прывілей **Яна Казімера Вазы** правоў і вольнасцяў места Вавельніца ў Польскім каралеўстве ад ? 04.1651 г., пісаны ў Варшаве (№ 6).

4. Канфірмацыйны прывілей **Міхала Карыбута Вішнявецкага** правоў і вольнасцяў гаспадарскіх кухараў з вёсак Здановічы, Каменны Мост, Нячеч, Радзевічы і Семярэнькі ў Гарадзенскай Эканоміі ЯКМ ад 12.05.1670 г., пісаны ў Варшаве (№ 7).
5. Канфірмацыйны прывілей **Яна III Сабескага** правоў і вольнасцяў места Пыздры ў Польскім каралеўстве ад 30.09.1677 г., пісаны ў Гданьску (№ 8).
6. Канфірмацыйны прывілей **Яна III Сабескага** правоў і вольнасцяў гарадзенскага мулярска-цясларска-ганчарска-бандарскага рамесніцкага цэху ад 20.01.1679 г., пісаны ў Горадні (№ 9).
7. Канфірмацыйны прывілей **Аўгуста II Саса** канфірмаваных правоў і вольнасцяў гарадзенскага мулярска-цясларска-ганчарска-бандарскага цэху ад 01.01.1699 г., пісаны ў Горадні (№ 11).

Да другой групы адносяцца 2 дакументы:

1. Дароўны ліст **Мікалая Крыштофа Радзівіла**, князя на Алыку і Нясвіжы, графа на Шыдлоўцы і Міры для места Нясвіжа на 12 валокаў лесу ад 06.03.1593 г., пісаны ў Чарнаўчыцах (№ 2).
2. Аблігацыйны ліст **Геліяша з Добрай Дабраньскага** для манастыру пры царкве Святой Троіцы ў Слуцку на суму ў 200 злотых, запісаных у тэстаменце царкве і ўбогім яго жонкай **Аляксандрай Мікалаеўнай Камароўнай**, ад 20.11.1639 г., пісаны ў Слуцку (№ 5).

У трэцюю групу вылучаюцца таксама 2 дакументы:

1. Ліст віленскага вайтоўска-лаўніцкага суду з дароўным правам краўца **Яцкі Канрадовіча** на свой дом на Вялікай Траецкай вуліцы ў Вільні для праваслаўнага брацтва пры царкве Святой Троіцы ад 25.07.1592 г., пісаны ў Вільні (№ 1).
2. Тэстыманіяльны ліст цэхмістраў гарадзенскага мулярска-цясельска-ганчарска-бандарскага цэху для **Тамаша Пярсіцкага** ад 10.02.1696 г., пісаны ў Горадні (№ 10).

Па рознаму траплялі ў фонды ГДГАМ вышэйзгаданыя матэрыялы. Чатыры дакументы (№ 7, 9–11), паходзяць з калекцыі, сабранай Ю.Ядкоўскім яшчэ ў 1920–1936 г. Аб гэтым сведчаць прастаўленыя яго рукой нумары і штампы з надпісам: “* MUZEUM W GRODNIE”. Відаць, менавіта яны былі выстаўлены ў экспазіцыі ўрачыста адчыненага 9 снежня 1922 г. Гарадзенскага музея, пра што згадваецца ў тагачасным паведамленні: “Sala II. ...przywileje królewskie z własnoręcznymi podpisami królów Władysława IV, Augusta II i Augusta III (Jana III i Stanisława Augusta – w sali Nr III)...” [1, s.5]. Сярод дэпазытаў, атрыманых музеем у 1920–1922 г. ад кляштара Святых сёстраў Назарэцянкаў у Горадні, Ю.Ядкоўскі адзначыў яшчэ некалькі пергамінаў XVII ст.: прывілей Аўгуста II ад 1698 г. з канфірмацыйнай правоў паннаў закону Святой Брыгіды ў Горадні на грунты, атрыманыя ад Весялоўскіх, прывілей Уладзіслава IV ад 1638 г. на пляцы ў Горадні для тых жа паннаў Брыгідак, прывілей таго ж Уладзіслава IV зноў для Брыгідак ад 1643 г. на пляцы, набытыя ім у Горадні, і ліст Гедэона Міхала Трызны, падскарбія ВКЛ для гарадзенскага брыгіцкага кляштара ад 1652 г. [1, s.33]. Улічваючы тое, што гэтыя дакументы знаходзіліся на дэпазыце, відаць, пасля заканчэння яго тэрміну яны былі вернутыя ўладальніку – кляштара. Куды зніклі гэтыя дакументы пасля вайны – сёння невядома.

Пергамін № 6, як можна меркаваць, трапіў у музей ужо пасля сыходу Ю.Ядкоўскага з пасады дырэктара – у 1936–1939 г. Перадаў яго перад смерцю нейкі Т.Банашкевіч, пра што сведчыць запіс пра яго на адвароце дакументу: “S.+P T.Banaszkiewicz”.

Пяць пергамінаў (№ 1, 3–5, 8) трапілі ў фонды ГДГАМ з Менску. Пра гэта сведчаць штампы Беларускага дзяржаўнага музея (№ 1, 3–4, 8). На пергаміне № 5 захаваліся штампы Менскага царкоўнага гісторыка-археалагічнага камітэта і Абласнога музея. Вядома, што Беларускі дзяржаўны музей існаваў у Менску з 20.01.1919 да чэрвеня 1941 г. Да 31.08.1923 г. ён называўся Абласным музеем. Сярод іншага, у складзе яго калекцыяў былі матэрыялы музея Менскага царкоўнага гісторыка-археалагічнага музея, які існаваў у 1908–1915 г. [2, с.196]. Пад час Другой сусветнай вайны Беларускі дзяржаўны музей быў разабаваны

немцамі. Як піша Л.Клок: “*Большасць калекцый загінула. Нязначную колькасць экспанатаў знайшлі і выратавалі ад знішчэння савецкія войскі ва Усходняй Прусіі. Уцалелыя экспанаты знаходзяцца ў Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі*” [3, с.427]. Як бачым, частка з іх пасля вайны апынулася ў Горадні. Паводле Акту № 248 ад 03.02.1948 г. у скрыні № У-123, якую атрымаў ГДГАМ з Кіева, знаходзіліся “*Архивные материалы различных музеев Белоруссии (Минского, Слуцкого, Гродненского, Оршанского и др.) в бумажных пакетах*” колькасцю 21 шт. [4, а.8]. Сярод іх былі і вышэйзгаданыя пергаміны.

Дакумент № 2, як можна меркаваць зноў па штампу, быў пасляваенным набыткам непасрэдна ГДГАМ.

Друкаванне тэкстаў адбывалася з максімальным захаваннем спецыфікі арыгінальных дакументаў. У сувязі з гэтым выкарыстоўваліся наступныя прыёмы. Вялікі шрыфт захаваны ў загаловах і ініцыялах. Курсіў выкарыстаны для пазначэння злітых літар “ae” і “que” у лацінскіх тэкстах, а таксама вынасных надрадкавых літараў. Касой крэскай пазначаны канцы радкоў. Шматкроп’е азначае страчаны ці непрачытаны тэкст, словы ці літары. Знак пыталніка (?) выкарыстоўваўся пры незразумелых месцах. У квадратных дужках падаюцца адноўленыя выдаўцом часткі тэксту. Тагачасныя знакі пераносаў (: „ „), скароtaў (’), канцовак (~~, –), а таксама падкрэсленні ў тэкстах захаваны. Тлустым шрыфтам пазначаны вымаляваныя ініцыялы і вылучаныя ў тэкстах словы.

Пергаміны:

1. 25.07.1592 г., (Вільня). Пергамін (КП № б/н), 49,3x33,8 см, захаванасць добрая, тэкст чытаецца цалкам, за выключэннем некаторых месцаў на згібах. Тэкст:

“ADVOCATVS ET SCABINI IVRATI/

Ciuitatis Regia Vlnensis in Magno Ducatu Lithuaniae sitae, Significamus tenore praefentium quibus expeditvniuertis & fingulis, Quomodo coram Iudicio nostro Ban:/ nito Exposito, comparens personaliter Honoratus Iaczko Conradowicz Sartor Ciuis Vlnensis, sanus inmentae, & in corpore, non compulsus nec coactus, Verum in animo/ bene praemeditatus existens, libere per expressa verba recognouit, & fassus est. Quia ipse tanquam homo deuenies iam ad annos perfectae Senectutis, orbatus que/ iam existens iuxta voluntatem Diuinam dilecta sobole, praefertim Egregio

Domino Basilio vnico dilecto filio fue Doctore Medicina & Philosophiae nonita pridem mortuo, cu/ piensque iam tanquam solitarius vitam suam pacifice vsque ad obitum suum in contemplatione, & deuotione Diuina Deo adiuuante traducere, Deoque Omnipotenti humiliter/ atque deuote seruire vtque in Congregatione Sacrosancta Fraternalitatis Sanctissimae Trinitatis fidei & Religionis Graecae Vilnae, semper supplices exorationes pro sanitate bona/ eius in hoc seculo ad voluntatem Diuinam existentis, & post obitum eius pro salute aeterna animae illius a toto C..tu & congregatione fraternalitatis eiusdem sierent, Proinde/ cum proposito suo bono & cum deliberatione sua intima, Domum suam propriam nemini obligatam in platea Magna Troieczka dicta, eundo a Praetorio Vilnen[sis] persorum Ci/ uile in parte leua ad turrim Ostra dictam, non procul a domo magna publica & Gnali fraternalitatis eiusdem penes domum olim Bogdani Paskowicz, & olim Andrae Zienko[wi]cz/ Czarny, Ciuium & negociatorum Vilnen[sis] partibus ab vtrisque sitam, iacentemque, Foro perpetuo irreuocabiliue condignae Donationis & aeuiternae traditionis, Honoratis Dominis Erasmo/ Andreiowicz Rudy, Danieli Lucaszowicz Wielkowicz, Carponi Lazarowicz, Leoni Phedorowicz, Gregorio Oniszymowicz Saphianowicz, Iwano Waszielieiwicz Porosko, Ciuibus & negociatoribus Vilnen[sis], tanquam Senioribus Praefectis, fraternalitatis eiusdem, pro anno praesenti a tota fraternalitate electis, ad fraternalitatem illam Abscessit, Dedit, prntibus/ & acceptantibus Donauit, in perpetuamque possessionem, & tenutam omnibus fratribus Senioribus, iunioribusque nunc & postea ac in perpetuum existentibus misit, conde:/ scenditque, Cum omni Iure dominio, proprietate, titulo haereditario, limitibus & graniciebus, ab allis domibus exa..i quo distinctis ac emensuratis cum omnibus etiam adhe:/ rentys, & attinentijs, ad domum illam pectantibus, atque cum aedificijs muratis, & ligneis in domo illa existentibus, Ita late, longe, atque

circumferentialiter, prout domum eandem/ ipse Iaczko Conradowicz Sartor donatarius ex antiquo vsque ad hoc tempus habuit, tenuit, & possedit, Nil amplius dominij, proprietatisque, sibi in domo eadem tota reseruan:/ do, aut relinquendo, Imo omne, & totum lus suum integrum, in domo eadem per eum ad hoc tempus habitum, in praedictam fraternitatem iam ex nunc transtulit, trans:/ fudit, & solita Iuris Ciuilis Maijdebургensis exigentia publice Resignauit, Eidem fraternitati omnibusque fratribus Senioribus, & iunioribus in ea, nunc & inposte:/ rum aeuiterneque existentibus, Ad haben[sis], tenen[sis], possiden[sis], aedifican[sis], vtifruen[sis], amplificandum, venden[sis], alienan[sis], ad vsusque fraternitatis eiusdem perpetuos quos meliores/ & vtiliores viderint conuertent[sis], Promitten[sis], ab impetitione omnium & singularum personarum pro domo hac fratres omnes Seniores, & iuniores semper sumptu suo/ tueri, varendare, & dessendere, toties quoties opus fuerit aut quando requisitus [sit] iuxta formam Iuris Ciuilis Maijdebурgen[sis], Ac tamen omnis obedientia Ma:/ gistratui Ciuili Vilnen[sis] nunc & semper exnti ex domo illa semper in praetorium condecen[te]i exhiberi debebit, omnesque prouentus & onera Ciuila ex domo eaf/ prout ex domibus alijs Ciuilibus ex antiquo prouenientia in praetorium Vilnen[sis], praestari debebunt Ipse autem Iaczko Conradowicz Sartor Donata:/ rius, a domo praedicta tota seipsum renuntiauit, amouit, & abdicauit, in tempora perpetua. IN cuius rei fidem, firmissime ac aeuidens testimonium, Sigil:/ lum nostrum officiosum & Authenticum pntibus est subappensum, Actum & Datum Vilnae feria Sexta pridie festi Beati Iacobi Apostoli, Anno Domini/ Millesimo, Quingentesimo, Nonagesimo, Secundo. ~ ~/

Lawrentius. Widziszew:/ ski notarius inrealus/ Fennatorum Domi:/ norum Scabinorum/ Ciuitatis Regia' Vil:/ nensis manu' ppria".

Унізе па цэнтру на чырвона-зялёна-блакітна-жоўтым шоўкавым шнурцы прывешана пячатка: драўляная круглая чашка, вырабленая на такарным станку (80 мм), мае выступы, якія сведчаць, што яна закрывалася страчанай сёння крышкай. Чашка заліта чырвоным воскам, у якім адціснуты круглы адбітак пячаткі (45 мм): у цэнтры сядзіць Ісус Хрыстос з німба, у плашчы, рукі разведзены ў бакі, справа над плячом галінка з лісцем, злева – меч лязом уніз. Надпіс у абтоку пячаткі: “SIGILVM · SKABINORVM · CIVITATIS · WILNENSIS · 1536.”⁷⁵.

На адвароце дакументу маецца шэраг запісаў XVI–XVIII ст.: “X./ Ao.95 die 22 May product/ .../” (у цэнтры), над ім: “Prawo Jacka Konradowicza Krawca Wilenskiego na Dom Bractwa/ S.Troycy Ao 1592 de 25 July/ Num.10/ Ad Fasciculum 63/ Fasci 12dus/ No.9. L”, злева па краі: “Anno Domini 1777 die Vigesima Secunda Mensis Augusti. Coram Actis Nobilis:/ Officij Consularis Vilnen[sis], Comparendo personaliter Admodum Reverendus Pater/ Arsenius Głowniewski Ordinis D.B.M. Ritus Graeco Unitorum Sacra Theolo-/ giae Profesor, Conuentus Viln[ensis], praesentes Literas perpetuae donationes, cum/ Introfusius Contentis ad Acta obtulit. Joannes Koriczewski/ Notarius Vilnensis/ mp”, справа па краі: “1592 Julij 24 dattne. a 1777. Aug. 22 Dnia w Maydeburyi Wi-/ lenskiej aktykowane./ Prawo Wieczyste Darowne od Jpa Jacka Konradowicza/ Krawca Mieszczanina Wilen[skiego] Bractwu Cerkwi Wilenskiej/ S.Troycy na Dom swoy na Ulicy Trojeckiej do Wieży Ostrey/ w lewey stronie leżący dany./ W Autentyku Łacinskim.”. Над ім маецца шасцікутны ромбападобны фіялетаваы штамп (47x20 мм) з надпісам у тры радкі: “Беларускі Дзяржаўны/ № _____/ МУЗЕЙ”, пад ім простым алоўкам прастаўлены нумар “5991/8” і чырвоным – “3”.

2. 06.03.1593 г., (Чарнаўчыцы). Пергамін (КП № 15187), 39,3x27,9 см, захаванасць задавальняючая, тэкст чытаецца цалкам. Тэкст:

“Mikołay Chrzysztoph Radziwił. XIAZE na Ołyce y/ Nieswizu. HRABIA na Szydłowcu y Mirhu etc./

Oznaymuiemy y iawno czyniemy tym naszym listem. Jszy my staraiaćsie o rozmnozeniu Miasta naszego Nieswiskiego, a upatruiać wielki nie:/ dostatek, który to Miasto w liasy cierpialo y cierpi, Z ossobliwey łaski y checi naszej daliśmy y tym listem naszym daiemy

⁷⁵ Аб віленскай лаўніцкай пячатцы гл.: [5, s.56, fot.7].

Miastu temu naszemu/ Nieswiskiemu wiecznymi czasy dwanascie włok boru Nieswiskiego ktorego ograniczenie pewnymi scianami oznaczone iest, z iedney strony, bo:/ kiem iednym od rolok mieskich Drugim bokiem od boru naszego ku Cegielniom, a koncem iednym od gruntow Rudawskich Colleguem Nieswiskiego/ a drugim koncem od gruntow Ziemian naszych Nieswiskich Grzezinyh? ze wszyskim iako sie ta dwanascie włok boru samo w sobie y ograniczeniu/ swym manic stamtąd na nas y na potomki nasze ani na Zamek nie wymuiąc ani zostawuiąc. Ale wolno bendzie Miastu według porządku/ iako od woita y od starzych tego miasta rozrządzono bendzie dzierzając używać tego boru wiecznymi czasy nieporuszenie nic nam s tego y po:/ tomkom naszym nie bendąc winni płacic ani powinności pełnić. Natosmy dali ten nasz list pod naszą pieczęcią y s podpisem ręki naszej. Pisan/ w Czarnawczycach dnia Szostego Miesiąca Marca. Roku Thysiąc Piencset Dziewiecdziesiąt trzeciego ~/ Mikolay Christoff/ Radziwil ręką/ własną”.

Унізе па цэнтру на чырвоным шоўкавым шнуры прывешана пячатка: драўляная круглая чашка, вырабленая на такарным станку (77 мм), мае выступ, які сведчыць, што яна закрывалася страчанай сёння крышкай. Чашка заліта чырвоным воскам, у якім адціснуты круглы адбітак пячаткі (40 мм): у цэнтры на картушовай тарчы арол са шчытом на грудзях, падзеленым на чатыры поля, аднак, выявы, якія там былі размешчаны зацёртыя. Над тарчай тры гелмы з каронамі, у кляйнотах: цэнтральнага – палова арла, правага – палова льва, левага – палова грыфа. Вакол тарчы намёт з лісця. Надпіс у абтоку пячаткі падаецца ў два радкі, невыразны, але чытаецца цалкам: “NICOLAVS CHRISTOPHORVS RA||DZIWIŁ D[EI] GRATIA DVX IN OLI~” і пад ім: “CA ET NYESWYSZ COM||ES IN SCHIDLOWIEC ET MIR”. У правым куце дакументу адбіты фіялетава чатырохвугольны (35x15 мм) штамп з надпісам у тры радкі: “Гродненский/ Государствен. Музей/ Фонд № 15187”.

На адвароце дакументу маюцца выцьвілыя і зацёртыя надпісы, якія чытаюцца часткова: “Nadanie ... Włok ... Miastu/ Nieswierzowi od Xięcia Jeo Msci Pana/ Fundatora Sub Anno 1593 de 6. Marca/ Nr 23/ Item Con... .. do budowania/ Ratusza tuz wesrzedzinie/ Nr 4...”.

3. 15.03.1639 г., (Вільня). Пергамін (КП № 5991/11), 60,9x24,1 см, захаванасць дрэнная, верхні край дакументу пашкоджаны, маюцца дзіркі і шматлікія плямы іржы, тэкст чытаецца цалкам. Тэкст:

“WŁADYSŁAW IV. Z BOŻEY LASKJ KROL POLSKJ WJELKJE XJAŻE [LJT]EWSKJE RVSKJE PRVSKJE ŻMVDZKJE/ MAZOWECKJE JNFLANTSKJE SMOLENSKJE SJEWJERSKJE CZERNJHOWSKJE A SZWEDZKJ GOTSKJ VAND[ALS]KJ DZJEDZJCZNY KROL./

Oznaymuiey wszem wobec tym listem naszym komu wiedziec będzie należało. Pokładany był Przed nami list Wielmoznego Canclerza WoXaLo Piskiego etc Starosty Oycom Franciszkanom tamosznym dany w ktorym względem odeyscia od pomi[eni]onych Oycom Pewnych gruntow klasztornych przez commutacyą za przeszłych Rewizorow y zeszłego Starosty,./ Piskiego do tegoz starostwa puszcza w nagrodę Oycom Franciszkanom wioskę odległą od starostwa nazwaną Koszewicze. Jako szyrzey list Wielmoznego Canclerza w sobie ma ktory słowo w słowo taki iest. Albrycht Stanisław Radziwił Xiąże na Ołyce y Nieswieżu Canclerz WoXaLo. Pinski Gniewski Kowienski Tucholski etc Starosta,./ Oznaymuie tym listem moim komu by o tym wiedziec należało. Jz za częstemi supplikami do Jeo Kro: Msci od czasu niemałego tak od bywszego Xiędza Jana Podniesinskiego Gwardyana Oycom Franciszkanow Piskich iako y terazn[ie]yszego Xiędza Angioła Będzina doniesionemi. o zabranie pewnych gruntow przez zeszłego niegdy Pana Ławryna,./ Woynę Rewizora Kro~ Jeo Msci. w odmiarę włok Mieyskich Piskich. a Conuentowi ich odmiany ktora miała bydz wyrownana nie daney. Czyniac dosyc woli y roskazania Jeo Kro Msci. a do sprawiedliwosci się Świętey skłaniaiac, Poniewaz y Antecessor moy zeszły. Wielmozny Jerzy Zbarazski Casztellan Krakowski Starosta Pinski w nagrodę tych gruntow,./ ich klasztornych w pomiare zabranych vstąpił im był wioski Komorą ktora oni od obięcia mego Starostwa Piskiego, rozumieiac ze iuz ta wioska Komory

za tę zamianę dana nie miała od nich odchodzić Confirmatiew na to od Jeo Kro Msci nie mając dzerzeli, a ze tę wioskę Komory słudzy moi przy obięciu Starostwa za daniną Jeo Kro Msci, na mnie iako na starostę od Oycow Franciszkanow odebrali, w czym Oycowie pomienieni Franciszkani niemając krzywdę odnosili, Vczyniwszy w tym pilną inquisitią y pomienioną pomiarę Przez Pana Ławryna Woynę opisaną. przed się w[zi]awszy iż żadna zamiana aby im za to miała bydz dana nieco kazało się. W nagrodę tey zamiany y wio, ski Komor wszech Gruntow Starostwa Pńskiego leżącey Przez Antecessora mego im Oycom Franciszkanom. Vstąpił, wioskę nazwaną Koszewicze odległą od gruntow Starostwa mego między Gruntami Różnych Szlachcicow będącą, a do gruntow tych ze Oycow Hochowskich przyległą i pomienionemu Xiędzu Gwardyanowi Pńskiemu, y braci mniejszey nazwanym Couentuales vstąpił y do possessyiey podałem, którą wioskę Koszewicze Xiądz Gwardyan Terazniejszy objąwszy na się y po nim następujący ze wszystkim Conuentem Swoim tak iako sama w sobie iest. w swey pomierze w starodawnych granicach miedzach ma się z włokami osiadłymi y Pustemi gruntami, Oromi y nieoromem Błotnymi y sianozęcmi y ze wszystkimi Pożytkami y datnemi przychodami, z sianozęcmi za mostem y Rzeką Jasiółdą których ci Poddani wioski Koszewicz między Poddanymi wsi Starostwa mego zdawna zażywaią, Osobliwie pozwalając im na opał DREW suchych leżących z wiadomością Lesniczych y namiest, nika mego tak ze następujących Starostow Pńskich z Borow y lasow Pńskich zażywać bez żadney odemnie y namiestnika mego tak ze następujących Starostow Pńskich y ich namiesników przeszkody Dzierzec y Vzywać y tym iako własnością swą szafować Acz ciz Pomienieni Oycowie Franciszkani s Fundaciey S.pamięci, Krola Kazimierza na Folwarkach Stawku y Sielcu rzeczonych do Starostwa Pńskiego należących zbożem tak Jarzym iako oziminą mieli wytyczną dziesięcinę Tedy za pozwoleniem Jeo K,M z pewnych przyczyn tę Dziesięcinę znosząc z pomienionych Folwarkow. (Wyjąwszy Stytyczow s ktorego annuatim Dziesięcina, Oycow Franciszkanow dochodzić ma zwyczajna) pewną Summę pieniędzy to iest po złotych polskich Dwiescie w kazdym Roku w dzień wniebo wzięcia na Świętszey Panny. Xiędzu Gwardyanowi tego Conuentu Pńskiego od y po mnie następujący Starostowie Pńscy płacić mają y powinni wiecznie będą. Na co, dla lepszey wiary y pewności daię ten mój list pomienionemu Xiędzu Angiołowi Będzinowi Gwardyanowi Franciszkanow Pńskich y wszystkiemu temu Conuentowi s podpisem ręki moiey y s pieczęcią. Działosie w Pńsku Dnia Jedenastego Stycznia Roku Pńskiego Tysiąc szesc set Trzydziestego Dziewiątego, Podpis V tego listu. Albrycht Stanisław Radziwił Canclerz Wo.Xa.Lo. Proszono tedy Nas imieniem Conuentu Klasztoru Pńskiego Reguły So Franciszka Abysmy ten list wyzey inserowany powagą Naszą Krolewską Stwierdzili. My tedy Łaskawie iako do słuszney prozby ich skłoniwszy się pomieniony list we w, szych Punktach Clausulach y Paragraphach Stwierdzamy y nawieczne Czasy approbuiemy tym listem naszym. Który dla lepszey wiary Ręką Naszą Podpisawszy Pieczęć WoXaLo Przycisnąc Roskazalismy. Pisan w Wilnie Dnia XV: Miesiąca Marta Roku Pńskiego MDCXXXIXo/ Vladislaus Rex/ Marcian Tryzna/ Referendarz pisarz Wo/ Xa Lit mp”.

Унізе дакументу на зялёным шоўкавым шнурцы была прывешана ў жалезнай з плямамі іржы бляшанцы вялікая пячатка ВКЛ на чырвоным воску, ад якой захаваліся толькі два кавалкі. На першым відаць фрагмент “Пагоні” пад княжацкай мітрай і левы тарчатрымальнік. Злева вакол яго захаваліся гербы Віленскага ваяводства, “Калюмны” і Северскай зямлі. Фрагмент надпісу ў абтоку: “VLADIS... REX POLONI.../SMOLE.. SEV...”. На другім кавалку відаць частку правага тарчатрымальніка і тры зямельныя гербы: Швецыі, Валыні і Троцкага ваяводства. Фрагмент надпісу ў абтоку: “...IAE SAMOGIT.../ ...WANDAL..... X * etc”.

На левым полі дакументу ў XIX ст. быў зроблены запіс: “По Описи: № «3»”. На адвароце ёсць надпісы XVII–XIX ст.: у правым верхнім куце “року asxn [1668?] мсца июня трыдцатого дня на роках троєцких/ велебный в бозе Его млст ксендзь Станиславъ Себестиян Мощин/ ский кгвардиянь кляштору Пинского том привилей до Акты/ подал,/ Протасович Станислав/ Судя земский Пинский/ ff Godebski podsędek/ уписанный до книг”;

у цэнтры “1639/ кѣ № 56,/ Przywilej po Polsku względem Kosze/ wicz Wioski. także summy dwóch sett złotych/ na Stawek y Sielec Krola Władysława/ No 14/ № «3»”; на правам нижняму краю зацёрты “Roku 1742 msca January piątego dnia ... Sądu personaliter Jm Pan Hre/ hory Boryczewski Regent Ziem Pinski ...ma..cz listem ...rskiego do/ Act R...ych podał./ Franciszek Antoni Szyrma/ Podstarosci G.Ptu Piskiego/ Jozef Kurzeniecki/ Sędzia G Podcz Powtu Pińsk~/ Antoni Orzeszko/ Woiski y Pisarz Gki Pu Pisc/ mp”. У левым верхнім куце маецца шасцікутны ромбападобны фіялетаваы штамп (47x20 мм) з надпісам у тры радкі: “Беларускі Дзяржаўны/ №_____/ МУЗЕЙ”, пад ім простым алоўкам прастаўлены нумар “5991/11” і чырвоным – “6”.

4. 30.06.1639 г., (Вільня). Пергамін (КП № 5991/12), 54,5x32,2 см, захаванасць добрая, тэкст чытаецца цалкам. Тэкст:

“W Ł A D Y S Ł A W/ Cwarty z bożej łaski Krol Polski, Wielkie xze Litewskie, Ruskie Pruskie, Zmudz, Mazo. Jnflant Smolen. Czernihow A Szwedz, Gott. Wandal. Dziedziczny Krol/

Oznaymuiemy tym listem naszym, komuto wiedziec należy, Przełożył Nam Wielebny w Bogu Antoni Sielawa, Archiepiscop Połocki, Witebski, y Mscisławski, na mieyscu naten czas w Bodze przeWielebneo Oyca Rapha,/ ela Korsaka, Metropolity Kiiowskieo, Halickiego, y wszystkieu Rusi będący, Jż Monaster Panien Zakonnych przy Cerkwi S: Troycy w Wilnie wiednosci z Kosciołem S: Rzymskim będących, reguły S: Bazileo zdawna założony, przez/ ich pobożnosc dorozszerzenia wosoby deuoty znaczne przyszedł y przychodzi że za szczęśliweo Panowania Antecessorow Naszych y Nas Samych takie avetie chwały Bozeysie dzieią, wzięwszy scepra ku vgruntowaniu Chwały Boga wszech,/ mocneo y rozszerzenia lednosci S: Vmyslilismy nietylko vczynkom pobożnym ludzi swiątobliwych bydż pomocnemi, Ale y osobliwą łaskę tym pokazowac ktorzysie na chwałę imienia Pańskieo oddaia biorąc ich pod obrone Naszę. A że ten Monaster/ Panien zakonnych, w Wilnie przy Cerkwi S: Troycy będący od Wielebney Panny Wasilissy Barbary Sapieżanki, Wielmożnego niegdy Woiewody Minskiego Corki restaurowany, A od niektorych osob powiększey części nowofundowany, dotąd Confirma/ tiey Naszey niema za wniesieniem do Nas prozby imieniem Wielebney Panny Katarzyny Sapieżanki, Corki Wielmożnego niegdy Pawła Sapiehi Podcancerzeo WoXaLitto starszey teraznieyszey, i wszystkich Panien Zakonnych, Klasztoru tego/ Abysmy wszystkie Prawa Wolnosci. Legata rozných osob klasztorowi Jch Panięńskiemu służące, przykładem inszych Klasztorow Katolickich, ktoremisie prawowierne Duchowienstwo szczyci powagą Naszą stwierdzili y vmocnili. **MY/ WŁADYSŁAW IV**, Z pobożnego ku rozmnożeniu chwały Bożej przedsięwzięcia naszego chętniesię dotey prozby Panien Zakonnych iako słuszney skłoniwszy Fundacyie niżej pomienione mianowicie Jasnie Wielmożnego niegdy/ Leona Sapiehi Woiewody Wilenskigo, Hetmana Wielkieo WoXaLitto, Oszmianę nazwaną Naruszewiczowską od vrodzonego Władysława Naruszewicza Starosty Łozdzieyskiego kupioną, A klasztorowi ich zapisaną fundo/ waną. Wielmożneo niegdy Pawła Sapiehi Podcancerzeo WoXaLitto Folwark Litowaryszki nazwany, Testamentem temu Klasztorowi Legowany. Wielmożney niegdy Anastaziey Tryznianki Zawiszyney Woiewodziney Witebskiey Ka/ mienice nazwaną Szymkowską w Miescie Wilenskim na Ambarach . Stoiącą temuż klasztorowi przyznaną, y innych wszystkich in genere Osob legata dawne y teraznieysze monasterowi ich nadane, Place y Kamienice na ktorých Klasztor/ Panienski stoi powagą naszą krolewską stwierdzamy, y ninieyszym listem approbuiemy y przynich nienaruszenie zostawuiemy: Do tego Kamienice Szaripinską, Stetczynską, Zakrewskich nazwane przytymże Klasztorze Panienskim w tyle,/ na Konskiey vlicy leżące, prawem kupnym wieczystym przez nich iako Monasterowi przyległych nabyte, y iuż w possessy y dzierżeniu ich będące, podczas sądow Trybunalskich, Ziemskich Grodzkich y ziażdow Generalnych y/ Particularnych, od przymowania gosci wszelakiego stanu godnosci y vrzędu także Posłow cudzoziemskich etiam sub praesentiae Nra Regia, respectuiąc na ich szczupłe wychowanie, abysie vyma w czynszach z pomienionych/ kamienic im przychodzących niedziała, y staniem goscinnym pokoy ich zakonny turbowany nie był wiecznie Vwalniamy. Co do wiadomosci wszech wobec y każdemu

z osobna, Dignitarzom, Vrędnikom Osobliwie Wielkim, Nad,/ wornym y trybunalskim Marszałkom, także wrędom Grodzkiemu y Mieyskiemu Wilenskim, teraznieyszym y na potym będącym y inszym wszystkim komu by to należało donosząc, chcemy mieć y roskazujemy, aby tę wszystkie/ kamienice przerzeczonych Panien Zakonnych Reguły S: Bazylego S: Troycy pod władzą y posłuszeństwem przeWielebnego w Bogu Oyca Metropolity teraznieyszego y successorow iego w iedności z S: Kosciółem Rzymskim Katholickim/ będących y wszystkie Fundacye wysz rzeczzone przy tey wolności wcale y nienaruszenie wiecznymi czasy zachowane byli, dla łaski naszej. Na co dla lepszej wiary Ręką sie Naszą podpisawszy Pieczęć WoXaLitew. przy/ cisnąć roskazalismy Dan w Wilnie Dnia XXX Msca Czerwca Roku Panskiego MDCXXXIXo. Panowania Naszego Polskiego VIIo a Szwedzkiego VIIIo Roku +/ Vladislaus Rex/ Marcian Tryzna/ Referendarz WXLit mp”.

Унізе дакументу на чырвоным плецяным шоўкавым шнуры прывешана ў жалезнай з плямамі іржы бляшанцы вялікая пячатка ВКЛ на чырвоным воску, якая часткова выкрышана.

На левым полі дакументу маецца надпіс: “Roku 1718 Msca July dwudziestego dnia Stanqwszy w sądu Tryb. Głnym Litto Jm Pan/ Jan Sylwester Turczynowicz Suszycki Patron ten Przywiley Jkmcі ad Acta podał/ Marcin Oginski kasztelan wnski/ Marszałek Trybu Gł WXLtt/ mp”.

На адвароце дакументу маецца шэраг запісаў XVII–XVIII ст. У левым ніжнім куце: “Confirmatia klasztoru Panien Zakonnych Reguły S: Bazylego w/ Miescie Wilenskim przy Cerkwi S: Troycy będących y libertacye na ka/ mienice”; **вышэй над ім:** “1639 Juny 30/ Confirmacya Fundusz.../ Panien Bazylyanek Wilens./ 1639/ Fasc Imus./ Sit: A No 4to”; уверх па цэнтру: “Anno Dni 1755 Die 7ma Mensis July Coram/ Nobili Officio Consulari Vilnensi Actisq, Eiusdem/ psentibus, Corporendo personaliter Adm Rrdus/ Pater Joannes Ponikowski Orda D:B:M: Procurator/ Causar Conventus Viln ad aedes SSS Trinitaris Ri./ tus Graeco: Vniti Exist Psentes Literas Privilegy/ nomine Religiosarum Virginum Eiusdem Ord:/ D:B:M: Conventus Viln. Cum Jntrofasius Conten/ si, ad Acta Obtulit./ Alexander Kończewski/ Secretarius S:R:M:/ Notarius Vilnensis/ mp/”; **справа трошкі ніжэй ад папярэдняга:** “1639 Junij 30 dattny 1718 July 20 Dnia w Trybunale aktykowa/ ny a 1755. July 7 Dnia w Maydeburyi Wilen ... Aktykowany/ Przywiley Nayjasn Władysława IV. Krola Polskiego Jpannom Bazy/ liankom Wilen utwierdzający Fundusze dany”. **У левым верхнім куце маецца шасцікутны ромбападобны фіялетавы штамп (47x20 мм) з надпісам у тры радкі:** “Беларускі Дзяржаўны/ № _____ / МУЗЕЙ”, пад ім простым алоўкам прастаўлены нумар “5991/12” і чырвоным – “5”.

5. 20.11.1639 г., (Слуцк). Пергамін (КП № б/н), 38,4x26,1 см, захаванасць задавальняючая, тэкст чытаецца цалкам. Тэкст:

“Wymie Boga, w Troicy Świętey, Jedynego. Oyca. y Syna. y Ducha. Świętego: Amen ~/

JA Heliasz z Dobrey Dobrzański. Wiadomo czynię komu by o tym wiedzieć należało. Tak teraznieyszego, Jako y napotym będącego wieku ludziom. Jż co godney Pamięci w Panu Bogu zmarła Niebożka Alexandra/ Mikołaiówna Komarowna Dobrzanska Małzonka moja miła przy dobrej Pamięci będąc y dobrym rozmysłem przed śmiercią swoją Tastament ostatniey woli swey w Roku przeszłym Tysiącnym szescsethnym Trzydziestym Osmym/ Miesiąca Septembra dwudziestego piątego dnia czyniąc. A chcąc to za żywota y po śmierci swey dla odpuszczenia grzechow swoich wieczną Pamiątkie zostawić po sobie aby Jałmużna z iey chudoby Cerkwie Świętey y ubogim co rok/ dochodziła. Mnie w tym Małzonka swego użyła abym rzeczy w tym to Tastamencie według dobrej woli y Pobożnego umysłu iey sprawionym legowane y mianowane wypełnił y Tastamentowi iey dosyć uczynił. W którym to Tasta.,/ mencie swoim Niebożka Małzonka moja legowała mianowicie Summy złotych Polskich Dwiescie do Cerkwie Świętey gdzieby iey ciało leżało takowym sposobem. aby Grunt iaky kupic, albo na pożytek tę pieniądze komu oddać, y/ ten pożytek doroczny od tych Dwuchseth złotych ma sie obracać sposobem nizey mianowanym. To iest Połowice na Cerkiew Świętą, a drugą połowice na ubogie szpitalną przy tey ze Cerkwie Świętey będąc. A Jż Pochowana iest./ Nieboszczka

Małzonka moia w Cerkwie Świętej. w Manasteru Świętej Troicy w Miescie słuckim a w wojewodztwie Nowogrodskim leżącym. Tedy ta summa wiecznemi czasy zostawać ma w porządku niżej opisanym y Pozy:/ tek od niey doroczny iakosie wyszey pomieniło podług ostatniej woli Niebożczki Małzonki moiey tak do tey Cerkwie Świętej iako y na ubogie szpitalną za wiadomością Wielebnego w Bogu Jeo Msci Oyca Samoela Szy,./ cika Zaleskiego na ten czas Archymandryty słuckiego tey że Cerkwie Świętej Manastera Świętej Troicy. A po Jeo Msci y innych Successorow na tąż Archimandrią szczęśliwie nastempuiących ma dochodzić. Przeto dosyć/ Ja czyniąc woli y rozkazniu Małzonki moiey miłej, a upatrując być rzecz pożyteczną y wieczną Jż ta summa legowana w dobrym porządku na potomne y wieczne czasy w całości zostawać y ten pożytek doroczny od,./ niey przychodzący dozorców pewnych mieć będzie. a za tym y Summa nie zginie. Tę summę złotych dwiescie Polskich oddałem za wiadomością przerzeczonego Jeo Msci oyca Archimandryty słuckiego w ręce do O,./ pieki y zawiadywania do Bractwa przy Cerkwie Świętej Preobrażenia Hospoda naszego Jsus Christa w Miescie słuckim będącego. Ktorzy to Jch Msc Panowie Bracia tey Cerkwie S: mają tę summę Kupcowi pew,./ nemu na handel albo komu sami nailepiey będą wiedzieć y rozumieć oddać. Od ktorey summy Dwuchseth złotych pożytku dorocznego po dziesięciu Kop groszy Litthwskich brać mają y ten pożytek dnia dwudziesto/ Siodmego Septembra według nowego Kalendarza. A według starego Siedmnastego dnia tegoż Msca Septembra ktorego dnia Niebożka miła Małzonka moia Panu Bogu Ducha swego oddała wybierać mają. A odebrał,./ szy tego pożytku Kop dziesięć do Cerkwie S: Manastera Świętej Troicy do rąk Jeo Msci Oyca Archimandryty słuckiego połowice oddać zeby tegoż dnia wyszey mianowanego służbę Bożą za niebożkie Małzonkie moię/ odprawiono y w dyptychy wpisana była: A drugą połowicę Jż Szpitała przy Manasterzu słuckim Świętej Troicy niemasz Przeto iuż ktorych będą mieć Bractwo słuckie w szpitalu swoim ubogich Tedy Jch Msc:/ Panowie Bractwo mają to rozdzielić y rozdać ubogim ktorych oni sami naipobożniejszych będą rozumieć, to iest ślepym, chromym, Co sie ma dziać na wieczne czasy. y tey summy ni na żadną insze by naigwał,./ townieysze potrzeby nie obracać y lubo by ktory kolwiek z Jch Mscw oyców Archimandrytów nastempuiących chciał tę summę od Bractwa wziąć do siebie Tedy nie mają iey Panowie Bractwo oddawać ale y owszem/ wiecznemi czasy oną zawiadywać disponując takowym iako sie wyszey pomieniło sposobem: Za którą prace sam Pan Bog wszechmogący wiekuistą w krolewstwie Niebieskim nagrodą Jch Mscm będzie. A kto by/ też śmiał y wazył sie ten fundusz przezemnie sprawiony w iakim kolwiek punkcie naruszyć y według onego Jesli by dosyć nie czyniono y wolą Niebożki miłej Małzonki moiey zgwałcono Tedy takowego kożdego/ na straszny sąd Pansky pozywam. Ktorego to funduszu mego dwa Exemplarze prawnie sprawione napisawszy. Jeden iest oddany do Rąk Wielebnego w Bogu Jeo Msci Oyca Samoela Szycika Zaleskiego Archimandryty słuckiego/ Namiesnika Jasnie Przeoswieconego Przewielebnego w Bogu Jeo Msci Oyca Piotra Mohyły Metropolity Kiiowskiego y wszystkiey Rusi Błahocześciwoho ze. w Wm Xe Littsm: A drugi iest oddany do Bractwa miasta słuckiego przy Cerkwie/ Świętej Preobrażenia Hospoda naszego Jsus Christa będącego od ktorego to Bractwa od Starszych Bracy osobliwa iest dana assecuratio y do rąk tegoż Jeo Msci Oyca Archimandryty słuckiego oddana aby to w porządku y w/ Grzeczney Pamięci zostawało. Co w tym funduszu wyszey opisałosie. A dla lepszey wiary y pewności ten fundusz moy iest ręką moją podpisany y Pieczęcią zapieczentywany. Także y Jch Msci Panow Przyłł odemnie ustnie upro/ szonych niżej na podpisie Rąk imiony mianowanych Rękami podpisany y Pieczęciami przypieczentywany. Działosie w słucku Roku Panskiego Tysiąc Szescseth Trzydziestego dziewiątego. Msca Nowembra dwudziestego Dnia./ Heliasz Dobrzansky/ Ręką swą własną/ Ustnie Proszony Pieczętarz/ Jeremiasz Bogucki ręką/ swą/ Ustnie Proszony Pieczętarz do teo/ funduszu Jan sWida mp/ Proszony pieczętarz do teo funduszu/ wincenty gwidrosky? ręką swey”.

Унізе дакументу на зялёным шоўкавым шнуры прывешаны ў круглых жалезных чашках чатыры пячаткі, на якіх не захаваліся выявы. Першая (26 мм), другая (22 мм) і чацьвертая (21 мм) чашкі былі залітыя чырвоным воскам, а трэцяя (21 мм) – бурым. У левым верхнім куце дакументу адбіты круглы фіялетаваы штамп

(32 мм) з гатычным надпісам у цэнтры пячаткі: “Комитетъ”, а ў абтоку: “Минскій церковный историко-археологическій”. Пад ім пад крэскаю чорнымі чарніламі прастаўлены нумар “1874”, закрэслены блакітным алоўкам. Пад нумарам маецца яшчэ адзін круглы фіялетава штамп (34 мм) з надпісам у цэнтры: “Областной/ МУЗЕЙ”, а ў абтоку: “Комиссариат Просвещен.Белорусск.Республики”. У полі пячаткі над надпісам чырвоным алоўкам прастаўлены нумар “9.”, а пад надпісам – сінімі чарніламі “4947”.

На адвароце дакументу маецца шэраг запісаў XVII–XIX ст. Па цэнтру: “№ 36./ Облѣгъ въчистый на.../ кое чтобъ ежегодно .../ до Архімандрии С.../ про въчно от злот.../ № 18”, злева ад яго: “Облѣгъ чтобы ежегодно/ Платило братство/ Слуцкое отъ 200 зл./ про... Монастырю/ № 59--/ Троицкому по 5 копъ гро-/ шей Литовскихъ”. Уверсе каля левага краю яшчэ адзін надпіс: “Na ten do ... musiałem od JchMCiom Panow Bractwa Przemienienia/ Panskiego Sluckie.. dla wie... ..znych racyi odebrać Kapitału połowę/ Zł sto, a prowizyi za tak wiele lat Zł sto piędziesiąt, y nato Jch Mciom/ wiecznemi czasy nieodzowną dale.. Kwietacyią. Ao 1737 Marca 30 d/ Jozef Oranski ASNMK”.

6. ? 04.1651 г., (Варшава). Пергамін (КП № 6/н), 49,5x31,9 см, захаванасць кепская, маюцца дзіркі, верхні край дакументу пашкоджаны, тэкст з-за стратаў матэрыялу і пашкоджанняў захаваны часткова. Тэкст:

“J O A N N E S C A S J [M] J [R] V S/

DEI Gratia REX Poloniae Magnus DUX Lithuaniae Russiae Prussiae Masouiae Samogitiae [L]ivoniae Smolen' Czernichoui.. Necnon Sveci.. ...rum Vandalorumque/ hareditarius REX. Significamus prnt illustris Nris quorum interest oniuorsio Et siniulis Qu..a..guamuis iam satis abunde cum d... ..i huius Clauum ... gubern.. ...vciaremur circa iraum.../ nem Nram omnia omnium Statuum et Ordinum Regni Nru Subditoru..que Nrorum Jura Priuilegia liberta.. et immunitates confirmatien.. ..amen hustis humilli..is ... cationibus famatorum Thom../ Fiiolczyk ProConsulis Nicolai Jaworek Matthe.. ..kuta Stanislai Szayszak Consulum necnon Melchior.. Bleszcz et Nicolai Firo..cz Scabinorum et Ciuiu.. ..um Viuelinicen..s s..um ko..ip/ iterum expetere et quod gna'br' omnibus fecimus is..tunq in prnti' ysdem facere ron alienum esse d Mtte' Nrae' indicantius. Quapropter tranci..t singula Jura Priuili.. Decreta immunitates liber../ e'xemptiones concessiones donationes e'mptio..s inscriptiones et omnes dardabiles usutent ... consuetudines et gna'lr omnes et singulas praerogatiuas hatque quocunque tenore verborum conscripia/ qua eius valoris esse volumus acsi hic oe verba od verbum inscriptae essentia Serenissimis olim Regibus et Diuis Regni Poloniae ...enaribus N'ris iuste et legitime datas donatos atque .../ iuri tamen commura et legibus Siminis non cun..ria sitam in renere quamae approbandas, confirmandas ratificandas et in...s esse duocibus usi quidem approbamus confirmanus/ ratificanus ..olaramus et inroudms atigo..e.. ..cinio barum literarum N'rarum ...tes easdem ratas firmas vilidsis ...roi..lesciam immutubiles ..mporibus perp..u.. ..sse de.../m vero Generosirzeiewski Venatori/ ...bri tempore ...sten notum esse volumus m...ive ... praenominatos iuis in omn..ciledys uribus praerogatiuis civeri..us ...mm.../ rigo... ..rut... integre ac inuiola.. cumn cuius rei fidem Griesentes manu.. ... subscriptam Sigillo Regni ..mmuni... s...us. Datum in Vars... ../ Mensis Aprilis Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quinqua... Primo Regnorum N'rorum Terciae .../ JOANNE CASIMIRUS REX/ Confirmatio Generalio Jurarum et Pri/ uilegiorum Ciuium Vauehnicenoru'/ Carlls Kadzidlowski/ Secrz Rn'y ...”.

Пад тэкстам пасярэдзіне на белай шоўкавай стужцы была прывешана пячатка, якая сёння адсутнічае.

На адвароце дакументу с правага боку маецца цяжка чытаемы запіс “Productum ... D.Dlustatcibis/ die 25 February Adni 166imo/ No 18 ..im/ 1651 No 13..”. Пад ім размыты фіялетава чатырохвугольны (35x18 мм) штамп з надпісам у тры радкі: “Гродненский/ Обл. Музей/ Фонд № 2”. Каля правага ніжняга краю рукой Ю.Ядкоўскага чорнымі чарніламі прастаўлены нумар “№ 2796”, а ў левым ніжнім

куце простым алоўкам ім жа адзначана прозвішча, верагодна, ахвярадаўцы дакументу: “S.+P T.Banaszkiewicz”.

7. 12.05.1670 г., (Варшава). Пергамін (КП № 9224), 69,4x42,4 см, захаванасць кепская, маюцца плямы і пашкоджанні, ніжні левы вугал памерам 22,7x10,5 мм адрэзаны і страчаны, тэкст не чытаецца на згібах. Тэкст:

“MICHAŁ Z BOZEY ŁASKI KROL POLSKI/

Wielki Xiążę Litewski Ruski Pruski Mazowiecki Zmuydzki Kijowski Wołyński Podolski/ Podlaski Inflantski Smolenski Siewierski y Czerniechowski/

Oznaymuiemy tym listem naszym komu to wiedziec Należy Pokładany był przed Nami list Przywilej Naiasniejszego Krola Jmci Jana Kazimierza Antecessora Naszego na Pargaminie Po polsku pod datą w Samborze dnia XXXo Msca Sierpnia Roku Panskiego MDCLXo/ pisany ręką mianowanego Krola Jmci podpisany Pieczęcią Wielką WXL przy nim zawieszoną zapieczętowany, roborowany zdrowy cały Nienaruszony y zadnego podeyrzenia w sobie nie maiący Na wolności y Prawa Kucharzom Naszym w Oekonomiey Grodzienskiey Mieszkaiącym od Antecessorow/ Naszych nadane służący. Jmienie’ ktorých wniesiony iest do Nas przez Niektorych PP Rad y VrządNIKow Naszych dwornych, przy Nas na ten czas będących, mianowicie Jmieniem Szlachetnych Panasa Ławryna Aksamitowicza y Alexandra Sadowskiego Kucharzow dla potwierdzenia od Nas/ im mianowanego Prawa z Przodka siebie tu wy..wionych prozba abysmy Mocą y powagą Naszą Krolewską pomieniony Przywilej Confirmatyiny stwierdzili zmocnili y approbowali który słowo do słowa wpisuiąc tak sie w sobie ma JAN KAZIMIERZ z Bozey Łaski Krol Pol/ ski Wielkie Xże Litewskie Ruskie Pruskie Zmudzkie Mazowieckie Inflantskie Smolenskie Czernihowskie A Szwedzki Gotski Wandalski dziedziczny KROL Oznaymuiemy tym listem Przywileiem naszym komu to wiedziec należy. Pokładany był przed Nami list Przywilej Naia/ sniejszego Władysława Czwartego Krola Jmci Polskiego y Wielkiego Xcia Litewskiego Pana Brata Naszego Na Pargaminie po Polsku pod datą w Grodnie dnia XXVII Mca Mar[ca] Roku Tysiąc szesc seth trzydziestym trzecim pisany ręką JKMsci y Wielebnego Martiana Tryzny Referen/ darza y Pisarza WoXLo podpisany Pieczęcią Wielką WoXLo przy nim zawieszona, roborowany cały Nienaruszony Niepoydeyrzany; ktorým Krol Jmc’ Władysław Confirmowac raczy Przywilej Krola Jmci Stephana w Grodnie w Roku Tysiąc pięcseth osmdziesiąt wtorym Msca Lipca pierwszego dnia/ Kucharzom Naszym dwornym Na piędziesiąt y szesc włók gruntu, na służbie Kucharskiey w Powiecie Grodzkim we Wsiach do Oeconomiey tameczney należących to iest w Siolach Zdanowicze Kamienny Most Nietecze Radziewicz y Siemierenki nazwanych, takim sposobem nadanych iz kozdy/ Kucharz iedną Włokę ze wszytkiemi do niey przynależnosciami Łakami borami popasami morgami Naddatkami y inszemi własnosciami ma miec na służbie Kucharskiey, a drugą włokę na Czynszu który pod czas pokoju iezeli w domu Siedziec będą według Rewizorskiey Ustawy płacic powinien a iezeli na usłudze Kuchni Na/ szey będzie, lubo Na Woynie lubo gdzie kolwiek tedy od płacenia wolen y im Samym Zonom y dzieciom ich uwalniaiąc ich od wszelakich inszych powinności y owszem roznymi y wyzszeimi od Conditiey prostych ludzi czyniąc, y Nawiązkę im po złotych dwadziestu pięciu Naznacziąc dany y potym Przywileiem Naiasniey/ szego Zygmunta trzeciego Krola Jmci’ Polskiego Pana Oyca Naszego w Roku Tysiąc pięcseth dziewiędziesiątym w Warszawie dnia trzynastego Mca’ Grudnia pisany we wszytkich punctach z tym przydatkiem stwierdzony ze który Kucharz włoki swoje zechce przedac drugiemu takowym ze prawem Tedy mu to wolno będzie/ y wniesiona iest do Nas imieniem Kucharzow Naszych dwornych, to iest Mikołaja Wroblewskiego, Jana Budziłowskiego, Jerzego Bohuszowicza, Pawła Michnierowicza, Łukasza Niecieckiego, Szymona Olechnowicza, Jakuba Siezieniewskiego, Jendzeia Januszewicza, Ostaphieia Sadowskiego Piotra Wroblewskiego y społ/ uczestNIKow ich prozba abysmy takowego ich nadania y wolności Przywilej powagą Naszą zmocnili y stwierdzili, który wpisuiąc słowo w słowo tak sie w sobie ma Władysław czwarty z Bozey łaski Krol Polski Wielkie Xze’ Litewskie Ruski Pruski Mazowiecki Zmudzki Inflantski A Szwedzki Gotski Wandalski dziedziczny/ KROL Obrany Wielki Car Moskiewski, Oznaymuiemy tym listem Naszym komu to wiedziec

należy Jz co Świętey pamięci KROL Jmc' Stephan Antecessor Nasz Przywileiem Swoim pod datą w Grodnie Roku Panskiego Tysiąc pięcseth osmdziesiąt wtorego Msca' July dnia pierwszego Kucharzom Jmionami y przezwiskami w samym/ Przywileiu opisanym y wyrazonym w Starostwie Grodzienskim na Grunciech Krolewskich w siołach Zdanowicze Kamienny Most Nietecze Radzieiowicze Siemierenki Nazwanych mieszkaiącym włok piędziesiąt y szesc na służbie Kucharskiej uwolniwszy y od wszelakich powinności dac y Conferowac raczył naznaczaiać/ y dając z nich kożdemu włokę iedną y Morgi Sianożętne wolne, a z drugiey aby Czynsz do skarbu Naszego podług ustawy rewizorskiej gotowemi pieniędzmi czasu pokoju płacili, A iesli by który z nich w Kuchni Naszey gdzie kolwiek przy bytności Naszey albo tez y na Woynie będzie bywac, tedy y s tey drugiey Włoki od/ Czynszow wolen zostawac ma same tylko służbę Kucharską odprawuiąc nad to iz tenze Świętey pamięci Krol Jmc' Stephan Czyniać ich roznemi od ludzi prostego stanu, Nawiazki kożdemu z nich po Szesciu Rubli to iest po złotych dwudziestu pięciu naznaczyć raczył a potym Świętey pamięci Krol Jmc' Zygmunt trzeci Pan Ociec Nasz/ takowy Przywilej we wszytkim pod datą w Warszawie na Seymie Walnym Roku Panskiego Tysiąc pięcseth dziewiędziesiątego Mca' decembra trzynastego dnia stwierdziwszy przypomienionych włokach y gruntach, tak ze pozytkach iakoz kolwiek nazwanych zdawna do nich przynależących tych ze Kucharow Zony dzieci ich w spokoyny'/ dzierzeniu y uzywaniu zachowac na takowey ze służbie wyzey pomienionej y z tym nadaniem Nawiazki iako sie wyzey opisało bez czynienia zadnych innych nad wzwyż opisane powinności nadac na potomne czasy [w]olnym przedaniem tych ze włok raczył, Tedy doniesiono iest Nam prozba imieniem Jana Niecieckiego/ Mikołaiia Ludwika Kazimierza Alexandra y Woyciecha Budziłowiczow, Harasim[a] Ak[s]amitowicza, Fiedora Norowicza, Adama Augustinowicza, Borysa Wor[o]nowicza Marcina Snarskiego, Jana Mikłaszewicza, H[rehoreg]o Olechnowicza, Piotra Sawosewicza Jerzego Kurklewicza, Mikołaiia Lewka y Andrzejia Sadowskich Jana Mo/ skalewicza Stephana Piotrowicza, Stanisława Jurgielewicza, Wasila Olechnowicza, Szczęsnego Janowicza, Jana Benedykiewicza, Fiłona Barthosewicza, Mikołaiia Woyciechowicza, Ostapka Pawłowicza, Walentego [Korze]nkowicza Michała Hryncowicza, Bartosza Januszowskiego, Tomka Janowicza, Michała Mochance/ wicza Fiodora Philipowicza, y innych wszytkich społuczestnikow ich, abysmy im takowe, na wyzprzerzeczone włoki służące. Mocą y powagą Naszą Krłską' stwierdzili y zmocnili Jakoz y niniejszym listem Naszym Czyniać to na przyczyne Panow Rad y Vrzędnikow Dworu Naszego, a nie mniej maiać Miłosciwy/ wzgląd y baczenie, na Zasługi ich, ktore Nam w expeditiach roznych iako Moskiewskiej pod Smolenskiem y Możayskiem oddawali we wszytkich częściach punctach Conditiach y clausulach wyszey wyrazonych stwierdzamy y zmacniamy, chcąc miec aby przy spokoynym uzywaniu, takowych włok wiecznymi czasy za/ chowani byli Na co dla lepszey wiary ręką sie Naszą podpisawszy Pieczęć WoXLo przycisnąć rozkazalismy Dan w Grodnie dnia XXVII Mca' Maia Roku Panskiego MDCXXXIII Panowania Naszego Polskiego I A Szwedzkiego II Roku Wladislaus Rex. Martian Tryzna Referendarz y Pisarz WoXL'. My/ do słuszney wzwyż mianowanych Kucharzow skłoniwszy się prozby, a nie mniej maiać Miłosciwy wzgląd na wierne stateczne y zyczliwe ich usługi ktore przez tę wszytkie zamieszane lata przy boku Naszym w roznych Obozach y residentiach odprawowali y odprawuią, tak ze na Szkody y straty ktore dla Wiary y Cnoty swej/ od Nieprzyziaciela Moskala Grodno trzymaiącego y spustoszącego na zdrowiu y Maiętności swej odniesli zwyż mianowany Przywilej Naiasnieyszego Władysława Krola Jmci' Polskiego Pana Brata naszego y insze w nim specyfikowane Przywileia, we wszytkich punctach paragraphach Conditiach y Clausulach Powagą/ Naszą Krolewską zmacniamy y stwierdzamy przy wolnym mianowanych włok dzerzeniu uzywaniu, y wyzey wyrazoney nawiazce Kucharzow Naszych Zony y dzieci ich oboiey płci wiecznymi czasy zachowuiemy, z tym obiasnieniem, ze tych włok Swoich Kucharze nie maiać prostym chłopom przedawac ani/ od siebie alienowac ale ieden drugiemu Sami miedzy Sobą przedawac y kupowac mogą. In Super onych domy y włoki ich od wszelakich Ciężarow Zołnierskich, iako to statyi chlebow Stanowisk Noclegow Zabiegow podwod składanek, okupow Przeciągow, y innych wszelakich

exactyi teraz y na potym wolnymi/ czynimy. Na co dla lepszej wiary ręką sie naszą podpisawszy Pieczęć WoXLo przycisnąć rozkazalismy Dan w Samborze dnia XXX Mca' Sierpnia Roku Panskiego MDCLX' Panowania Krolewstw Naszych Polskiego XII A Szwedzkiego XIII' Roku. V tego Przywileiu Confirmatyinego podpis rąk temi/ słowy Jan Kazimierz Krol Andrzej Kotowicz, W tyle u tego z Przywileiu w bok pieczęci Wiszącej Conseruatia Commissarzow, w te słowa Anno Dni' MDCLXII die XVI Ianuary Przed Nami Commissarzami od JKMci Pana Naszego Młlcwgo' do Oekonomiey Grodzienskiey zesłanemi Ten Przywilej był pokładany, kto/ rego w niczym nie naruszając przy zupełney Mocy we wszystkim zachowuiemy Datt' w Krasniku ut Supr' Xdz' Thomasz Uieyski Bisk' Kiiow' Comm' Stephan Wierzbowski Referen' Koronny, Opat Paradis' Kanonik Krakowski Podskarbi Pokoiowy JKMci'. My tedy Michał Krol do wyzprzerzeczoney Ku/ charzow Naszych Dwornych we Wsiach wyzey spiecifikowanych Oekonomiey Naszey Grodzienskiey mieszkających prozby do Nas wniesionej łaskawie się skłoniwszy, Mianowany Przywilej Confirmatyiny Naiasniejszych Krolow Jchmci' Polskich Antecessorow Naszych, im Na starodawne Prawa y wolnosci Nadany we/ wszystkich punctach clausulach paragraphach y Contentach Mocą y Powagą Naszą Krolewską (Inquantum Juris est et usus earum habetur) Stwierdzamy Zmacniamy y approbuiemy volentes vim et robur perpetuae firmitatis habere. A nad to z zalecenia tych ze Panow Rad Naszych względem Zasług onych Naiasniey'/ Antecessorom Naszym oddawane uwazywszy a do takowych y ku Nam zachęcywaiąc usług Umyslilismy za suppliką onych przy ich prawach y wolnosciach dawnych, tak w wyzey w tym Przywileiu spiecifikowanych osob samych iako y potomkow onych successiue in perpetuum Zachowac, ktore puncta z łaski Naszey są takowe, Na/ przod przestrzegaiąc swoich dawnych praw, aby gdy będzie tego potrzeba wyciągała Rzptey' z osmiu włok Pachółka z koniem dobrym powinni stawic y iuz z włoki zadnego dawac czynszu Nie maią poko trwac z tych włok służba Woienna będzie, alias gdy Pachółka Na służbę Woienną wyprawowac nie będą, to z kozdey włoki po zło/ tych trzy płacic maią co rok czynszu. Powtore do tych ze stosuiąc się onych Praw y wolnosci, o zadną rzecz tak Sam Oekonom Grodzienski teraznieyszy y na potym będący iako y substitutowie onego Nikt z onych Nie powinien sądzic do Prawa dwornego pociągac nad dawny onych zwyczaj, do Grodu Grodzienskiego, lubo przed/ Staroste samego Prawem szlacheckim podaniem pozwu czterma Niedziela[mi] przed terminem Roczkow o excess iakowy do Grodu. Potrzecie A my excessu y wystepku przestrzegaiąc tak z Kucharzow N.. ..y ktory popełnił, iako y oni od kogo by iakowę obelgę' otrzymali Nawiazki Za suppliką onych in super/ Kop dwadziescia nadaimey y aby in perpetuum trwało to miec chcemy ..miąc wszelkim insclentiom. Przy tym ze są pokazuie się przed tym z tych Nigdy Mianowanych w Przywileiu Wolnosci yych Kucharzow Naszych Niedawali dziesięciny Xdzu' Plebanowi Kwassowskie' iako nie na/ Zaczym y w tymymi czyniąc te Nasze nadane onym puncta od Nas infirmissimo robure in perpetuum (in quantu' iun Communi ..m.. zachowuiemy, Nie deroguiąc iednak w niczym od Nas destinuowanym potym Rewizorow Na/ [pieczęć] WoXLo przycisnąć rozkazalismy Dan w Warszawie dnia XII: Msca' Maia Roku Panskiego MDCLXX Panowania Naszego Pierwszego Roku/ [Michaelis Rex]/ Confirmatia Prawa wszystkim Kucharzom We Wsiach/ Zdanowicze Kamienny Most Nietecze Radzieiowicze y Siemie/ renki W Oekonomiey Grodz' od Naiasniejszych Antecess'/ Naszych nadane/ Waleryan Stniśł F../ ... Wilen' Pisar..".

На палях злева маецца запіс: *"Roku 1670 Msca' Maia Dwu Dniestego Osmeo Dnia Ten Przywilej .../ Panas Ławren Aksamith Sam od siebie y Jmieniem ynnych uczestnikow .../ swych w tym Przywileiu Mianowanych Do acth Grodu grodzienskiego .../ HS Zaniewsky Namies.. .../ grodzienski..".*

Прывесістая вялікая пячатка ВКЛ не захавалася, ад яе засталіся толькі тры прарэзы.

На адвароце дакументу ў цэнтры маецца ледзь відочны выцьвілы надпіс: *"Ao 1670 ie 3 Juny Przed Nami Commissarzami od Jeo Krłskiey Msci Pana/ Naszego Młciego do Oekonomiey Grodzienskiey zesłanemi Ten Przywilej pod czas re/ uisiey generalney był*

pokładany który zgodny z Inwentarzami .../ w sobie ... Wydawania Czynszem każe płacić Czynszu podług .../ uisiey Commissarskiey ... Inwentarzu z Włoki po złotych 7 grs 15./ raz podług Przywileiu Confirmacyjnego Jeo Krskiey Msci po złotych 3/ ... iako w sobie ma ... Przywilej .../ Alexander K... ../ Wilen Commi/ sarz Regent/ Krzystoph Wodzinski Kanonik Poznanski JKM/ Sekretarz y Commissarz mp". Акрамя яго ёсць яшчэ тры штампы: уверсе чорны круглы (20 мм) штамп з польскім арлом пад каронай, надпіс у абтоку *"*MUZEUM W GRODNIE"*, пад ім рукой Ю.Ядкоўскага чорнымі чарніламі прастаўлены нумары "3026"; унізе злева фіялетава чатырохвугольны (35x18 мм) з надпісам у тры радкі: *"Гродненский/ Обл. Музей/ Фонд № 2142 2130"* (абодва нумары закрэслены); унізе справа фіялетава чатырохвугольны (35x15 мм) з надпісам у тры радкі: *"Гродненский/ Государствен. Музей/ Фонд № 9224"*. Пад ім рукой Ю.Ядкоўскага прастаўлены чорнымі чарніламі *"№ 2757"*, закрэслены пазней накрывж.

8. 30.09.1677 г., (Гданьск). Пергамін (КП № 6/н), 72,9x54,6 см, захаванасць добрая, тэкст добра чытаецца цалкам, акрамя асобных словаў на згібах. Тэкст:

"I O A N N E S T E R T I V S/

Dei Gratia Rex Poloniae Magnus Dux Lithuaniae Russiae Prussiae Masouiae Samogit' Liuon' Volhyn Kyou' Podoliae Podlachiae Smolen' Seueriae Czerniechouiae./

Significamus praesen' Iris Nris quorum interest uniuersis et singulis Reproductas coram Nobis esse lras pargameneas manu Srmi' Sigismundi Regis et Praedecessoris Nri' subscras' Sigilloque pensili communitas continentes in Confirmationem omnium Jurium et Priuilegiorum atque Ordinationem Electionis/ Praeconsulis Ciuitatis Nrae Pysdren' sanas saluas et integras omnique suspicionis [n]ota carentes. Supplicatumque Nobis est ut easdem autoritate Nostra Regia approbare et confirmare dignemur Quarum quidem lrarum tenor sequitur estque talis Sigismundus III Dei gratia Rex Poloniae Magnus/ Dux Lithuaniae Russiae Prussiae Masouiae Samogitiae Liuoniaeque etc' Nec Non Regni Sueciae proximus haeres et futurus Rex Significamus praesen' Iris' Nris' quorum interest, vniuersis et singulis Oblatas et reproductas coram Nobis binas fuisse lras' pargameneas Sigillo Maioris Cancellariae communitas Duu Stephani Regis Antecessor' Nri' manu/ subscras' sanas saluas integras minimique suspectas. Alteras Confirmationem Priuilegiorum Ciuitate Nrae' Pysdren' seruien', Alteras vero concessionem ac donationem certarum libertatum ab eodem D. Stephano Rege eidem Ciuitati datam inse continentes. Supplicatumque Nobis eorundem Ciuium noe' ut memoratas lras' authe' Nra' Regia approbare confirmare ratifi:/ careque dignemur. Quarum quidem series sequitur euismodi In noe Dni' Amen Ad perpetuam rei memoriam. Hos Steps' Dei graa' Rex Poloa' Magnus Dux Lithuae' Russiae Prussiae Masouiae Samogit' Liuon' Nec Non Princeps Transiluae' Significamus Iris hisce Nris' quorum interest Uniuersis tam praesentibus quam futuris Exhibitas Nobis esse lras per quosdam Con/ siliarios Nros' noe' Famatt Proconsulis ac Consulum Ciuitatis Nrae' Pysdren' sub titulis et Sigillis p[o]nsilibus Srmor' olim Diuae memoriae Regum Polonorum et Ducum emanatas, saluas illaesas integras nullique suspicioni obnoxias, continen' in se plurimas immunitates, ordinationes declarationes et libertates ysdem Ciuibus datas et concess' Supplicatumque Nobis/ est ut easdem contentaque illarum hic singillatim ac succincte breuitatis causa specificata autoritate Nra' Regia approbare ratificare et confirmare dignemur Quarum quidem lrarum' praecipuor' articulorum tenor de verbo ad verbum sequitur estque talis Primum per D. Sigismundum confirmatio certarum lrarum' Anno Dni' MDXXV primarum quidem Vladi:/ slai ob expensas ac sumptus per Pysdren' factos camerar' pannor' quot illis placuerint aedifican' pro commod[o]liuili, indeque non alio exactionem conuerten' quam pro commodis eiusdem Ciuitat' propriys perpetuo percipien' concessio Ac item emondi quidquid ydem Ciues' in Ciuitate poterint sicuti de macellis carnificum veleis consimilibus facultas dat[ae] hocque totum a Regali do/ minio Liberum et exemptum factum et in eorum Ciuium usum conuersum Atque item non Venden' pannorum per extraneos in vlnas; simibr' et per Institores absque Ciuili consensu Datae Pysdrae infra Octauas Beati Nicolai Anno Dni' MDCCLXXXVII Aliae lra' in eisdem quibus ob co..bustionem

Pysdren' Priuilegior ea quibus Kalisz et aliae Ciuitates in Regno Vtuntur/ attribuuntur ac in Jus Teutonicum seu Magdeburgen' perpetuo transferuntur Deinde ab omni Jurisdictione omnium Regni Palatinorum Castellatorum Judicum Subiudicum et quorumuis Officialium et Ministerialium eorund..ne coram illis pro quibuscunque rebus et excessibus etiam enormibus tamque magnis quam paruis respondere nec ali/ quas poenas soluere; tantum Ciues et Incolae Pysdren' coram suo Aduocato pro tempore exnti' Aduocatus vero coram Iudicio Prouinciali aut coram Mtte' Regia Iris suae Mttis' euocatus Jure Theutonico Magdeburgen' querulantibus respondere teneatur eximuntur Datae Gnesnae die Dominico post Ascensionis Domini Anno eiusdem MCCCCIIIo per/ Srmm' D.Sigismundum confirmat' Crac' Feria Quinta ante Dnicam' Oculi Anno Dni' MDXXVo Jtem aliae lrae antiquae Henrici quondam Regis Poloniae quibus per Ducem Boleslaum et Regem Praemislonem Jurium concessio approbatur et Villae Rataie Tuley dantur molendini consruendi in fluuio potestas piscatura in eodem fluuio/ syluae prata et omnes prouentus illorum in perpetuum donatur Data Pysdrae Feria Sexta post diem B.Bartholomaei Anno Dni MCCCVI Jtem aliae Vladislai Ducis Cracouiae quibus haereditates Rataie Thuleia Gotrykow Ciesle [etc] et molendinum in Tuleia Ciuitati Pysdren' cum omni Jure in perpetuum dedit et contulit Actum apud/ Pysdry Anno Dni' MCCCXIV die XIVa Calen' Septembris, Jtem aliae quibus Vladislaus Helisabethae Regina Hungariae et Polon' lras' confirmat quibus etiam Ciues et Incolae Pysdren' in ea libertate qua ipsos D. Casimirus prae memoriae Rex Poloae' dotaui et solutione Theloneorum in Strzelno et in Jarocino absoluit et libertauit conseruan:/ tur et ab eis liberantur. Helisabethae lra datae Cassouiae Feria Secunda post Michaelis Anno Dni' MCCCCLXXIIIo Vladislai vero approbatoriae Cracouiae die Punctionis B Mariae Virgs' Anno 1389 Jtem Priuilegium continens ternas lras Primas per Arnoldum datas Gnesnae Feria Sexta ante' Dnicam' Oculi Anno 1387 Secun/ das per Catharinam datas Pysdrae ipso die B. Remigy Anno Dni' 1390 Tertias per Przybyslaum haeredes de Benefice Ciuibus Pysdren' medietatem bonorum eorundem suorum cum omnibus attinentys Venditionis datas Posnaniae Sabbatho post Francisci Anno Dni' 1390 per Srmm' vero olim D Sigismundum Augustum Regem Poloae' Antecesso/ rem Nrum confirmatas Cracouiae Feria Secunda post Dnicam' Cantate Anno 1549 Jtem alias quibus Sigismundus confirmat Vladislai prohibitionem exigendi Thelonei foralis salis seu aliarum quarum cunque solutionum in Regno exigi solitarum aquibus per Antecessores D Casimirum et ipsum D Vladislaum in perpetuum exemptos esse meminit Liberumque eis/ ut sit absque impedimento et exactione per totum Regnum qua velint transire pignoraque illis recepta noe' thelonei restitui mandantur. Datum Calisiae Feria Quinta post Pascha Anno 1433 Confirmacis' eorum data Feria Secunda post Oculi Anno 1440 Jtem alias quibus Casimirus nauigium cassat super Pluma Warta cum Pysdren' suo sumptu pontes/ et aggeres parent rationeque eorum Theloneum certum constituit pontale quod perpetuo in Usus ipsius Ciuitatis donatum. Datum Cracouiae Sabbatho in Vigilia B.Mariae Magdalene Anno Dni 1453 Jtem alias Decretorum quibus D Sigismundus Rex Poloae ex controuersia cum Exactore Thelonei immunes Pysdren' a theloneo et forali/ bus Juniuladislaiuen' fecit Datum Posnaniae Feria Quinta ante Dnicam Jubilate proxa' Anno Dni 1513 Jtem Edictum ne in bonorum Ciuium Ruda Myszakow Jadamierz Wrapczyno borris Ligna incidantur atque in pasqua pecorum quorumuis pascendorum illorum quibus modo se intromittere quisque internus audeat Datum in Pysdry Feria Secunda/ post Dnicam Misericordiae Anno Dni 1535 Jtem alias Sigismundi quibus concedit in perpetuum Cannales siue aquae ductum liberum parare Ciuibus ex piscina Villae Dhusko contigua quod Commissary eo designati absque damno esse inuenerunt, raeque eorum Marcam singulis annis ad Arcem Pysdren' soluere obligantur Cuius tamen noe' D. Capneum/ pratum ex quo Ciuitati soluebatur marca annuatim possidere aiunt Datum Cracouiae Feria Quarta in Crastino Festi Praesentaois' Bmae' Mariae Virgs' Anno 1542 Jtem alias quibus per Srmm' olim D. Sigismundum Augustum omnia Jura Priuilegia lrae' libertates et immunitates per Srmos' Antecess' suos Pysdren' concessae confirmantur Datae Cracouiae/ Feria Secunda post Dnicam Cantate Anno 1549 Jtem alias quibus aedificandi Macelli seu Institae Carnium oblongae penes Macella Ciuilia publico sumptu ubi carnes quolibet die Fori Liberi per Aduenas Lanios Vendi possint et

a' loco solutio medij grossi instituta in Ciuilem usum una' cum Macello ipso incorporata per Sigi:/ smundum Augustum Cracouiae Feria Secunda post Dnicam Cantate Anno 1549 confirmat' Item alias quibus Srmus' Sigismundus Augustus Jura omnia et libertates priuatam et publice' per Srmos Reges Poloae et Antecessores alios suos quocunque Ciuitati Pysdren' concess' confirmat Feria Secunda post Dnicam' Cantate Anno 1549/ Item alias quibus D. Sigismundus Augustus Edictionem fori liberi annualis omnium rerum Venden' Feria Secunda post Dnicam Oculi singulis Annis in perpetuum augendorum Ciuiliu commodorum causa celebran' concessit. Datum Varsauiae in Conuentu Feria Secunda post Festum Trium Regum Anno Dni 1557 Post quarum quidem/ omnium Erarum exhibitionem vti praer..ssum est ydem Consiliary Nri' diligenter Nobis Supplicar.. ut easdem praefinas lras tenoremque illarum et articulos hic breuiter et succincte descros' et specificatos si et in quantum ..re communi non sint contrary nec exequutioni subiaceant in illorumque possone' hactenus permanserint ydem Ciues au/ thoritate Nra' Regia approban' ratifican' et confirman' duceremus vti approbamus ratificamus et confirmamus. illisque robur debitae firmitatis quantum de Jure est apponimus harum testimonio Irarum', quibus in euidentius testimonium Sigillum Nrum' appendi iussimus. Datum Thoruny in Conuentione gnali' Regni die 29 Mensis/ Nouembris Anno Dni' MDLXXVIo Regni Vero Nri' Anno primo Stephs' Rex Alterarum vero Irarum tenor ac series sequitur talis Stephanus Dei graa' Rex Poloae Magnus Dux Lithuae' Russiae Prussiae Masouiae Samogit' Liouoniae Kyouiae Volhyniae Podlachiaeque nec non Transilvaniae Princeps Significamus hisce Nris' Iris/ Vniuersis et singulis quorum interest Quod cum Status et conditio omnium Ciuitatum ac Oppidorum in eo Vel maxime constat si recta in ys teneatur ratio atque norma creandorum et constituen' Magistratum. Quare ut Pysdren' quoque Nrae' Ciuitatis conditioni et rationibus ac incrementes a Nobis prospiceretur concessum illi/ per Nos fuerat ante paucos Anno Priuilegium quo constituebatur modus eligendi et creandi in eadem Ciuitate ProConsulis ac Consulum in perpetuum seruan' Caeterum cum ea ipsa constitutio ac ordinatio non satis adhuc ad rationes Ciuitatis illius accomodata esse Ciuibz Videretur atque propterea Supplicatum/ Nobis esset Communitatis totius Ciuitatis eiusdem noe' ut non nihil iam in quibusdam emendaremus Nos Supplicatione hac Ciuium. praenoatorum' benigne admissa, cupientesque prospectum in omnibus esse eidem Ciuitati rebusque illius ita de Voluntate Nra' constituimus et ordinauimus perpetuo obseruandum vt in eadem Ciui/ tate Pysdren' quemadmodum in reliquis etiam Regni Nri' vnus quotannis eligatur Ciuium Magister siue vti usu dici consuevit Proconsul illi vero adiungantur quinque aly viri quos itidem Consules Vsus appellari obtinuit Eorum autem eligendorum et creandorum haec teneatur ac seruetur ratio ut imprimis a plebe Vniuersa/ seu Communitate tempore consueto quatuor Viri idonei ad obeundum Munus Proconsulis seu Magistri Ciuium commonibus suffragijs eligantur octo vero deinde ad Consulare munus atque isti omnes intra spatium Vnius Septimanae. post Electionem factam Captneo Nro' pro tempore exnti' Veleius Vicario siue Locum tenenti/ debebunt praesentari Qui quidem Captneus seu eius locumteneris tempore itidem consueto hoc est die Festo Sti Michaelis Archangeli peracta Missa matutina descendet ad Praetorium. Ac primum quidem ex quantuor illis viris ad Proconsulare munus electis Vnum Proconsulem qui illi magis idoneus esse. Videbi/ tur designabit Cuibusque' praesentet tres vero reliqui cum alys octo ad Consulare munus electis conuینگentur ita ut Vndecem sint numero. Et ex ys quinque deinde per Captneum siue eius locumtenentem qui similiter idonei magis sibi Velebuntur esse seligentur, et Consulare munus illis demandabitur. Ita vera Electi tam/ Proconsul quam Consules anno integro Magistratum gerent iuramento vti in usu habetur praestito. Et hac quidem ratio quotannis in eligendo praedicto Magratu obseruabitur in perpetuum. neque eius infringendae aut Violandae quisque hominum habebit facultatem. Quoniam vero eodem in Priuilegio Ciuitati praedictae a Nobis concessio/ quintum Nundinarum tempus non satis itidem commode pro Feria Secunda post Conductum Pascha assignatum esse Videtur. aliud igitur magis idoneum petentibus id a Nobis Ciuibz ydem assignauimus atque per praesentes assignamus nimirum

Feriam Secundam proximam quot⁷⁶ gestum Maensibus Ani. Pro quo quidem die/ ac tempore liberum esse volumus cuiusuis generis ac conditionis hominibus (modonon sint eius modi quibus proborum hominum consortio merito sit carendum) ad Ciuitatem praedictam conuenire, in eaque mercan atque et suas res alys venum exponere et ab alys item quae cuiquam Visum fuerit coemere pecora etiam et pecudes/ ac Equos et caeteras res omnes Vendibiles eo adducere ac Vendere et contracus de illis facere. quod tamen citra praedudicium aliarum Vicinarum Ciuitatum fieri debet. Quae vero ex antiquis Nundinis hisce vtilitates et commoda hoc est Foralia prouenient ea Ciues praedicti in vsum publicum Ciuitatis, iuxta prioris-/ Nri' Priuilegy sententiam percipient et conuertent, neque alius quisquam exigendorum Foralium et aliorum prouentuum ex quintis hisce nundinis post expirationem libertatis praeter ipsos Ciues facultatem est habiturus. Quae quidem omnia et singula in Iris' hisce expressa ad omnium quorum interest notitiam deducim[que]/ maxime vero Gnoso' Adamo Sandiuogio a Czarnkow Captneo' Pysdren' modemo et alys pro tempore existen' Captneis eorumque Vicarys seu locumtenentibus mandantes ut quae in Iris' hisce sunt perscripta et Ciuibus praedictis a No[bis] concessa iniuolabiliter obseruent et ab alys obseruari curent, Secus pro debito officiorum/ suorum et graa' Nra' non facturi In cuius rei fidem praesen' manu Nra' subscripsimus et Sigillo Regni Nri' communiri mandauimus. Datum Varsauiae in Conuentione Regni generali die XXV Mensis January Anno Dni' MDLXXXIo Regni Vero Nri' Anno Vo Stephs' Rex Petrus Tylicki Nos itaque Sigis:/ mundus Illus Rex Supplican' eiusmodi Ciuium praedictorum benigne annuen' praesertim lras approban' confirman' et ratifican' esse diximus quimadmodum quidem praesen' approbatus confirmamus et ratificamus in omnibus earum punctis clausulis articulis et conditionibus easque robur perpetuae ac debitae firmitatis quan/ tum de Jure est obtinere Volumus In cuius rei fidem praesen' manu Nra' subscras' Sigillo Regni communiri iussimus Datum Varsauiae in Conuentione Regni generali die XXIV Mensis Decembris Anno Dni MDLXXXIo Regni Vero Nri' Anno Illio Sigismundus Rex Locus Sigilli Regni in cera appressi Laurentius Gembicki/ Nos itaque Joannes tertius Rex memorata Supplicationi annuen' praesertim lras omnes prout in suo textu et tenore continentur non aliter ac sihic de verbo ad verbum inscriptae essent omniaque alia Jura Priuilegia Diplomata in dulta Decreta Rescripta Lauda Sanctiones constitutiones ordinationes Exemptiones pro/ parte Ciuitatis ac Ciuium Pysdren' seruien' in omnibus eorum punctis clausulis articulis et conditionibus Vniuersis nec non Vsus et consuetudines antiquas approban' confirman' et ratifican' esse duximus prout quidem nontantum approbamus confirmamus et ratificamus Verum etiam defectus omnes eorundem Jurium si aliqui/ reperiri possint ex plenitudine potestatis Nrae' Regiae Supplemus decernen' easdem in quantum Juris est vim et robur debitae et perpetuae firmitatis obtinere debere In quorum quidem Jurium et Priuilegiorum suorum supradescrorum' libertatumque in contextu ipsorummet originalium fusius expressarum Vsu et possessione/ ut ydem Ciues totaque Ciuitas Pysdren' quiete et pacifice absque cuiusuis impedimento in perpetuum existant mandamus omnibus et singulis praesertim Vero Captneo' Nro' Pysdren' nunc et pro tempore existen' eiusque Locumtenen' alyisque quibusuis cuiuscunque Status et conditionis hominibus ut ipsos Ciuitatemque Pysdren' circa eadem praesertim/ Jura earumque facultates et immunitates integre et iniuolabiliter conseruent et conseruari ab omnibus curent Et quoniam ex relare' Consiliarzorum Nrorum' pro eadem Ciuitate Pysdren' apud Nos facta percepimus praesertim Jura et libertates in aliqua parte Violari praecipue Vero in eo quod con' praescrum' Priuilegy siue Inhibitionis Srmi' olim Sigi/ smundi Regis de data in Pysdry FERIA Secunda post Dnicam Misericordiae Anno 1535 per quod prohibetur ne quispiam in siluis et borris Villarum Ruda Myszkow Jadamierz et Wrapczyno eiusdem Ciuitatis Pysdren' haereditariarum Ligna et arbores incidere audeat, tam per Captneum Nrum' quam Aduocatum nec non Praepositum Pysdren'/ aliasque personas in Vicinio manentes, praenoatae' syluae excidantur arboresque ex yis in praetatum commodum absque consensu Magiratus euehantur. ac per id Syluae praetactae cum damno Ciuitatis desolentur Proinde memoratum Priuilegium Sigismundi Regis in suo

⁷⁶ Гэтае слова напісана замест зацёртага больш светлымі чарніламі.

robore conseruare Volentes seno et sub refusione omnium damno/ rum causatt et causan' in Vim perpetui edicti et Inhibitionis Nrae' Regiae inhibemus et interdiciamus, tam Captneo Nro quam Aduocato atque Praeposito Ecelae' Parochialis Pysdrensibus, siue eisdem Ecelae' Rectori tam modernis quam in posterum existentibus, alysqe quibusuis cuiuscunque Status et conditionis' hominibus ne in praenoatis siluis Ciuilibus/ arbores et ligna tam pro aedificys quam profoco Valen' absque speciali Magratus Consularis Pysdren' tanqm' haeredum consensu incidere et eadem pro Vsui et necessitate sua euehere siluasque desolare audeant Verum in toto praesentem Inhibitionem Nram' obseruent et obseruari ab omnibus faciant pro graa' Nra In quorum fidem pien' manu Nra' subscriptas Sigillo Regni communiri iussimus Datum Gedani Die Vltima Mensis Septembri' Anno Dni MDCLXXVIIo Regni Vero Nri' Anno IIIo/ Joannes Rex./ Albertus Stan' Brzezinski/ R= Mttis' Scrius' mp".

Унізе дакументу на блакітна-жоўта-чырвоным плецяным шоўкавым шнуры прывешана ў жалезнай з плямамі іржы бляшанцы вялікая пятчатка Польшчы. Яе верхні слой чырвонага воску з адбіткам гербу не захаваўся. У бляшанцы захаваўся толькі буры воск асновы з прадрапанай на ім крацінай.

Злева на палях дакументу захаваліся кепска чытаемыя маргіналіі, якія сцісла перадаюць змест прывілея. На адвароце дакументу маюцца наступныя запісы: у левым ніжнім куце – “*Confirmao' Gnalis Juriu' et Priui/ legiorum Ciuitatis Pysdrensis.*”; у правым ніжнім – “*Joannis 3ty ... approban' / omnia Privilegia anteacta et datio/ Proconsulis praescribie/ 1677mo' / nec non excisio Sylvar' Civitatenorum per/ quimeunque' prohibetur NB videant' Sum:/ marie ibidem Privilegia collecta./ Pod litera X*”. У левым верхнім куце ёсць шасцікутны ромбападобны фіялетаваы штамп (47x20 мм) з надпісам у тры радкі: “Беларускі Дзяржаўны/ № _____ / МУЗЕЙ”, пад ім простым алоўкам прастаўлены нумар “5991/13” і чырвоным алоўкам “1”.

9. 20.01.1679 г., (Горадня). Пергамін (КП № б/н) у выглядзе сшытка, аб'ёмам 4 аркушы, 27,4x35,9 см, захаванасць добрая, тэкст чытаецца цалкам. Тэкст:

[a.1] “J A N T R Z E C I /

z Bożey Łaski Krol Polski W.X.L. Ruski Pruski Zmudzki Mazowiecki/ Kiiowski Wołynski Podol: Podlas: Inflant: Smol: Siewier: y Czerniehowski/

Oznaymuiemy tym listem naszym wszem wobec y kaźde/ mu zosobna komu to wiedziec należy. Produkowany był/ przed Nami Przywiley niżej opisany, ręką Naiasnieyszeo/ Antecessora Naszeo Iana Kazimierza podpisany, y Pieczęcią/ WoXaLitto ztwierdzony Mularskiemu, Ciesielskiemu Garnczar/ skiemu Bednarsk[ie]mu Cechom Grodzinskim służący: Supplikowano Nam/ oraz imieniem Sławetnych Michała Kołedy, Mikołaiia Ka:/ linkiewicza, Stephana Hustanowica, Romana Siemanowicza; Starszych Ce/ chmistrzow pominionych Cechow, ażebyśmy ten Przywiley y zawieraiące się w/ nim Artykuły, powagą Naszą Krolewską potwierdzili. Ktorego to Przywile/ iu sens iest od słowa do słowa taki. Ian Kazimierz Krol Polski Wielkie Xiążę/ Litewskie Ruskie Pru' Mazow' Zmudz' Inflant' Smolen' Czerniechowskie, a/ Szwedzki Gott: Wandski dziedziczny Krol. Oznaymuiemy tym listem naszym/ komu to wiedziec należy. Supplikowali Nam Sławetni Bartłomiey Stephanowicz/ Ian Wołk, Iakub Miedzeszewski, Kondrad Bakcema, Starsi Cechmistrze Ce:/ chu Mularskiego Ciesielskieo, Garncarskieo, Bednarskieo Brukarskieo Strycharskieo/ i innych, swoim y drugih wszystkich Cechowych braci swych, imieniem, iż oni/ maiąc od S:p: Krola Ieo Miei Zygmunta trzeciego, Pana Oyca Naszeo, Confirmatją/ Praw y Artykułow Cechom ich nadanych który przygodnie onym do zachowa/ nia dany w powietrzu zginał a zycząc w porządku pozycie prowadzić Ma/ gistratu Grodzieskiego żądali, aby na miejsce zginionego Przywileiu, Wilkierz/ porządku Artykułow w nim opisanych dali. Do ktorey prozby Magistrat Gro/ dzienski stosuiąc się listem swym autentycznie danym ubezpieczywszy, zezwo:/ lili. Który list Urzędu Grodzieskiego, wpisuiąc słowo do słowa tak się w sobie/ ma Działo się na Ratuszu Grodzieskim na Urzędzie Burmistrzowskim/ Radzieckim Ławniczym przed Nami Thomaszem Łagowskim, Ianem Smia:/ rowskim Burmistrzami Stanisławem Cwikłą

LantWoytem, Grzegorzem Wo:/ robieiwiczem, Ianem Adamowiczem, Ianem Cwikłą, Pawłem Krosniewskim/

[a.1 адв.] Woyciechem Bolinskim Raycami: Matheusem Iabłonowskim, Fedorem Iur:/ giewiczem, Adamem Cwikłą, Foltynem Szulcem Woyciechem Piotrowskim, Pio:/ trem Bogdankiewiczem, Ianem Gibułą, Kazimierzem Petranszewicem Ławnika/ mi Miasta Ieo Kro' Méi Grodna Roku Pan' Tysiąc Szescset Czterdziesteo Piątego/ Dwudziesteo Osmego Mca' Aprila. Przed którym Urzędem Burmistrzowskim/ Radzieckim Ławniczym wzwyż mianowanym, stanąwszy oblicznie Pano=/ wie Mularze, Garncarze, Ciesle, Bednarze, Brukarze, Strycharze, y inni tegoz/ Cechu imionami y przezwiskami szerzey w Regestrze mianowani, zobopolnie/ prosili PP Burmistrzow, Radziec, Ławnikow, Sendykow, aby im Cech dozwoło:/ ny bydz mógł: Urząd Burmistrzowski Radziecki wzwyż mianowany, widząc/ rzecz słuszną y pozyteczną, zabiegając temu aby swowolenstwo w Miescie nie było,/ a Chwała Boża, w Kosciele Bozym, y posłuszenstwo Starszenstwu było, pozwolili/ im Cech miec takowym sposobem. Copią od Cechu albo Miasta Wilenskio tych/ wsztkich rzemiosł, obrzędow Cechowych otrzymali według których bendą zach:/ wani. Co iest do Xiąg Mieyskich Radzieckich Grodzienskich zapisano. U tego/ listu przy pieczęci mieyskiej podpis ręki temi słowy. Adam Iwaniszewski, pisarz/ przysięgły Miasta Ieo Kro' Méi Grodna mpp. I prosili Nas przes niektorych PP:/ Rad y Urzędnikow Naszych, przy boku Naszym behdących, pomienionych Ce:/ chow wyżey wyrazonych, abysmy ten list, w tym Naszym liscie in toto inserowac/ kazali, y Artykuły porządku nastempuiące Powagą Naszą Krolewską appro:/ bowali, y do używania przerzeczonym Cechom nadali. Ktory wpisuiąc w ten list/ Nasz tenor onych takowy. ARTYKUŁ PIERWSZY Naprzod Mistrzowie/ Cechow wyżey pominionych za pomocą Pana Wszechmogącego w Troycy Świętey/ iedynego obiecuia, y oto się starac maia, iako naypilney, aby poddanstwo Naywyż/ szey Zwierzchnosci od Ieo Krolew' Méi w tym Miescie postanowione, według/ Prawa Maydeburskiego posłuszenstwo; poszanowanie przystoine, iako Starszym/ Przełożonym swym oddawac; y w zadne Sady, Urzędy, y co kolwiek według Prawa/ y Przywileiow od Krolow Ich Méi, temu Miastu y Magistratowi nadanych prze:/ ciwnemi nie byli, y owszem posłusznemi bydz maia. ARTYKUŁ DRUGI/ Ołtarz Swoy w Kosciele Farskim bendący maia się starać aby potrzeby onego wszy-/ tkie porządnie sprawowane były: Przy którym u Muru swice maia bydz zawsze,/ y co Niedziela pod czas Eleuatiey Mszy Wielkiej przes iednego Brata na/ to obranego maia bydz zapalane, pod Winą grosza iednego: Kapłana Swego/ mieć postanowili; ktory by według porządku inszych Cechow Msze u Ołtarza/ ich/

[a.2] ich odprawował, tak za żywe iako y umarłe: Na ktorych Mszach wszyscy/ Bracia, za oznaymieniem Młodszeo, z Zonami, z Czeladzią towarzyszami/ swemi powinni bydz pod winą grosza iednego. ARTYKUŁ TRZECI/ Przywilej od Ieo Krolewskiej Méi Pana Naszeo Młci'weo na Cech im nadany,/ ma bydz pilnie, y z uciwoscia w skrzynce Cechowej zachowany. Ktora skrzy'/ ka ma być sama u jednego Starszeo, pod Iurisdictionią Prawa Mieyskiego –/ y Maydeburskiego mieszkaiącego chowana, a u drugich klucze maia bydz/ chowane, ktorych trzy, ma bydz pod winą za nieuszanowanie Kamienia/ Wosku. ARTYKUŁ CZWARTY. To tesz postanowili, Isz co –/ Rok miedzy sobą Starszych Cechmistrzow abrac maia, ktorzy by roboty/ rzemiosł mianowanych pilnowali, rozsądzali, drogosci zabiegając rozpo:/ rządza; Ktorzy tylko Rok sądzic maia, a na drugi rok drudzy obra/ ni bydz maia; Ktorzy to nowo obrani, nie maia w przod Skrzynki od Star:/ szych Cechmistrzow do siebie brać, aż by lidźbę skuteczną, z przychodow/ Brackich Starzy uczynili, pod winą puł Kamienia Wosku A iesli by –/ byli uporni Starsi, y lidźby uczynic nie chcieli, takowych do Urzędu udać/ powinni bendą. ARTYKUŁ PIĄTY Iesli by ktory Towarzysz/ przychodzien z Miasta inszeo chciał się do Cechu wkupic, tedy naprzod ma/ Rok y szesc Niedziel niewychodząc z Miasta u iednego Mistrza robić;/ potym list od urodzenia y nauki gdzie się uczył ma pokazać; przysię:/ gę nowego Mieszczanina przed Pany Radnemi, na Ratuszu wykonać./ y pamietne tak PP Radnym, iako y do skrzynki Cechowej oddac według/ uznania Starszych powinien bendzie: Sztukę nauki swey ma przy Pa:/ nu Radnym y Starszych Bratach na to wysadzonych pokazac: To iest/ ma structure

albo budynek odrysować wzdłuż łokci Dwadzieścia y Czte:/ ry; a wszecz czternascie, na kształt krzyża; potym ma powiedzieć wie:/ le by na tę structurę materiei potrzeba było, a to ma bydź y czynic przy/ Urzędzie y Braci na tym się znaiących. A iesli by sztuki odprawować –/ nie chciał, albo nie umiał, tedy według uwagi Starszych ma bydź karan/ Z którym iednak nowym Mistrzem, iako nayłaskawiey, tak w przyimowa:/ niu prawa Mieyskiego, iako y porządkow Cechowych zachować się powinni/ behdą bez ucisnienia y szkody Nowego Mistrza. Ktory to nowy Mistrz wszy:/ tkim Kolacją sprawic, albo według uznania Starszych do Skrzynki go:/ towym dać. Iesli by się zaś trafiło pod ten czas temuz Mistrzowi Żenić/ się, tedy za iedną zarazem Kolacją y Wesele onych zaprosiwszy odpra:/ wi. ARTYKUŁ SZOSTY Ktory by tesz towarzyszyć Corkę Mistrza/

[a.2 ađb.] ktorego kolwiek Rzemiosła albo Wdowę za Małżonkę poiał, tedy połowę powin:/ nosci tey, którą insi oddaiać dac powinien bendzie. A synowie zas wszyscy, aby się/ cieszyli z wolności Oycowskiey, zadney powinności dawac, y sztuki odprawować/ nie powinni bendą tylko według przemożenia swego, poczesną dla wszytkich Braci/ dać, to iest beczkę piwa: Przysięgę iednak na Mieyskie wykona ma. ARTY/ KUŁ SIODMY Uczeń ktory by się chciał uczyć ktorego kolwiek rzemio/ sła, ma dać po sobie poręczników ktorzy by zaręczyli, iż wiernie ma służyć, a słu/ życ ma przes latt trzy nieprzestaiąc do tego ma mieć list urodzayny: Takowy wy/ uczywszy się rzemiosła Panu Swemu ma podziękować y od wyżwolenia do skrzy'/ ki brackiey według uznania Starszych pamiętne Złotych pułtrzecia dać. A/ Starsi Bracia maia mu dać list z Cechu od nauki y dobrego zachowania. Ten:/ że otrzymawszy list, dla lepszego czwiczienia się w rzemiesle, ma wędrować/ Rok ieden: A ktory by nie chciał wędrować, tedy powinien Złotych Trzy do skrzyń'/ ki dać. ARTYKUŁ OSMY. Zabiegaiąc temu aby we wszytkim/ słusznosc zachowania była, tedy przerzeczonny Cech, na to zezwala zgodnie, y/ to sobie waruie, aby każdy Mistrz nie miał więcey uczniow nad trzech: AR/ TYKUŁ DZIEWIĄTY Schadcę maia mieć przes Dwie Niedzieli/ w domu Starszego, u ktorego Skrzynka z Przywileiami, y ich porządkami ben:/ dzie. Na którą Schadckę młodszy Brat na to wysadzony, kozdemu Bratu znać da:/ pod winą grosza do skrzynki, gdzie zszedłszy się maia radzić, o porządkach =/ Cechowych. y rzemiosłach swych, aby się oszukanie y drogosć niemnożyła: A co kolwiek/ pocciwego y pożytecznego uradzą: tego zaden Brat wyiawiać niema: W trudniey –/ szych y większych sprawach y rządach recurs do PP Radziec mieć powinni bendą/ ARTYKUŁ DZIESIĄTY Waruia tesz sobie Mistrzowie tych Rzemiosł,/ gdy się na pewną godzinę do Cechu zeydą, aby wszelaka ucciwość, między niemi za:/ chowana była, zeby trzezwo przychodzili; A iesli by ktory piiany przyszedł, y bata:/ sy niezgodę między Bracią czynił przed tym nim Sktżynka na stole bendzie, ta:/ kowy nieodpustnie dwa Funty Wosku; toties quoties napomniony nie przestanie/ y nie uhamuie się zapłacić winien bendzie. Nad to iesli by ktory Brat przyszedł do –/ Cechu, a iuż by Skrzynka na Stole była; takowy zaden z bronią przy Skrzynce sie:/ dziec nie ma, ale bron ma oddac pod winą W artykule trzecim opisaną. To tesz/ pod ten czas tey że schadzki ma bydź pilnie zachowano aby Starsi ktorzy Zwierz/ chnosc maia nad młodszeimi, wystempnych karali, a dobrych miłowali, wszelaka/ ucci/

[a.3] ucciwość milczenie, posłuszeństwo i zachowanie, zwłaszcza czasu spraw wyrządzane by:/ ło: Zaden tesz nie należący wtrącać się do sprawy bez pozwolenia Starszych niema. A ie:/ sli się wtrąci, ma dac winy Wosku pułfunta. A ieżliby uparty był, y milczeć niechciał, ta:/ kowy Więzieniem bydź ma karan. Iesliby tesz Brat Brata w Cechu ieden drugiego slo:/ wy zelżył, za łeb wyrwał, piescią uderzył, albo błaħo obraził, taki Winę Urzędowi/ y Cechowi do Skrzynki według uznania Cechmistrzow, płacić powinni bendą. A w in:/ szych do Urzędu Mieyskiego, maia bydź odesłani ARTYKUŁ IĘDENA/ STY Umarłego Brata y Siostrę, y towarzysza, wszyscy Bracia y Siostry rzemiosł/ pominionych, powinni bendą do grobu odprowadzić, y pogrześć, a Ciało sami Bracia/ młodzi niesć maia pod winą dwoch funtow Wosku. ARTYKUŁ DWV:/ NASTY Wdowy osierociałe po śmierci Małżonkow swych zeby mogły mieć/ poratowanie iakie dla wyzywienia, tedy im od Cechu, towarzyszow y Chłopiat/ chowac ma bydź pozwolono, y rzemiosł robic, poki by za mąż nieszła. A iesli by –/ za mąż poszła, tedy Mąż iey ma sie chowac według Szostego. AR/ TYKVL TRZYNASTY Iesli by ktory Mistrz z

kim by robotę zmowił,/ a drugi by mu przeszkodził, chcąc tę robotę sam robić, takowy za przedświadczeniem/ ma Winy zapłacić Kamień Wosku: Iesli by też trafiło się, żeby Mistrz zmowiwszy/ robotę sam zachorzał, albo umarł; tedy sami starsi mają takiego towarzysza Wdo:/ wie dać, który by tej roboty dokńczył, przystawiwszy do niego Mistrza; A który:/ by przeciwny temu był, takowy ma być karan Czterema funty Wosku, toties quo:/ ties napominany robić by nie chciał. ARTYKUŁ CZTERNASTY. To też postanowili iż Cztery razy w Rok na każde suchedni, mają się wszyscy/ Bracia do Cechu zschodzić, tamże koszty do Skrzynki, Quartalne pieniądze po/ groszy sześciu oddać powinni będą, pod winą Cwierci funta Wosku ARTY/ KUŁ PIETNASTY. Żaden Mistrz Mistrza w robocie naganiac, powie:/ iac swoją być lepszą, y owszem, by co szkodnego postrzegł, bratersko przy bra:/ ci napomnieć, przestrzedz, y poradzić jeden drugiemu powinien, pod winą dwu/ Funtów Wosku. ARTYKUŁ SZESNASTY. Towarzysz żaden od Mistrza swojego odstawać niema; az by robotę, którą z nim zaczęnie odrobił, y wy:/ sławił, wyjąwszy jeżeli by mu Pan słusnie nie zapłacił. W czym ma Starszym/ Cechmistrzom opowiedzieć się, y nań o to skarżyć: A Cechmistrze uznawszy ma:/ mają Pana napomnieć. Iesli by zaś zaszkodziwszy uciekł, za takim mają z/ Cechu pisać, y sprawiedliwości dochodzić. ARTYKUŁ SIEDMNASTY/

[a.3 адв.] Żaden Mistrz Rzemiosł mianowanych tu w Mieście robić nie ma, który by się Cechowi nie/ opowiedział, y na mieyskie nieprzysiągł, y owszem takich Urzędem Grodzkim, Mieyskim za/ brać wolno im będzie, wyjąwszy, iesli by się zdarzyło, żeby sami Professorowie tych Rze/ miosł z Miast Wielkich, to jest z Krakowa, Poznania, Lublina, y Wilna tu do Grodna/ przybyli, y robotę robili, takowi od wszelkich powinności, y obowiązków w porządkach:/ opisanych wolni będą; jednak się Urzędowi opowiedzieć y przysięgę wykonać mają./ ARTYKUŁ OSMNASTY To też postanowili iż iesli by iaki przypadek (cze:/ go Boże uchoway), na Miasto albo Ratusz przypadł, żeby szkodę jaką ponosić musieli/ tedy wszyscy Braci, wspólnie naradziwszy się według najwyższego rozumu swego, y na:/ uki rzemiosł swych, ratować powinni będą, pod Winą Kamienia Wosku na każdego./ ARTYKUŁ DZIEWIĘTNASTY. Te wszystkie przychody do Skrzynki przycho/ dzące Cechowej, mają być obracane na potrzebę Ołtarza Cechowego w Kościele Farskim/ Grodzkim będącego, tudzież też na poratowanie Ubogiego y upadłego Brata; na pozo:/ stałe ubogie sieroty, dziatki tych rzemiosł, lat niemające y niedołężne, na Ucciwe pochowa/ nie Ciał Zmarłych Mistrzów Mistrzyń, towarzyszy, iako się pomieniło wyżej W Artyku/ le Jedenastym; z czego Starsi, co rok listbę uczynić powinni będą, według Artykułu Czwar/ teo. Takowy porządek y Artykuły od Mistrzów Rzemiosł Mularskiego Ciesielskiego Garn –/ carskiego, Cegielnickiego, albo Strycharskiego Bednarskiego Brukarskiego Trackiego w Grodnie od/ Cechu naminioneo, y Przez Urząd Woytowski przy obecności Magistratu, przejrzone y dosta:/ tecznie zporządzone wpisane, y do używania pominionym Cechom podane są. My KROL/ za supliką wzwyż pominionych Cechmistrzów rzemiosł Mularskiego Ciesielskiego Bednarskiego Stry:/ charskiego Brukarskiego, Trackiego, porządek pożycia w Artykułach wyżej wyrażonych opisany,/ we wszystkich punktach clausułach paragrafach; y condiciach ich approbowawszy na Wie:/ czne czasy onym nadaemy. Co ztwierdzając ten Nasz Przywilej z podpisem ręki Naszej wła:/ sney y Pieczęcią WoXaLitto onym daiemy. Pisan w Grodnie Roku Pan' MDCLIII Mca' Stycznia/ dnia XU Panów Królestw Naszych Polsko WaSzwed' U roku Ian Kazimierz Krol (LS) Philip Ka/ zimierz Obuchowicz Pisarz WoXaLitto. My tedy Ian Krol, do supliki wzwyż naminio/ nych Starszych y Braci Cechowych Rzemiosł pominionych Malarskiego Ciesielskiego Garn/ carskiego y innych łaskawie się złożywszy, opisane prawa, Przywileje, tym że Cechom służyć ce, potwierdzić y umocnić umyśliśmy, iakoż we wszystkich wyrażonych artykułach y/ punktach, iako prawu pospolitemu nieprzeciwnych, potwierdzamy, niniejszym Przywilejem Naszym, chcąc wagi mieć w potomne czasy niewzruszoney. A dla lepszej wiary, [przy]/ podpisie ręki Naszej, Pieczęć WoXaLitto przycisnąć rozkazaliśmy Dan w Grodnie na Sey/ mie walnym dnia XXo Mca' Stycznia Roku Pan' MDCLXXIX. Panów' Nasze[go]/ UI R[oku]/ Jan Krol/ Confirmatia Przywilej[u dla]/ Mularskiego Ciesielskiego .../ Cechów Grodzkich/ Andrzej Kazimierz Ossowski/ Pisarz WoXaLo mp.

[a.4] [чысты, у правым ніжнім куце простым алоўкам прастаўлена памылковая дата “1629 г.”].

На адвароце 4 аркуша маюцца два штампы: 1) круглы фіялетава (35 мм) з польскім арлом пад каронай, надпіс у абтоку “*MUZEUM W GRODNIE”; 2) круглы чорны (20 мм) з польскім арлом пад каронай, таксама з надпісам у абтоку “*MUZEUM W GRODNIE”, пад ім рукой Ю.Ядкоўскага чорнымі чарніламі прастаўлены нумары “3034” (закрэслены той жа рукой) і “2665”.

10. 10.02.1696 г., (Горадня). Пергамін (КП № 8591), 41,3x27,8 см, захаванасць добрая, толькі адрэзаны ніжні правы вугал памерам 67x64 мм, тэкст чытаецца цалкам. Тэкст:

“+/ Pan Hrehory Romanowski, Pan Mikolay Tarasewicz, Pan Krzysztof Kiskiewicz,/ Pan Ian Sawoniewicz, Cechmistrze Cechu Mularskiego Ciesielskiego Gancarskiego Bednarskiego/ Miasta I.K.Msci Grodna./

Wszem wobiec y kożdemu zosobna Panom Maistrom y Towarzyszom wyż mianowanych Rzemiosł to iest Mularskiego, Ciesielskiego Garncarskiego y Będnarskiego/ gdzie kolwiek będącym, donosim do wiadomosci yż Sławetny **Pan Thomasz Piersicki** Maister Rzemiosła Mularskiego, ktorego za dobrego a cnotliwego Towarzysza, iako lata słusznie wytermi:/ nowanego zapisawszy, Wszytkim P:P: Maistrom y Towarzyszom. Braci wyż mianowanych Cechow y Rzemiosł uprzejmie zaleca, aby za tą prawdziwą z Ce:/ chu wydaną wyzwalaiącego listu testimonia, był wszędzie, za dobrego, cnotliwego, y niwczym dobrej sławy nienaruszonego przyięty szanowany, y acceptowany/ iako dobry, cnotliwy, y umieiętny Towarzysz; na co dla lepszej wiary dania, temu listowi od Nauki y Rzemiosła Wyzwalaiącemu przy podpisie Pana Pisarza/ Cechowego, Pieczęć Cechową przycisnelismy; pisan w Grodnie Die 10. February Anno 1696.31?/ Josephus Antonius Narkiewicz/ euisdem contuberny Notarius. Amore ..mea”.

Прывесістая пячатка не захавалася, ад яе засталіся толькі тры прарэзы. На адвароце дакументу ў ніжнім правым куце маюцца тры штампы: 1) фіялетава чатырохвугольны (35x18 мм) з надпісам у тры радкі: “Гродненский/ Обл. Музей/ Фонд № 1509” (нумар закрэслены накрывж); 2) фіялетава чатырохвугольны (35x15 мм) з надпісам у тры радкі: “Гродненский/ Государствен. Музей/ Фонд № 8591”; 3) чорны круглы (20 мм) штамп з польскім арлом пад каронай, надпіс у абтоку “*MUZEUM W GRODNIE”, пад ім рукой Ю.Ядкоўскага чорнымі чарніламі прастаўлены нумары “3034” (закрэслены той жа рукой) і “2665”.

11. 01.01.1699 г., (Горадня). Пергамін (КП № 9223), 49,9x33,9 см, захаванасць добрая, тэкст чытаецца цалкам. Тэкст:

“AUGUST II. Z BOŻEY ŁASKI KROL POLSKI WIELKIE X:LITEWSKIE./ Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Żmuydzkie Kiiowskie, Wołynskie, Podolskie, Podlaskie, Inflan: Smol: Siewier: Czern: Dziedziczny Xiążę Saski y Elector/

Oznaymuiemy ninieyszym listem Przywileiem naszym komu otym wiedziec należy, iako nam tylko Wszechmocna ręka Boska przy zgodnych oboyga Narodow głosach pod zwierzchność Krolewską/ Państwa te poddała nie tylko Prawa Przywileie y wolności wszystkich stanow w całości zachować, ale też oneż w potomne czasy melioruiąc ztwierdzac y zmacniać usilnie żądamy. dla czego gdy/ nam doniesiono iest przez Panow Rad y Vrzędnikow przy boku naszym rezyduiących Jmieniem sławetneo Thomasza Piersickiego y Jerzeo Wzorkiewicza na ten czas Cechmistrzow y/ wszystkich starszych y młodszych braci Cechu Mularskiego, Garncarskiego, Ciesielskiego Bednarskiego Grodzieńskiego pokorna suplika abyśmy Przywileie y prawa dla porządku Cechu teo/ od **nayiaśnieyszych antecessorow naszych** miłościwie nadane y przed nami pokładane, całe, zupełne żadney w sobie wątpliwości nie maiące powagą naszą Krolewską/ ztwierdzili, zmocnili y approbowali. Jako to pierwszy Przywilei od **Nayiaśnieyszgo Krola Io Mci Stephana** pod datą w Wilnie, dnia II Miesiąca Kwietnia Roku MDLXX/ IX nadaną, Pieczęcią mnieyszey Cancellary W.X.L. zapieczętowany. Drugi od **Nayiaśnieyszgo Zigmunta III** pod datą w Wilnie dnia XXII Miesiąca Luteo Roku/ MDCXX pieczęcią wielką

W.X.L. запечатowany. Trzeci od **nayiasnieyszo Władysława IV** pod datą w Grodnie dnia XXX Miesiąca Maia Roku MDCXXXIII/ pieczęcią mnieyszą W.X.L. ztwardzony. Czwarty od **Nayiasnieyszego Krola Iana Kazimierza** de data w Grodnie dnia XV Miesiąca Stycznia Roku Panskio/ MDCLIII także Pieczęcią W.X.L. ztwardzony. W których to Przywileiach pomienioneo Cechu Mularskio, Garncarskio, Cieśielskio, y Bednarskio, Puncta, artykuły y należyte porządki O:/ pisane, obszerniey wyrażone. My tedy **August Krol** do przerzeczoney suppliki iako słuszney miłościwie się skłoniwszy wzwyż pomienione Przywileie od **Nayiasn: Antecessorow/** nadane y potwierdzone Cechowi Grodzienskiemu Mularskiemu, Garncarskiemu, Ciesielskiemu y Bednarskiemu służące we wszystkich w nich zawieraiących się punctach, clausulach y/ artykułach, paragraphach, condyciach, tak iakoby tu w tym Przywileiu naszym confirmatinalnym opisane y wyrażone były powagą naszą krolewską ztwardzić zmocnić y approbować/ umyśliliśmy, iakoż in quarantum z Prawem Pospolytym się zgadzaia ztwardzamy, umacniamy y approbuiem y w potomne wieczne czasy Mieć chcąc mocą teo Przywileiu naszeo, aby tak ia:/ ko y w inszych miastach w Krakowie Wilnie y Lwowie, Takowesz Cechy Mularskie Garncarskie, Ciesielskie y Bednarskie praerogatiwy maia y onych zazywaią Tenże pomieniony Cech/ Mularski Garncarski, Cieśielski y Bednarski Grodzieński miał y zazywał y Pacholęta odprawiwszy tu w tym Cechu podług porządku y zwyczajui, aby tak iako z inszych Miast wędruiający To:/ warzysze wszędy mieli swoją obierwancyą. Aże częste kroć we dworach y domach Duchownych y szlacheckich mieszkaiący niektorzy Mularze, Garncarze, Ciesle, y Bednarze od Cechowych się/ Contrybucy zbraniaia, zasłaniaiać się Protekcyami szlacheckimi albo Duchownymi tedy powagą naszą krolewską koniecznie mieć chcemy y rozkazuiemy aby takowi Mularze Garn:/ carze Cieśle, y Bednarze tak we dworach y domach mieszkaiący iako y pod czas Seymu albo któreo kolwiek ziazdu naszeo ktorzy kolwiek by się znaydowali do tegoż Cechu Contributy y/ porządku zwyczajneo należeli. J robot żadnych robić nie powinni będą bez powiedzy Cechmistrza y Starszych Braci Cechu teo. Na co dla lepszey wiary Przywilei ten ręką naszą pod:/ pisawszy pieczęcią W.X.L. we wszystkim ztwardzić rozkazaliśmy. Dan w Grodnie w Canceliary naszej W.X.L. Dnia I Miesiąca Stycznia Roku Panskio M.DC.XC.IX Panowania Państw naszych w Roku II/ Augustus Rex/ Confirmacya confirmowanych Praw/ Cechowi Mularskiemu Garncarskiemu Cie:/ sielskiemu y Bednarskiemu Grodzieńskiemu/ służących.”.

Печатка адсутнічае. На адвароце дакументу маюцца тры штампы: 1) у верхнім левым куце фіялетава чатырохвугольны (35x15 мм) з надпісам у тры радкі: “Гродненский/ Государствен. Музей/ Фонд № 9223”; 2) у ніжнім левым куце размыты таксама фіялетава чатырохвугольны (35x18 мм) з надпісам у тры радкі: “Гродненский/ Обл. Музей/ Фонд № 2129” (нумар закрэслены накрыж, а пад ім ад рукі напісана “ГИАМ 9223”); 3) у ніжнім правым куце чорны круглы (20 мм) штамп з польскім арлом пад каронай, надпіс у абтоку “*MUZEUM W GRODNE”, пад ім рукой Ю.Ядкоўскага чорнымі чарніламі прастаўлены нумары “3032” (закрэслены той жа рукой) і “2772”.

Літаратура:

1. Jodkowski J. Muzeum w Grodnie. Zarys dziejów powstania i rozwoju. 1920–1922.– Grodno, 1923.– 36 s.+ Dodatek: Przewodnik tymczasowy.– 7 s.
2. Жмуроўскі А. Мінскі царкоўна-археалагічны музей.// ЭГБ.– Мн.: БелЭн, 1999.– Т.5.– С.196.
3. Клок Л. Беларускі дзяржаўны музей.// ЭГБ.– Мн.: БелЭн, 1993.– Т.1.– С.427.
4. ГДГАМ. Акты паступленняў за 1948–1949 г., спр.1.
5. Adamus J. O herbie miasta Wilna.– Łódź, 1996.– 145 s.

Аляксей Шаланда

Геральдычныя, генеалагічныя і эпиграфічныя крыніцы Беларусі: Горадня (працяг).

У Гарадзенскім Бернардынскім касцёле захоўваецца сярод іншых (Гл.: “ГЛ” № 3–4 за 2001 і № 1–2 за 2002 г.) мармуровая пліта (памеры: 0,7x1,2 м) у памяць Антонія Жараўскага,

падчашага віцебскага. Надпіс на ёй наступнага зместу: “PAMIĄTKA/ chrześcianskiego chwalebного zycia/ wielmoznego jмci pana Antoniego/ ZORAWSKIEGO/ podczaszego Woiewodztwa Witebskiego/ iego Przykładney Pobożności W urzędza/ niu Siebie Wielkiey Gorliwosci Y uprzejmosci/ W rozszerzeniu Y ozdobieniu czci/ BOSKIEY Nieznuzoney Pracy W dobrze/ Czynieniu Bliznim Cnot Więcey/ Uprzejmiej Zostawionych W pamięci/ U BOGA Y Umysłach Współecznych Iak/ Na Tym Kamieniu Wyrytych Takoz Y/ Gorącey chęci Ktora Zawsze Żądał/ Aby od każdego chrześcianina/ Po Śmierci Swoiey Modłami/ Był Wspierany U BOGA”. У

перакладзе гэта гучыць так: “У памяць хрэсціянскага слаўнага жыцця вяльможнага яго міласці пана Антонія Зараўскага, падчашага Віцебскага ваяводства, яго ўзорнай пабожнасці і выхаванню ў сабе вялікай руплівасці і пачцівасці ў пашырэнні і аздабленні хвалы Боскай, нястомнай працы ў чыненні добра бліжнім, цнотаў больш пачцівых з пакінутых у Боскай памяці і ў грамадскай думцы, як на гэтым камені выбітых, так і гарачага жадання, якое заўсёды меў, каб ад кожнага хрэсціяніна пасля сваёй смерці малітвамі быў падтрыманы ў Бога”.

Датуючай інфармацыі на пліце няма. Па сваіх рысах, наколькі можна меркаваць, яна была выраблена недзе ў канцы XVII–першай палове XVIII ст. Пошук Зараўскіх ці Жараўскіх у розных даведніках амаль нічога не даў. Каспер Нясецкі ведаў Зараўскіх гербу “Траска” – вельмі разгалінаваны род у Раўскім і Сандамірскім ваяводствах Польшчы. Аднак, сярод пададзеных там асобаў Антоні, віцебскі падчашы не згадваецца, ды і ўвогуле там няма тых, хто хоць нейкім чынам быў звязаны з беларускімі землямі ВКЛ [1, s.190]. Магчыма, прозвішча Антонія магло гучаць як Журоўскі ці Жураўскі. Нейкі Павел Журоўскі (Жураўскі) у 1690 г. меў адзін дым у Завілейскім тракце Ковенскага павету Троцкага ваяводства ВКЛ [2, s.146]. Але тады Антоні мог хутчэй паходзіць з роду Журоўскіх гербу “Ляліва” з Рускага ваяводства Польшчы. К.Нясецкі згадваў перамышленскага чашніка Станіслава (1667 г.), які пакінуў сыноў: ксяндза Канстанціна Уладзіслава, Станіслава, Адама і Антонія. Пасля апошняга стаіць дата – 1697 г. [1, s.196]. Магчыма, гэта і ёсць наш віцебскі падчашы, аднак, для канчатковага высвятлення асобы, памяці якой была прысвечана пліта, патрэбны дадатковыя даследаванні.

Літаратура:

1. Niesiecki K. Herbarz Polski./ Wyd. J.N.Bobrowicz.– Lipsk, 1845.– T.10.– 202 s.
2. Metryka Litewska. Rejestry podymnego Wielkiego księstwa Litewskiego. Województwo Trockie 1690 r./ Opr. H.Lulewicz.– Warszawa, 2000.– 341 s.

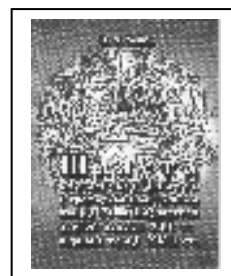
Сяргей Амелька

РЭЦЭНЗІІ

Павел Лойка.

*Шляхта беларускіх зямель у грамадска-палітычным жыцці
Рэчы Паспалітай другой паловы XVI–першай трэці XVII ст.*
Мн.: БДУ, 2002. – 99 с.

Беларуская гістарычная навука няможа парадаваць чытача значнай колькасцю працаў па шляхецкай тэматыцы. Можна ўгадаць толькі артыкулы прафесара Анатоля Грыцкевіча альбо Уладзіміра Мянжынскага. Таму галоўнымі крыніцамі ведаў пра шляхту, яе палітычныя правы і месца ў грамадскім жыцці Вялікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай, з’яўляліся манаграфічныя даследаванні М.К.Любаўскага, М.А.Максімейкі, Ф.І.Леантовіча, І.І.Лапо, У.І.Пічэты,

напісаныя яшчэ ў канцы XIX–пачатку XX ст., альбо працы польскіх навукоўцаў Я.Тазбіра, Г.Віснера, А.Закшэўскага, А.Вычаньскага і інш. Варта таксама згадаць манаграфію ўкраінскай даследчыцы Наталлі Якавенкі “*Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна)*” (Київ, 1993), прысвечаную шляхце Валыні і Кіеўскай зямлі. Натуральна, што па аб’ектыўных і суб’ектыўных прычынах роля шляхты, асабліва з беларускіх зямель, у грамадска-палітычным жыцці ВКЛ у другой палове XVI–першай трэці XVII ст. не была грунтоўна разглежана. Таму манаграфію Паўла Лойкі, прысвечаную дадзеным праблемам, трэбы вітаць як сваечасовую і актуальную.

Невялікая па аб’ёму, але змястоўная, кніга П.Лойкі падзяляецца на тры раздзелы: I. *Стан шляхты беларускіх зямель ў далюблінскі перыяд*; II. *Палітычныя інтарэсы і сацыяльная актыўнасць шляхты беларускіх зямель у апошняй трэці XVI– першай трэці XVII ст.*; III. *Грамадска-палітычная свядомасць шляхты беларускіх зямель*. Як вынікае з назваў раздзелаў, даследаванне П.Лойкі прысвечана важным і цікавым праблемам. Крыніцазнаўчая база даволі багатая: гэта і акты дзяржаўнага заканадаўства, соймавыя канстытуцыі, каралеўскія (перадсоймавыя) лісты, інструкцыі паслам (дэпутатам), павятовыя актавыя матэрыялы, сабраныя ў земскія і гродскія актавыя кнігі, мемуарная і героіка-эпічная літаратура, помнікі грамадска-палітычнай думкі.

У першым раздзеле аўтар разгледзяў працэс і механізмы фармавання шляхецкага саслоўя ў ВКЛ ад часоў Вітаўта да сярэдзіны XVI ст. Дадзенае саслоўе мела аднастайныя правы і абавязкі, але падзялялася на шматлікія групы па маёмасных крытэрыях. Натуральна, што менш заможныя ўвесь час спрабавалі набыць для сябе большых палітычных правоў у параўнанні з магнатамі. П.Лойка падтрымлівае замацаваны ў навуцы погляд, што гэта барацьба вяла да прапольска-унійных настройў сярод сярэдняй і дробнай шляхты. Бо менавіта польскі ўзор грамадскага жыцця, з роўнымі і шырокімі правамі шляхты розных катэгорыяў, быў найбольш знаёмы і прывабны.

Грунтоўным і самым вялікім па памеры з’яўляецца другі раздзел кнігі, прысвечаны палітычным інтарэсам і сацыяльнай актыўнасці шляхты ў другой палове XVI–першай трэці XVII ст. Грамадска-палітычная, унутраная і знешняя сітуацыя спрыялі актывізацыі дзейнасці шляхецкага саслоўя. Першай значнай перамогай сярэдняй шляхты было ўхваленне Жыгімонтам Аўгустам на Бельскім сойме 1564 г. прывілею аб увядзенні дзейнасці павятовых соймаў на ўзор Кароны Польскай. Гэтыя соймы атрымалі назву соймакаў. Такім чынам, шляхецкае саслоўе яшчэ больш кансалідавалася ў межах сваіх паведаў, дзе ў сваіх палітычных і юрыдычных правах сціралася розніца паміж заможнымі, сярэднімі і беднымі шляхцічамі. З другога боку, рэгіянальная шляхта адчула сваю важнасць і значэнне ў дзяржаўных справах.

П.Лойка звяртае ўвагу на адну цікавую акалічнасць, што толькі каля 3,5% “*народу шляхетнага*” займаліся актыўнай палітычнай дзейнасцю. Гэта прыкладна 40–60 асобаў на павет у ВКЛ. Больш глыбокія даследаванні найактыўнейшай часткі шляхты дазваляць нам глыбей пазнаць ментальнасць і псіхалогію беларускага грамадства ў новым часе. Таксама неабходна пагадзіцца з аўтарам, што роля шляхты ў грамадска-палітычным жыцці вызначалася не колькасцю ўдзельнікаў, а сутнасцю праблем, якія яны абмяркоўвалі, ды выніковасцю ўплыву іх думкі на канчатковыя палітычныя дзяржаўныя захады. Паступова шырокае кола шляхты пачынае разам з магнатамі вырашаць праблемы дзяржаўнай бяспекі, адносінаў з Каронай Польскай, Асманскай дзяржавай, Маскоўскім царствам і бунтуючымі казакамі, удасканалвання судовай сістэмы, фіскальнай палітыкі, вайсковай службы і інш. Заўсёды надзённым для шляхты была абарона ўласных правоў перад каралеўскай альбо цэнтральнай уладай, рэлігійныя праблемы, міжэтнічныя дачыненні.

Трэці раздзел кнігі П.Лойкі ў агульных рысах закранае праблему грамадска-палітычнай свядомасці шляхты беларускіх земляў Рэчы Паспалітай у другой палове XVI–першай трэці XVII ст. У першую чаргу кардынальна мяняецца разуменне такога важнага паняцця як “*Айчына–Отчизна*” ад уласнага прыватнага зямельнага надзелу да дзяржавы, якая аб’ядноўвае ўсіх прадстаўнікоў “*народу шляхецкага*”, за пакой і парадак у якой кожны

мусіць змагацца. На жаль, аналізу гэтай рысы свядомасці шляхты аўтарам кнігі прысвечаны толькі сюжэт. З іншага боку, гэта добрая магчымасць да далейшых даследаванняў у галіне фарміравання самасвядомасці насельніцтва беларускіх земляў у сярэднявеччы і новых часах, і не толькі прадстаўнікоў шляхты.

І яшчэ адное. “Модны” сёння наклад у 100 экзemplяраў, якім выдадзена і кніга П.Лойкі адразу робіць яе, на жаль, бібліяграфічнай рэдкасцю.

Генадзь Семянчук

ПЫТАННІ, АДКАЗЫ, КАНТАКТЫ, ІНФАРМАЦЫЯ

Гербы і геральдычныя выявы на гравюрах “Бібліі Рускай” Францыска Скарыны.

Негледзячы на даволі вялікую Скарыніяну [1, с.8–36], застаецца яшчэ шмат спрэчных і маладаследаваных праблемаў, звязаных з жыццём і творчасцю нашага першадрукара. Сярод іх – загадкавыя і нерастлумачаныя да сёння гербы і геральдычныя выявы на гравюрах славутай “Бібліі Рускай”, выдадзенай у чэшскай Празе ў 1517–1519 г. Паміж даследчыкамі няма адзінства нават у тым, як іх называць, бо прапануюцца самыя розныя тэрміны: сыгнеты, клейны, гмеркі, гербы, выдавецкія і нават масонскія (!?) знакі [2, с.296, 490; 3, с.270–272; 4, с.44–59]. На нашу думку, выклікана гэта недаацэнкай беларускімі гісторыкамі магчымасцяў такіх спецыяльных гістарычных дысцыплінаў, як геральдыка, сфрагістыка, вексілагія і генеалогія, у сувязі з чым іх метады даследавання папросту ігнаруюцца. Праўда, трэба прызнаць, што адбываецца гэта ад простага няведання, бо доўгі час пералічаныя спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны знаходзіліся ў Беларусі ў занябаным стане па вядомых прычынах.

Няма таму нічога дзіўнага ў тым, што першым даследчыкам, хто паспрабаваў даць комплексную геральдычную экспертызу гравюрам Ф.Скарыны быў англійскі даследчык Гай Пікарда. У сваёй працы “*Алегарычная геральдыка Францішка Скарыны і кароткі дапаможнік па беларускай геральдыцы*” ён падаў кароткую гісторыю развіцця геральдыкі на беларускіх землях, падлічыў колькасць гравюраў з геральдычнымі выявамі ў пражскіх і віленскіх выданнях (усяго 60), паспрабаваў іх растлумачыць і атрыбутаваць [5]. Трэба таксама адзначыць працы і вядомага беларускага геральдыста Анатоля Цітова, які разглядаючы гербы на партрэце Ф.Скарыны (1517 г.), прыйшоў да высновы, што там змешчаны асабісты шляхецкі герб друкара (злучаныя сонца і месяц), а таксама мяшчанскія родавыя клейны яго бацькі і маці [6, с.98; 7, с.35–36].

На жаль, высновы згаданых вышэй даследчыкаў не пераканалі скарыназнаўцаў. Гэтаму былі дзве прычыны. Па-першае, аргументацыя і Г.Пікарды, і А.Цітова сапраўды не заўсёды была пераканаўчая. Па-другое, занябанне ў Беларусі спецыяльных гістарычных дысцыплінаў прывяло да таго, што такая праблема беларускай гісторыі, як геральдыка Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага (ВКЛ) знаходзіцца ўсё яшчэ на пачатковай стадыі распрацоўкі. Тым не менш, тое, што ўжо сёння вядома ў галіне шляхецкай і мяшчанскай геральдыкі, дазваляе па іншаму паглядзець на геральдычны матэрыял гравюраў Ф.Скарыны. Мэтай нашага даследавання з’яўляецца вызначэнне дакладнай колькасці гербаў і геральдычных выяў на гравюрах пражскай “Бібліі Рускай”, іх поўнае

апісанне, а таксама спроба ідэнтыфікацыі ўладальнікаў.

Як вядома, Г.Пікарда налічыў на скарынаўскіх гравюрах не менш за 14-ць гербаў і гербавых выяў [5, № 5, 1992, с.64]. Аднак, на нашу думку, іх на 5-ць болей – усяго 19-ць. Апішам і разгледзім кожны герб і геральдычную выяву асобна.

1. на тарчы месяц злучаны з сонцам.

Сустрэкаецца на партрэце Ф.Скарыны (1517 г.), тытульным аркушы “Бібліі Рускай” (1519 г.) і іншых гравюрах пражскіх і віленскіх выданняў не меней за 30 разоў [8, с.164]. Выява злучаных сонца і месяца амаль усімі скарыназнаўцамі адносіцца да асобы першадрукара. Як толькі не тлумачылі сэнс гэтай гербавай выявы! Пакідаючы гэтыя тлумачэнні па-за ўвагай [3, с.270–271], адзначым, што мала хто звяртаўся да геральдычнай застаўкі, якая была выкарыстана 4 разы: у кнігах “Песня песням” (1518 г.), “Прамудрасць” (1518 г.), “Левіт” (1519 г.) і “Лічбы” (1519 г.). На ёй падаецца поўная выява гербу Ф.Скарыны: на тарчы месяц злучаны з сонцам, над тарчай гелм без кратаў скіраваны ўлева,

на гелме кляйно́т, у якім паўтараецца тая ж самая выява, што і на тарчы, вакол апошняй намёт з лісця, а на баках – тарчатрымальнікі ў выглядзе пуці, з якіх правы трымае гетманскую булаву, а левы – каралеўскую ляску [2, с.338]. Сам па сабе такі герб шмат пра што гаворыць. Па-першае, адсутнасць кароны сведчыць пра наблітацыю мяшчаніна, якім і з’яўляўся палачанін Ф.Скарына. Па-другое, гелм у профіль сведчыць пра нованаблітаванага, г.зн., што менавіта асабіста наш друкар атрымаў гэты герб [9, с.29; 10, с.48]. Па-трэцяе, характар гербавай выявы быў непасрэдна звязаны з адной са спецыяльнасцяў Ф.Скарыны – астраноміяй і сведчыць пра яго тытул doktora “в науках вызволеных” [2, с.326; 7, с.35].

Адзначым, што выявы сонца і месяца былі даволі папулярныя ў нямецкай прыватнаўласніцкай геральдыцы. Роды Фрэяў (Frey), Гёцаў⁷⁷ (Goetz) і Прэзентаў (Praesent) карысталіся гербамі з выявамі сонца і месяца, праўда, яны не былі злучаны паміж сабой [11, с.42]. Усё гэта дазваляе меркаваць, што наблітацыя doktora мастацтваў Ф.Скарыны наступіла ў межах Святой Рымскай Імперыі, да 1512 г., а не ў Даніі, як мяркуе А.Цітоў [7, с.35]. Канчаткова гэтую праблему высвятліць будзе магчыма пасля вывучэння дакументаў герольдыі CPI пачатку XVI ст. Для параўнання змяшчаем гравюру А.Дзюрэра (1523 г.) з яго асабістым шляхецкім гербам, дзе можна адзначыць пэўныя агульныя з гербам Ф.Скарыны рысы – адсутнасць кароны і скіраваны ўлева гелм без кратаў [12, с.51]. А.Дзюрэр быў наблітаваны імператарам CPI ў 1512 г. і атрымаў герб: у чырвоным полі тры зялёныя гары, на якіх стаяць адчыненыя залатыя дзверы са срэбнаю страхой [5, № 5, 1992, с.70].

Такім чынам, скарынаўская застаўка ўтрымлівае адну з самых ранніх выяў поўных асабістых гербаў наблітаванага мяшчаніна ВКЛ. Вядома, што ў аснове мяшчанскай геральдыкі ВКЛ ляжалі прыватнаўласніцкія знакі-клейны ці гмеркі, якія на ўзор шляхецкіх гербаў змяшчаліся на геральдычнай тарчы [31, с.232]. Асаблівасцю клейнавых гербавых выяў была іх зменлівасць. Паводле прынятых у ВКЛ законаў, бацькоўскі знак без зменаў атрымліваў у спадчыну старэйшы сын, тады як яго браты павінны былі ўнесці ў родавае кляйно пэўныя адрозныя элементы [7, с.35]. На гравюрах “Бібліі Рускай” Ф.Скарыны мы

бачым такую з’яву на прыкладзе так званых “шалюў” ці “катвігападобных” гербавых выяў. Сапраўды, чамусьці ніхто з даследчыкаў, у тым ліку Г.Пікарда і А.Цітоў, не звярнулі ўвагу на тое, што згаданыя “шалі” выступаюць у трох адметных формах (2–4):

2. на тарчы трохканцовы крыж накіталт літары “Т”, які ўпісаны ў трохкутнік, што стаіць вяршыняй дагары, за тарчай тарчатрымальнік – леў.

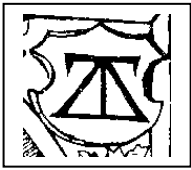

Сустрэкаецца на партрэце Ф.Скарыны (1517 г.). Другі раз мы бачым яго на сцягу з гравюры “Людие Израилевы с полки своими около Божия храма” з кнігі “Лічбы” (далей – “Палкі”) (1519 г.). У першым выпадку згаданы гербік змешчаны справа ад постаці

⁷⁷ Цікава, што нейкі Мікалай Гётц згадваецца сярод выдаўцоў лацінскай “Бібліі” [1, с.118–119].

Ф.Скарыны і, як правільна вызначыў А.Цітоў, належаў бацьку друкара – Луку [7, с.35]. Вынікае гэта з генеалагічнай праграмы партрэта, пра якую ніжэй.

У другім выпадку – на сцягу – згаданы знак мы схільныя аднесці да старэйшага брата

Францыска – Івана Скарыны. У адпаведнасці з правам менавіта ён, як старэйшы сын Лукі [13, с.27], атрымаў у спадчыну бацькоўскі гмерк без істотных змен. Яму ж належаў і наступны амаль ідэнтычны гербик:

3. на тарчы трохканцовы крыж накіталт літары “Т” з насечкамі на верхняй папярочцы, які ўпісаны ў трохкутнік, што стаіць вяршыняй дагары.

Сустрадаецца на гравюрах: “Бог і Майсей”, “Сей ёсць Арон” – кніга “Левіт” (1519 г.), “Узор ківота”, “Узор рызаў”, “Узор ліхтары”, “Узор стала”, “Узор трэбніка” – кніга “Выход” (1519 г.) і інш. З’яўляецца мяшчанскім гербікам Івана Лукіча Скарыны. Скарыназнаўцамі не аднойчы выказвалася думка, што ён дапамагаў грашыма Францыску ў яго друкарскай справе ў Празе [2, с.491]. Наяўнасць яго гербіка на гравюрах выданняў 1519 г. дазваляе меркаваць, што гэтая дапамога адбывалася ў 1518–1519 г. У сувязі з гэтым, выказваліся розныя думкі на конт таго чаму пасля выхаду ў свет кнігі “Прамудрасць” 19 студзеня 1518 г. зніклі надпісы на кнігах “Бібліі Рускай” пра фундатарства Багдана Онкава.

Звычайна гэта тлумачылі або тым, што апошні прыпыніў фінансаванне, або тым, што надпісы псавалі эстэтычны выгляд кніг [1, с.155]. Аднак, з’яўленне гравюраў з гербам Францыска Скарыны і гербікам яго брата Івана сведчыць на карысць таго, што да Багдана Онкава далучыліся іншыя фундатары і не толькі віленскія мяшчане⁷⁸.

4. на тарчы трохканцовы крыж накіталт літары “Т”, у якім канцы верхняй папярочкі закончаны трохкутнікамі вяршынямі ўніз, выходзіць з трохкутніка вяршыняй дагары.

Сустрадаецца на тытульным аркушы “Бібліі Рускай” (кніга “Быццё”) (1519 г.).

Вядома, што Францыск быў малодшым сынам Лукі і братам Івана [13, с.27], а таму кляйно яго мяшчанскага гербіку адрознівалася ад знакаў-клейнаў бацькі і брата. Такім чынам, Ф.Скарына змясціў на тытульным аркушы свае асабістыя шляхецкі герб і мяшчанскі гербик. Тое, што апошні належаў менавіта яму, а не нейкаму таямнічаму памочніку ці, як меркаваў Г.Пікарда, Джону Летоў (Яну Ліцьвіну) [5, № 1, 1993, с.49–50], сведчыць выкарыстанне згаданага гербіку разам з гербам на віньетках віленскіх выданняў [2, с.284].

5. на тарчы доўгі просты (лацінскі) крыж стаіць на трапецыі, з верхніх вуглоў якой выходзяць у правы і левы куты тарчы дзве ляскі, за тарчай тарчатрымальнік – леў.

Змешчаны толькі на партрэце Ф.Скарыны злева ад яго выявы і мяшчанскага гербіка бацькі. Каму толькі не прыпісвалі і як толькі не тлумачылі гэты геральдычны знак-кляйно. Паводле А.Цітова, гербик гэты мог належаць толькі да маці друкара з невядомага мяшчанскага полацкага роду [7, с.36].

Падзяляем гэтую думку, бо, як ўжо згадвалася вышэй, яна вынікае з ідэі партрэта – геральдычна паказаць радавод Ф.Скарыны: асабісты шляхецкі герб, справа гербик бацькі, злева – маці [7, с.36]. Менавіта так складаліся пазней шматчастковыя асабістыя гербы шляхты ВКЛ: у цэнтры на шчыце асабісты герб, справа – герб бацькі, злева – герб маці [9, с.19]. Варта яшчэ адзначыць, што генеалагічная праграма закладзена і ў адную з заставак з “Псалтыру” (1517 г.)⁷⁹ [2, с.338], на якой мы бачым партрэтныя выявы мужчыны і жанчыны ў беларускіх

⁷⁸ Г.Галенчанка таксама адзначаў: “Магчыма, у гэты перыяд [пасля 19.01.1518 г.] Скарына заручыўся ўжо падтрымкай іншых заможных мяшчан на сваёй радзіме (у тым ліку Якуба Бабіча ці Адверніка)” [1, с.155].

⁷⁹ Цікава, што яна была выкарыстана толькі адзін раз – у згаданым “Псалтыры” 1517 г. выдання [2, с.338].

нацыянальных галаўных уборах. Хутчэй за ўсё перад намі твары бацькі і маці Ф.Скарыны. Наўрад ці гэта былі іх дакладныя партрэты, але можна не сумнявацца, што аўтарам малюнку быў сам першадрукар. Увогуле зацікаўленнасць Ф.Скарыны генеалогіяй прасочваецца і ў гравюры “*Сій есть корень Иисеовъ*” з таго ж “*Псалтыру*” (1517 г.) [2, с.303], і ў гравюры з віленскага выдання “*Малой падарожнай кніжкі*” (1522 г.) на тытульным аркушы “*Акафіста магіле гасподняй*” [2, с.172].

6. на тарчы чатырохнялёсткавая ружа з чатырма паднялёсткамі.

Згаданы герб (гербік) сустракаецца толькі на віньетцы ў кнігах “*Іоў*”, “*Прытчы Саламона*” (1517 г.), “*Эклезіяст*”, “*Прамудрасць*” (1518 г.), “*Суддзі*” і “*Прарок Данііл*” (1519 г.) [2, с.27, 38, 53, 63, 101, 164].

7. на сцягу трохкутнік вяршыняй дагары з чатырохнялёсткавай ружай з чатырма паднялёсткамі наверху.

Сустракаецца толькі адзін раз на гравюры “*Палкі*” (1519 г.). На нашу думку, згаданая геральдычная выява непасрэдна звязана з папярэднім гербікам. Г.Пікарда атаясамляе яго з польскім шляхецкім гербам “*Парай*” і звязвае выяву ружы на сцягу са Станіславам ці Отам з Ходча [5, № 6, 1992, с.46]. Аднак, герб “*Парай*” уяўляў сабой у чырвоным полі срэбную пяцінялёсткавую ружу з пяццю лісткамі [14, с.124], а таму адрозніваўся ад згаданай ружы як на тарчы, так і на сцягу. Звяртае на сябе ўвагу наяўнасць трохкутніка, які яўна быў уведзены для адрознення ружы на сцягу ад выявы ружы з віньетки. У сувязі з гэтым, можна меркаваць, што перад намі мяшчанскія геральдычныя выявы, бо менавіта для іх была характэрна зменлівасць. Але каму яны маглі належаць? Ёсць пэўныя падставы для таго, каб звязаць іх з Янам Севярынам і яго сынам Паўлам [2, с.487]. У літаратуры выказвалася думка

аб тым, што Ф.Скарына друкаваў “*Біблію Рускую*” у друкарні Севярынаў [15, с.288]. Варта звярнуць увагу, што Ян Севярын памёр каля 1520 г. і ў гэты ж год Ф.Скарына, як мяркуецца, пакінуў Прагу. З’яўленне сцягу з ружай на трохкутніку на гравюры 1519 г. сведчыць, што ў апошнія гады свайго жыцця Ян перадаў друкарню ва ўласнасць свайму сыну Паўлу (+ 1555 г.). На карысць прыналежнасці згаданых ружаў да роду Севярынаў сведчыць і друкарскі знак (герб?) Паўла Севярына ў “*Бібліі*” 1529 г.: на тарчы вастрыг з трыма (2 і 1) пяцінялёсткавымі ружамі з дзесяццю паднялёсткамі на сцяблінах з дзвума лісткамі, на баках тарчы два анёлы, якія трымаюць над сабой стужку з гатычным надпісам: “*Paweł Seweryn z Kapi hory 1529*” [12, с.211].

Звяртае на сябе ўвагу і форма дзвух пустых тарчаў на той жа гравюры “*Палкі*”. Яны амаль ідэнтычныя з формай тарчы на вышэй згаданым друкарскім знаку Паўла Севярына. Можна меркаваць, што ідэя гравюры “*Палкі*” была наступная: на сцягах былі змешчаны гербы і геральдычныя выявы апякуноў, фундатараў, выканаўцаў і ўладальнікаў пражскіх друкарняў, дзе друкаваўся наклад “*Бібліі Рускай*”. Пустыя ж тарчы сімвалізавалі колькасць гэтых друкарняў – дзве: Севярынаў і Мікулаша Конача [15, с.286, 288]. Адсутнасць нейкіх выяваў на іх можна патлумачыць толькі аўтарскім правам – увесь наклад кнігі належаў Ф.Скарыне.

8. на сцягу выява дзвухгаловага арла.

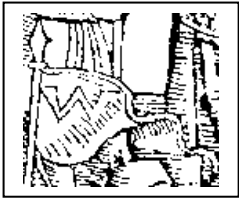

Сустракаецца толькі на гравюры “*Палкі*” (1519 г.). Як слушна пісаў Г.Пікарда: “... фігура двухгаловага арла – гэта добра вядомы герб імператара Святарнай Рымскай імперыі Максіміліяна...” [5, № 6, 1992, с.45; 2, с.342]. Змяшчэнне яго ў “*Бібліі Рускай*” сведчыла як пра месца яе выдання – Чэхію (уваходзіла ў склад CPI), так і пра тое, што апекуном Ф.Скарыны быў сам імператар Максімільян I Габсбург. Ніжэй мы ўбачым, што гэта быў не адзіны манарх, які падтрымаў ідэю друкавання Старога Завету па

“руску”. Сцяг з дзвухгаловым арлом падмацоўвае нашае меркаванне аб тым, што Ф.Скарына быў наблітаваны ў СРІ і, магчыма, тым жа Максімільянам.

9. на сцягу гербавы знак у выглядзе лацінскай літары “W”.

Сустракаецца толькі на гравюры “Палкі” (1519 г.). Адразу трэба адкінуць як

непаразуменне сцверджанне У.Агіевіча, што згаданая выява “...ніякая не літара, а знак-сімвал на сцягу калена Гадавага (або Данавага)” [4, с.32–33]. Відавочна, што перад намі – польскі шляхецкі герб “Абданк” [14, с.35], які належаў, як слухна адзначыў Г.Пікарда, да роду Гаштольдаў [5, № 6, 1992, с.46]. Аднак, ён не вызначыўся да каго менавіта з Гаштольдаў – Альбрэхта ці яго сына Станіслава адносіўся згаданы гербавы сцяг. На

нашу думку, апошні мог належаць толькі Альбрэхту Гаштольду, ваяводзе полацкаму ў 1513–1517 г., а ў 1519 г. – ваяводзе троцкаму (+ 1539 г.) [16, tabl.162]. У сувязі з гэтым, можна меркаваць, што ён быў адным з апекуноў Ф.Скарыны і фундатараў друкавання “Бібліі Рускай”. У 1515 г. Альбрэхт суправаджаў караля польскага і вялікага князя літоўскага Жыгімонта Старога на кангрэс у Вену, выставіўшы разам з Мікалаем Мікалаевічам Радзівілам (+ 1522 г.) сто юнакоў “... навучаных музыцы, адзетых па-маскоўску, па-татарску і па-казацку, якія з рознымі інструментамі, з шаблямі і сайдакамі, у крывых ботах перад імператарам [СРІ Максімільянам] у касцёле заўсёды імшы і вячэрні спявалі, на вялікае здзіўленне іншых народаў, і немцаў і влохаў, якія да таго думалі аб літоўскім народзе як грубым...” [17, № 6, 1992, с.55]. Цікавіўся Альбрэхт Гаштольд і беларускай праваслаўнай культурай – сярод рэчаў, якія ён згадаў у сваім тэстаменце ў 1539 г., быў абраз Маці Божай на дошцы “грэцкага пісьма” [17, № 6, 1992, с.56].

10. на сцягу тры трубы з матузкамі, злучаныя веерам.

Сустракаецца толькі на гравюры “Палкі” (1519 г.). Гэта – польскі шляхецкі герб

“Трубы” [14, с.154], аднесены Г.Пікардой да Мікалая Мікалаевіча Радзівіла, канцлера ВКЛ, удзельніка Венскага кангрэсу ў 1515 г. [5, № 6, 1992, с.50–51]. Аднак, у 1518 г. Мікалаю, першаму з Радзівілаў, Максімільян I Габсбург імператар СРІ надаў тытул князя на Гонядзі і Мядзелі і “...герб яго такім кшталтам перарабіў, гэта значыць, павінен быць чорны арол з крыламі, нагамі і хвостом раскінутымі, з дзюбай адкрытай, трошкі ў левы бок

павернутай і з языкам выснутым, на галаве яго мітра княжацкая, на грудзях тарча, на якой тры трубы паляўнічыя...” [18, с.45]. Змены ў гербе Мікалая не адзначаны на гравюры Ф.Скарыны, а гэта значыць, што ён належаў нейкаму іншаму з тагачасных Радзівілаў: Войцаху, біскупу віленскаму (+ 1519 г.), Яну Мікалаю, заснавальніку галіны Радзівілаў на Алыцы і Нясвіжы (+ 1522 г.), або Юрыю, заснавальніку галіны роду на Біржах і Дубінках (+ 1541 г.) [16, tabl.163]. Апошні – герой бітвы пад Воршай 1514 г., на нашу

думку, найбольш падыходзіць на ролю апякуна Ф.Скарыны і фундатара выдання “Бібліі Рускай”.

11. на сцягу клейнавы знак – страла вастрыём дагары, якая стаіць на дузе канцамі ўніз, пад ёй пяцікутная зорка і месяц рагамі ўверх.

Сустракаецца толькі на гравюры “Палкі” (1519 г.). Перад намі камбінаваная клейнавая гербавая выява беларускага княжацкага роду Астрожскіх [22, с.447], якую мы, услед за Г.Пікардой, звязваем толькі з асобай князя Канстанціна Іванавіча Астрожскага, гетмана вялікага ВКЛ, пераможцы бітвы пад Воршай 1514 г. [5, № 6, 1992, с.48].

12. на сцягу выява кароны.

Сустракаецца толькі на гравюры “Палкі” (1519 г.). Думка Г.Пікарды аб тым, што карона на сцягу належала да дацкага караля Крысціяна II (1481–1559) [5, № 6, 1992, с.47–48], наўрад ці можа быць

Складаны герб
крэўнасці князя
К.І.Астрожскага
паводле
Б.Папроцкага.

прынятая, нават нягледзячы на звесткі аб сакратарстве Ф.Скарыны ў караля Даніі. Больш падставаў бачыць у выяве кароны знак Ягелонаў і, у прыватнасці, польскага караля і вялікага князя літоўскага Жыгімонта Старога і чэшскага караля Людвіка. Да такой высновы прыводзіць аналіз выяў каронаў, якія выбіваліся на дэнарыях і польскіх паўгрошах як у час кіравання Жыгімонта I, так і яго папярэднікаў [19, с.487]. Адсутнасць польскага арла ці “Пагоні” тлумачыцца неафіцыйным характарам падтрымкі друкавання “*Бібліі Рускай*” з боку Жыгімонта Старога. Тое, што вялікі князь літоўскі добра ведаў Ф.Скарыну і спрыяў яму сведчаць пазнейшыя крыніцы [20, с.145–146, 154–155, 156–158].

13. на сцягу тры ляскі, складзеныя накіталт кірылічнай літары “Ж”.

Сустрэкаецца толькі на гравюры “*Палкі*” (1519 г.). Паводле тлумачэння Г.Пікарды,

гэта – польскі герб “*Еліта*” роду Замойскіх [5, № 6, 1992, с.49; 2, с.342]. Аднак, з гэтым цяжка пагадзіцца, бо “*Еліта*” ўяўляла сабой у чырвоным полі выяву з трох перакрыважаных у зорку срэбных дзідаў [14, s.71]. У нашым выпадку няма нават намёку на дзіды.

Няма, таксама, ніякіх падстаў бачыць у знаку, як гэта робіць У.Агіевіч, манаграму імя Ісуса Хрыста, атрыманую “*пры наладжэнні ініцыялаў – літар І і Х*”

[4, с.25]. Відавочна, што перад намі выява мяшчанскага знаку-кляйна.

Ёсць пэўныя падставы звязаць яго з асобай Багдана Онкава, віленскім

радцай. Адзначым, генеалогія роду Онкавых пакуль глыбока не

даследавалася беларускімі гісторыкамі. Звычайна згадваецца толькі сын

Багдана – Марцін Онкавіч, дваранін ЯКМ, які ўжо ў канцы 30–40-х г. XVI

ст. быў шляхціцам [1, с.155]. Трохі далей пайшоў Г.Галенчанка: “*З роду*

Онкавых вядомы таксама Сенька Онкавіч (у складзе рады 1511, 1522 гг.) і,

мусіць, ягоны сын Канстанцін Сямёнавіч Онкавіч (судовы працэс віленскага ваяводы 1552 г.)” [1, с.156]. Цікава, што гербавую пячатку апошняга з 1551 г. апублікаваў А.Цітоў, праўда,

без ніякіх каментароў. Дык вось, герб гэты выглядаў так: на тарчы страла вастрыём уверх

перакрываваная касым крыжам, над тарчай ініцыялы: “*К[остантин] О[нкович]*” [21, с.63, №

38]. Як бачым, адрозніваўся ён ад выявы на сцягу толькі тым, што замест сярэдняй ляскі

была змешчана страла. Для клейнавай мяшчанскай геральдыкі ВКЛ XVI ст., як мы ўжо

адзначалі, падобныя змены не былі рэдкасцю.

14. на сцягу выява злучаных у шахаўніцу трох (2 і 1) квадратаў.

Акрамя гравюры “*Палкі*” (1519 г.), шахаўніца сустрэкаецца яшчэ на

гравюры “*Дыцера фараонова знашла отрока*

Мойсея у воде” (1519 г.) у кнізе “*Выход*”. Тут яна

змешчана на ручніку на які абапіраецца фараон,

выглядаючы з вакна вежы. Тлумачэнне

Г.Пікардой гэтай выявы як гербу “*Карчак*” яўна памылковае [5, № 6, 1992,

с.48–49], бо апошні выглядаў зусім інакш: у чырвоным полі тры срэбныя

ўрубы адзін над адным са скошанымі зверху ўніз краямі [14, s.80]. Каму

належала згаданая выява не вядома. Спробу ідэнтыфікаваць мяркуемую асобу мы зробім

ніжэй.

15. на сцягу выява зоркі Давіда.

Сустрэкаецца толькі на гравюры “*Палкі*” (1519 г.). Не прымаючы версію Г.Пікарды,

што гэта – герб “*Пяцірог*”, зноў жа з-за істотных адрозненняў паміж

згаданымі выявамі [22, s.862], як перспектыўную можна разглядаць

яго гіпотэзу аб сувязях Ф.Скарыны з жыдоўскай грамадой у ВКЛ і,

асабліва, з Міхелям і Абрагамам Есіфовічамі [5, № 6, 1992, с.50]. Тут

варта звярнуць увагу на канец 4-ай кнігі “*Царствы*”, дзе ў калафоне

па баках пасляслоўя адбітыя чатыры літары: “*ЕМ//СЛ*”. Г.Лебедзеў аднёс іх да нейкіх

усходнеславянскіх наборшчыкаў Ф.Скарыны, звязаўшы “*манаграму*” “*ЕС*” з Ескам

Сцяпанавічам [15, с.287]. Аднак, перад намі тыповыя ініцыялы, якія ў шляхецкай

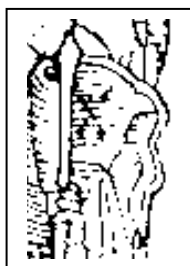

геральдыцы ВКЛ размяшчаліся вакол гербу і служылі для ідэнтыфікацыі ўладальніка. Ініцыялы звычайна чыталіся зверху ўніз і справа налева, пры гэтым спачатку падаваліся першыя літары імя і прозвішча, а потым – пасады [5, № 2, 1993, с.61]. У сувязі з гэтым, парадак расшыфроўкі “ЕС” і “ЛМ”, які прапанаваў Г.Лебедзеў, наўрад ці магчымы⁸⁰. Верагодны або “ЕМСЛ”, або ў адваротным парадку – “МЕЛС”. Наша версія: “М[іхель] Е[сіфовіч] Л[ітоўскі] С[карбнік]”. Пасада скарбніка літоўскага ці гаспадарскага фіксуецца ў ВКЛ з канца XV ст.: у 1486–1488 г. яе займаў львоўскі жyd Ісачка [24, s.182]. Інфармацыя аб тым, хто быў скарбнікам напачатку кіравання Жыгімонта Старога – няпэўная, а ў 1528–1532 г. ім з’яўляўся Андрэй Станковіч (Станкевіч) [24, s.182]. Вядома, што ў 1508 г. Міхель Есіфовіч быў пінскім мастаўнічым [25, Т.9, s.92], а ў прамежку з 1508 па 1519 г. мог займаць пасаду скарбніка. Тым больш, што яго родны брат Абрагам у 1510–1519 г. быў падскарбіям земскім ВКЛ [25, Т.9, s.90]. Цікава, што Абрагам у 1518 г. за год да сваёй смерці ахвяраваў царкве Святога Мікалая ў Вільні старажытны рукапіс стараславянскага “Псалтыру”, “*na którego pierwszej stronicy polecił wymalować herb swój, przedstawiający Leliwę, w otoczeniu czterech innych (Orzeł, Topacz, Topór, Lis), a w koło zamieścić początkowe litery swego imienia. Na drugiej stronie psalterza znajduje się dedykacja, poczynająca się od słów: Ja sługa Boży, na chrzcie Jan, a nazwiskiem Abraham Józefowicz, podskarbi etc.*” [25, Т.9, s.92].

У адрозненне ад свайго хрышчонага роднага брата, атрымаўшага набілітацыю і герб “Ляліва” на віленскім сойме 1507 г. [26, s.62; 25, Т.9, s.90], Міхель, як няхрышчаны, не меў на яго правоў, а таму на сцягу з гравюры “Палкі” была змешчана “зорка Давіда”. Толькі 20.IV.1525 г. у Кракаве ён, ужо толькі як мытнік берасцейскі, але так і не прыняўшы хрост, быў набілітаваны з тым жа гербам. Памёр Міхель Есіфовіч у 1533 г. [26, s.81; 25, Т.9, s.91–92].

16. на сцягу клейнавы знак у выглядзе касога крыжа.

Сустрэкаецца толькі на гравюры “Палкі” (1519 г.). Версія Г.Пікарды, што гэта знак

караля польскага і вялікага князя літоўскага Жыгімонта Старога – “чырвоны крыж на белым полі” (крыж Святога Юрыя) ці “Святы Крыж” [5, № 6, 1992, с.42–43], не можа быць прынятая з-за істотных адрозненняў, якія мае змешчаны на сцягу крыж. Сцверджанне У.Агіевіча, што “Знак Х (на сцягу Асеравага калена) ... увасабляе як Хрыста, так і крыж, так і старадаўняе напісанне літары “таў” ” [4, с.26] нічога не тлумачыць. На самой справе, размяшчэнне сцягу з касым крыжам у “авангардзе”, каля сцягоў з выявамі Францыска і Івана Скарынаў, можа сведчыць толькі аб прыналежнасці знаку

да блізкага паплечніка друкара з нейкага мяшчанскага роду. Ім мог быць і Якуб Бабіч, гербік якога пакуль невядомы. Аднак, ёсць пэўныя падставы звязаць змешчаны на сцягу клейнавы знак з віленскім мяшчанскім родам Зарэцкіх. Па-першае, таму, што Зарэцкія пазней працягвалі друкарскую справу ў Вільні і, як мяркуюць скарыназнаўцы, выкарыстоўвалі некаторыя скарынаўскія матэрыялы [1, с.159]. Па-другое, з 1566 г. вядомы шляхецкі герб Івана Сямёнавіча Зарэцкага, скарбніка ЯКМ літоўскага ў 1556–1584 г. [24, s.182–183]: *на тарчы ўзняты леў, а ў правым верхнім куце дзве стралы вастрыямі ўніз, складзеныя ў касы крыж* [27, s.368]. Менавіта гэты апошні клейнавы стрэлавы знак дазваляе меркаваць, што касы крыж на сцягу належаў да роду Зарэцкіх: або да бацькі Івана – Сямёна Стэфанавіча Зарэцкага, у 1538, 1544 і 1550 г. сябры віленскай рады, або, што больш магчыма, да яго дзеда Стэфана [1, с.159, 273–274]. Апошні, верагодна, згадваецца ў 1521 г. як Стэфан Сырамятнік, віленскі радца [1, с.271].

17. на сцягу выява вузла галавой улева, злоўленага ў пятлю.

Сустрэкаецца толькі на гравюры “Аблога” (1518 г.). Звычайна гэтую

⁸⁰ Як казус трэба разглядаць спробу расшыфроўкі ініцыялаў У.Агіевічам. Ён убачыў тут яшчэ адзін Скарынаў “рэбус”: “Е[сць] С[лова!] Дзякавацьма шчодрасці Бога! Л[юдзі,] М[ысліце!/]” [23, с.130]. Шаноўны аўтар не ўлічвае, што надпіс: “То фео харитас”, але без ініцыялаў “МЕЛС” ёсць яшчэ і ў пасляслоўі да кнігі “Ісус Навін” (1518 г.) [2, с.90].

гербавую выяву звязваюць беспадстаўна з асобай жонкі Жыгімонта Старога Бонай Сфорца. Аднак, родавы герб апошняй уяўляў сабой *каранаванага вужа, які праглынае дзіця* [22, s.56]. У сувязі з гэтым, вуж на сцягу належаў да іншай асобы. Спробу яе ідэнтыфікацыі мы зробім ніжэй.

18. на тарчы пустое поле.

Сустракаецца на тытульным аркушы “*Бібліі Рускай*”, а таксама на застаўцы з кнігі “*Эклезіяст*”. У першым выпадку, відаць, сапраўды мы маем намёк на аўтара Старога Завету – Бога [5, 1993, № 1, с.41–42]. У другім – пустыя тарчы сімвалізавалі дзве пражскія друкарні, як і на гравюры “*Палкі*”.

19. клейнавы знак у выглядзе перакуленага доўгага простага (лацінскага) крыжа, увенчанага касым крыжам.

Сустракаецца адзін раз на ініцыяле “*Ч*”. Дзіўна, што ніхто са скарызнаўцаў не паспрабаваў патлумачыць згаданы знак і высветліць каму ён мог належаць. Адначым, што перад намі – яшчэ адзін мяшчанскі гмерк нейкага блізкага памочніка Ф.Скарыны. Размяшчэнне яго на ініцыяле з’яўляецца падказкай, што гэты чалавек быў залатаром, які выразаў для “*Бібліі Рускай*” кірылічныя ініцыялы і, магчыма, нават некаторыя гравюры. Вядома, што майстар-залатар, “*які мог зрабіць добры сыгнет, фактычна быў прафесійна падрыхтаваны да ксілаграфічных, гравіравальных, друкарскіх прац, вырабу матрыц, пунсонаў і іншых матэрыялаў*” [1, с.65]. У сувязі з гэтым, звернем увагу на не расшыфраваную да сёння манаграму “*МТЗ*” ці “*ТМЗ*” на партрэце Ф.Скарыны (1517 г.). На нашу думку, апошняя літара “*З*” абазначаць можа толькі прафесію “*залатар*”. На гэта наводзіць аналагічны выпадак з невядомым гравёрам беларускага друкара першай паловы XVII ст. Міхайлы Слёзкі, які схаваўся за ініцыяламі “*ВФ*”, “*ВФЗ*” і “*ЗВФ*” [28, с.54]. Відавочна, што В.Ф. літарай “*З*” пазначаў сваю залатарскую спецыяльнасць (у першым выпадку ён гэтага не зрабіў). Хто ж быў гэты таямнічы залатар Т.М.?

Праглядаючы гербы шляхты ВКЛ першай паловы XVI ст., якія знайшоў і апублікаваў А.Цітоў, мы звярнулі ўвагу на герб гаспадарскага двараніна Пятра Цімафеявіча Майсяевіча (1543 г.): *на тарчы перакулены доўгі просты крыж, увенчаны пяціпалёсткавай ружай, пасярэдзіне якога ляжыць месяц рагамі ўніз* [21, с.60]. У згаданым гербе выява адрозніваецца ад гмерка на ініцыяле толькі натуралізацыяй касога крыжа ў пяціпалёсткавую ружу і дадаткам у выглядзе месяца рагамі ўніз. Варта адзначыць і яшчэ адное супадзенне – бацькам Пятра быў Цімафей (Тимофей) Майсяевіч – Т.М.! Спакусліва атаясаміць Пятра Цімафеявіча Майсяевіча з іншым Пятром Цімафеявічам – Мсціслаўцам, пра якога няма ніякіх звестак да 60-х г. XVI ст. [2, с.427]. Тым больш, што Мсціславец – гэта не яго сапраўднае прозвішча, а толькі назва гораду, з якога ён трапіў у Маскву (ці не ў палон?). На карысць нашай гіпотэзы працуе і тое, што Пётр Цімафеявіч Мсціславец павінен быў недзе навучыцца друкарскай справе. Некаторыя са скарызнаўцаў нават мяркуюць, што ён працаваў у віленскай друкарні Ф.Скарыны [2, с.427]. Аднак, больш падстаў для таго, каб настаўнікам П.Мсціслаўца назваць яго бацьку Цімафея, найбольш верагоднага паплечніка беларускага першадрукара.

Складанай праблемай з’яўляецца ідэнтыфікацыя асобаў – уладальнікаў геральдычных выяў на сцягах пад № 14 і 17. У дачыненні да шахаўніцы, то яе заходнееўрапейскае паходжанне можа сведчыць на карысць прывязкі згаданай выявы да Мікулаша Конача, уладальніка другой пражскай друкарні, дзе друкавалася частка накладу “*Бібліі Рускай*”⁸¹, або да іншага замежнага фундатара.

⁸¹ У 1514 г. ён першы ў Чэхіі ўвёў тытульны аркуш новага тыпу: з назвай кнігі, месцам выдання, імем друкара, надрукаваны ў два колеры – чорны і чырвоны (як і ў Ф.Скарыны). Там быў і яго “друкарскі” знак [2, с.383]. Як ён выглядаў – нам адшукаць не ўдалося.

Для ідэнтыфікацыі ўладальніка выявы вужа (№ 17) трэба зноў вярнуцца да скарынаўскіх гравюраў. Мы маем на ўвазе гравюру “Самуиль Прор[о]къ Г[оспо]день Помаза Д[а]в[и]да На царство” з першай кнігі “Царствы” (1518 г.). На ёй ёсць яшчэ адная манаграма, на якую пакуль ніхто не звярнуў увагі – унізе ў нагах групы з трох чалавек, якая стаіць у правым куце гравюры, на зямлі ясна бачацца злучаныя лацінскія літары “AW”. Па свайму напісанню манаграма вельмі падобная на манаграмы А.Дзюрэра, А.Альтдорфера і Г.Альдэгрэвера [29, Т.1, s.38, nr.87, s.150, nr.350, s.287, nr.583]. Такім чынам, мы маем яшчэ адную падпісаную гравюру (пасля партрэта Ф.Скарыны) ў “Бібліі

Рускай”. Хто быў гэты таямнічы майстра? Нашыя пошукі згаданай манаграмы ў энцыклапедыі манаграмістаў Г.К.Наглера не ўвянчаліся поспехам – дакладна такой, як на гравюры, там няма. Аднак, там ёсць падобныя манаграмы “AW”, якія Г.К.Наглер адносіў да Антона Вонсама ці Антона з Вормсу (Anton Woensam, Anton von Worms) [29, Т.1, s.660, nr.1485, s.665]. Вядома, што ён знаходзіўся пад моцным уплывам А.Дзюрэра [30, kol.1612], гэтыя ж уплывы адзначаюць усе мастацтвазнаўцы ў гравюрах “Бібліі Рускай” [8, с.112, 127]. Размяшчэнне ў кнігах “Царствы” манаграмы і сцягу з вужом дазваляе меркаваць аб іх прыналежнасці адной асобе – гравёру-мастаку Антону Вонсаму.

Варта прыгледзецца і да самой гравюры “Памазанне Давіда”. На нашу думку, у ёй мастак і гравёр у біблейскі сюжэт упісаў партрэтныя выявы Францыска Скарыны, які трымае меч (апошні выступае тут яшчэ і як сымбаль шляхецтва), Цімафея Майсеявіча залатара (Т.М.З.), які трымае каралеўскую карону (апошняя сымбалізуе яго прафесію) і самога сябе, скіраванага да гледача спіной і трымаючага ў руцэ аловак (пад нагамі ў яго манаграма “AW” – Антон Вонсам)⁸². Не выключана, што і іншыя змешчаныя на гравюры асобы маюць партрэтныя рысы, напрыклад, малады Давід⁸³, прарок Самуіл, постаць, якая трымае дзяржаўную кулю, асоба ў высокім капялюшы, скіраваная ў профіль⁸⁴, таямнічая прыгожая жанчына, што выглядае з-за пляча Ф.Скарыны і інш. Выглядае на тое, што гравёр імкнуўся змясціць на гравюры як фундатараў-апякуноў Ф.Скарыны, так і ўвесь творчы калектыў беларускага першадрукара. Мяркуем, што па сваёй важнасці і інфарматыўнасці “Памазанне Давіда” не саступае, а нават пераўзыходзіць славы партрэт Ф.Скарыны.

Такім чынам, Ф.Скарына не толькі пазнаёміў беларускі пазналіты люд з тэкстам Старога Запавету. Гербы і геральдычныя выявы (19-ць) і генеалагічныя дрэвы (2) на гравюрах “Бібліі Рускай” пашыралі ў ВКЛ веды па геральдыцы і генеалогіі, вучылі правільна складаць шляхецкія гербы і мяшчанскія гербікі, маляваць радаводы. Без гэтых ведаў цяжка ўявіць сабе адукаванага чалавека ў феадальным грамадстве. Таму, мы не памылімся, калі

⁸² Постаць мастака-гравёра, магчыма, тлумачыць чаму на большасці гравюраў, у тым ліку і на згаданай, паказаныя ляўшуні. У люстраным адбіцці А.W. трымае аловак у левай руцэ, што можа сведчыць аб леўшарукасці самога аўтара.

⁸³ Ці не Людвік Ягайлавіч гэта? Леў на спінцы трона – гербавая выява Чэшскага каралеўства.

⁸⁴ Твар у профіль мае падабенства на твар Максімільяна I Габсбурга імператара СРІ.

скажам, што Ф.Скарыну па праву можна лічыць першым беларускім геральдыстам. Самую ж “Біблію”, дзякуючы насычанасці гербамі і геральдычнымі выявамі, можна разглядаць як сваеасаблівы першы друкаваны шляхецка-мяшчанскі гербоўнік у ВКЛ, пэўны папярэднік гербоўніка Барташа Папроцкага, выдадзенага ў другой палове XVI ст. па-польску.

Акрамя гэтага, негледзячы на гіпатэтычнасць некаторых нашых ідэнтыфікацый, якія патрабуюць далейшых даследаванняў, шэраг важных высноў можна зрабіць ужо зараз:

- Францыск Скарына атрымаў наблітацыю і асабісты шляхецкі герб з выявай злучаных сонца і месяца. Адначасова ён працягваў карыстацца сваім мяшчанскім гербікам.
- Друкаванню “*Бібліі Рускай*” спрыялі імператар СРІ Максімільян I Габсбург, кароль польскі і вялікі князь літоўскі Жыгімонт Стары, кароль чэшскі Людвік, магнаты Альбрэхт Гаштольд, Юры Радзівіл, князь Канстанцін Іванавіч Астрожскі, віленскія мяшчане, жыдоўская грамада ў ВКЛ.
- Ф.Скарына меў высокага ўзроўню прафесійную каманду паплечнікаў: Т.М.З. (Цімафея Майсеявіча залатара?), мастака-гравёра А.В. (Антон Вонсама ці Антона з Вормсу?) і інш.
- Наклад “*Бібліі Рускай*” сапраўды друкаваўся ў прыватных пражскіх друкарнях, а не ва ўласнай друкарні Ф.Скарыны.

Літаратура і крыніцы:

1. Галенчанка Г.Я. Францыск Скарына – беларускі і ўсходнеславянскі першадрукар. – Мн.: Навука і тэхніка, 1993. – 280 с.
2. Францыск Скарына і яго час. Энцыклапедычны даведнік. – Мн.: БелСэ, 1988. – 608 с.
3. Немировский Е.Л. Франциск Скорина. Жизнь и деятельность белорусского просветителя. – Мн.: Маст.літ., 1990. – 597 с.
4. Агіевіч У.У. Сімволіка гравюры Скарыны. – Мн.: Беларуская навука, 1999. – 319 с.
5. Пікарда Г. Алегарычная геральдыка Францыска Скарыны і кароткі дапаможнік па беларускай геральдыцы.// Спадчына. – 1992. – № 5. – С.60–72, № 6. – С.38–52; 1993. – № 1. – С.41–52, № 2. – С.58–74.
6. Цітоў А. Сфрагістыка і геральдыка Беларусі. – Мн.: РІВШ БДУ, 1999. – 176 с.
7. Цітоў А. Пашукаем у гісторыі.// Мастацтва Беларусі. – 1989. – № 8. – С.34–36.
8. Шматов В.Ф. Искусство книги Франциска Скорины. – М.: Книга, 1990. – 206 с.
9. Jabłonowski J.A. Heraldyka to jest osada kleynotów rycerskich. – Lwów, 1752. – 201 s.
10. Лакиер А.Б. Русская геральдика. – М.: Книга, 1990. – 432 с.
11. Neubecker O. Grosses Wappen Bilder Lexicon. – Augsburg, 1992. – 1147 s.
12. Mysliveček M. Panoptikum symbolů, značek a znamení. – Praha, 2001. – 277 s.
13. Нарбут А.Н. Родословная Франциска Скорины и его возможных потомков.// Наш радавод./ Рэд. А.У.Богуш. – Ліда, 1994. – Кн.6. – С.27–34.
14. Górzynski S., Kochanowski J. Herby szlachty polskiej. – Warszawa, 1992. – 175 s.
15. Лебедзеў Г. Скарына – “першадрукар”? Не, Скарына – першавыдавец (Неюбілейныя даследаванні з прычыны 500-гадовага юбілею).// Беларусіка=Albaruthenica./ Рэд. А.Мальдзіс і інш. – Мн.: Навука і тэхніка, 1993. – Кн.1. – С.285–298.
16. Dworzaczek W. Genealogia. Tablice. – Warszawa, 1959. – 183 tabl., 30 s.
17. Ярашэвіч А. Гаштольды.// Спадчына. – 1992. – № 6. – С.53–58.
18. Niesiecki K. Herbarz Polski. / Wyd. J.N.Bobrowicz. – Lipsk, 1841. – Т.8. – 632 s.
19. Археалогія і нумізматыка Беларусі. Энцыклапедычны даведнік. – Мн.: БелЭн, 1993. – С.504.
20. Ф.Скарына: Зб. дак. і мат./ Прадм., уклад., камент., паказ. В.І.Дарашкевіча. – Мн.: Навука і тэхніка, 1988. – 349 с.
21. Цітоў А. Пятаткі старажытнай Беларусі: Нарысы сфрагістыкі. – Мн.: Полымя, 1993. – 239 с.
22. Paprocki B. Herby rycerstwa polskiego 1584. – Kraków, 1858. – 964 s.
23. Агіевіч У.У. Імя і справа Скарыны. – Мн.: Беларуская навука, 2002. – 319 с.
24. Urzędnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy./ Oprac. H.Lulewicz, A.Rachuba. – Kórnik, 1994. – 255 s.
25. Boniecki A. Herbarz Polski: W 16 t. – Warszawa, 1899–1913.
26. Album armorum nobilium Regni Poloniae XV–XVIII saec.: Herby nobilitacji i indygenatów XV–XVIII w./ Wstęp, oprac. i edycja B.Trelińska. – Lublin, 2001. – 875 s.
27. Wittyg W., Dziadulewicz S. Nieznana szlachta Polska i jej herby. – Kraków, 1908. – 436 s.
28. Голенченко Г.Я. Идейные и культурные связи восточно-славянских народов в XVI–середине XVII в. – Мн.: Наука и техника, 1989. – 285 с.

29. Nagler von G.K. Die Monogrammisten.– München, Leipzig, 1852.– Т.1.– 1088 s.
30. Encyklopedia wiedzy o książce.– Wrocław, Warszawa, Kraków, 1971.– 2874 kol.
31. Шаланда А. Мяшчанская геральдыка ВКЛ у XV–XVIII ст.: да пастаноўкі праблемы.// Białoruskie zeszyty historyczne.– Białystok, 2003.– Nr 19.– S.229–235.

Аляксей Шаланда

* * *

Удакладненне

Па недагляду Рэдакцыі ў № 1–2 за 2002 г. была дапушчана прыкрая памылка ў прозвішчы аднаго з нашых аўтараў: замест Рычкоў трэба чытаць Рачкоў. Рэдактар і Рэдакцыя “Герольду Litherland” прыносяць свае шчырыя прабачэнні спадару Іллі Рачкову.

Рэдакцыя

Спіс скаратаў:

адб. – адбітак.
адв. – адварот.
а., арк. – аркуш.
б/н – без нумару.
в. – вёска.
Д – дело (справа).
ЛДГА – Літоўскі дзяржаўны гістарычны архіў.
н.зв. – няма звестак.
ркпс. – рукапіс.